

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

ÁPRILIS BOLONDJA

TARTALOM

KÉT VILÁG	
LIGETI ZENE	
MÁRIA	
KOMÉDIA	
A CSILLAGÁSZ FIA	
A KÖVÉR BÍRÓ	
MESE A TENGERRŐL ÉS A SZEGÉNY EMBERRŐL	
OZSONNA	
NÉHÁNY LEVÉL A „ZÖLD NAPLÓ”-BÓL	
ÁPRILIS BOLONDJA	
KÁRTYA	
A VÖRÖS SZÉK	
VALAKI ÁLL A KÜSZÖBÖN	
IBOLYASZÍNŰ ÉG ALATT	
AZ ÓRÁS	
EGY RÉGI, RÉGI TÁRCA	
A VELENCEI VÁNDOR	
A BÉCSI ASSZONY	
ÖREGURAK	
A CSÚF LÁNY	
SZERETLEK	
A MAGYAR FIÚ	
FÉLIX	
HRUSSZ KRISZTINA CSODÁLATOS LÁTOGATÁSA	
LIDÉRC	
KÉK GYÁSZ	
HÍMEK	
TIZENHÁROM GONOSZ KISLÁNY	
A LÉGGÖMB ELREPÜL...	
MENYEGZŐ	
HÁROM ANGOL	
CSAK EGY KIS FEHÉR KUTYA	
A ROSSZ BABA KARRIERJE	
VAKBÉLGYULLADÁS	

KÉT VILÁG

A nászutasok este hétkor érkeztek vissza Nizzából. Az állomáson senki sem várta őket. Kiszálltak az elsőosztályú fülkéből, bérkocsira tétették a két sárga angol bőröndöt, és rögtön a lakásukra hajtottak. A gumikerekű elegánsan suhant végig a körúton, s a fiatalasszony a várakozástól kipirultan nézegette az esti Budapestet félig csukott szemhéja alól.

- Hol a lakásunk? - kérdezgette ezerszer is, és vékony porcelánujjaival törülgette az ablakra csapódó izzadságot.

Zsitvay hallgatott. Azután a kocsi robogott még egy darabig, bekanyarodott egy kis utcába, s egy térre gördült ki. Az orvos átölelte a feleségét, és megcsókolta.

- Itthon vagyunk.

Zsitvay oly könnyen emelte ki az asszonyt, mint a pelyhet. Erős, fekete magyar ember volt. Látszott rajta, hogy egész élete munkában telt el. Húsz küzdelmes év után végre kinyújtózhatott saját lakásában, melyet ízlésesen, selyemmel és állatbőrökkel párnázott ki. Örült az életnek. Majdnem kacagott a boldogságtól, mikor a sötét szobában ledőlt a süppedős pamlagra, és csöndben elszívta esti szivarját. A bútorok, a képek, mind oly kedvesek és ismerősek.

Az asszony trillázva repdesett a szobában. Zsitvay karon fogta, fölemelte, és sietve mutatta meg az új fészkét.

- Ez itt a szalon.

- Ez a zöld az ebédlő.

- Ott van a hálószooba... itt a társalgó...

A fiatalasszony mohón itta be magába az új benyomásokat. Minden olyan különös és érdekes volt. Néhol még a friss festékszag is érzett. A társalgószobában virág illatozott, és halványkék lámpa égett. Otthon sohasem látott ily ablakokat, ily bútorokat, ily merész, új képeket. Minden csecsebecse egy új élet ismeretlen mámoráról beszélt. Az asszonynak fejébe szállt az öröm, lehempereedett a puhazöld, bozontos szőnyegre.

- Olyan friss, olyan selymes, mint a fű. Akárcsak mezőn lennénk...

Zsitvay kiragadta a porcelánvázából az ibolyacsokrokat, s a feleségére szórta:

- Itt vannak a virágok is. Virág esik... virág záporozik... - A szoba szagos tavaszában zajosan nevettek is, csókolódtak, két féktelen, boldog gyerek.

Az asszony türelmetlenül rohant tovább egy kis szobába.

- Itt minden oly édes, oly ismeretlen!

Azután a kilincsre tette a kezét, és izgatott sietséggel tovább akart menni. Az ajtó zárva volt.

- És ez?

Az orvos kissé zavartan felelt:

- A rendelőszobám.

- Mutasd.

Zsitvay vállat vont, és nevetett.

- Miért?
- Akarom látni.
- Majd holnap.
- Kérlek, nagyon kíváncsi vagyok rá.

Az orvos összeráncolta a szemöldökét, és gondolkozott. Már a zsebébe nyúlt a kulcsért, de egyszerre valami mást gondolt. Karon fogta a feleségét, azután átölelte, és erősen, sokszor megcsókolta. Azt hitte, az este hangulatát megzavarná, ha végigmennének ezen a szobán.

Az asszony azonban odatapadt az ajtóhoz, és nem akart tágitani. A kulcslyukon bekukucskált.

- Itt egészen sötét van.
- Természetesen.
- Hideg csap az arcomba... Nem fűtenek benn?
- Ne képzelődjél. Menjünk.
- Várj csak. A sötétben valami acélállványt látok, meg egy üvegszekrényt. Mik ezek?
- Majd meglátod.

A kis asszony csüggedten vette le szemét a kulcslyukról, s sápadt, ideges és türelmetlen volt. Szemei forrón és nedvesen világítottak, és érezte, az első félreértés rögtön bekövetkezik, ha nem uralkodik magán. A titokzatos szoba küszöbje előtt állott. Egy idegen szoba, ahova nem volt szabad belépnie.

A társalgóba mentek át, s a férje zongorázni kezdett. A díványra ült. Lehunyta a szemét. Milliós és milliós alattomos, sunyi kérdés férközött a szívébe. Egyhangúnak, kopogónak, gyászosnak tűnt föl neki a zene. Hidegen surrantak hozzá a furge zongorafutamok, mint a rövid lábú gyíkok, és összeborzongott, mintha végigmásztak volna a nyakán, a karján, és mérges tajtékkal köpték volna be testét. Miért nem szabad bemennie a titokzatos szobába? Valami borzasztót sejtett. Egy hideg tónusú, barátságtalan szobát látott maga előtt, ahol garadával hevernek a fényesre sikált tiszta ollók, vésők, fűrészek, csövek, tűk, kanalak, tükrök és más különös műszerek, melyek mind meleg emberi húspan fűrdtek, s most is gyöngé vérillatot árasztanak. A boldogságok fészke pedig e szoba mellett van. Ez lesz az ő otthona. Az orvos-ságszag beveszi magát a bútorokba. Kétségbeesetten küzdött a rémképekkel. Feje sápadtan billent hátra. A szoba rémületes feketeségben, tágan és szomorúan meredt reá. Olyan volt, mint egy örvény. A gyanútlan ismeretlen mosolyogva halad a márványszobros és pálmás szobákon át, s egyszerre csak belebukik a halálos ürességbe, a szenvedés és a kín szobájába.

Akkor eszmélt föl, mikor a férje már előtte állott, s a vállára tette a kezét.

- Álmos vagy?

Egy tompa és idegen hang felelt:

- Haragszom reád. Fáj, hogy bizalmatlan voltál.

Másnap az orvos már megkezdette rendelését.

Az asszony kíváncsi volt, hogyan telik el az első nap, és figyelt, kémkedett, a legkisebb neszre is föltrezzent.

Délután két órakor berregni kezdtek a csengők. Az inas egymás után bocsátotta be a betegeket a várószobába. Férje fölhúzta fehér kabátját, és magára fordította a zárat. Némán, nyugodtan várt. Zsitvay három óra hosszat volt a szobában. Az asszony elnyújtott, szaggatott nyögéseket, mély sóhajokat, köhögést és sírást hallott. Fehér ruhában, fehér arccal idegenül járkált a szobában, és egy ezüstcsövön erős és finom parfümöt permetezett a bútorokra. Ruháiból a perzsa liliom fejfájasztó illata áradt ki.

Öt órakor rendesen vége volt a rendelőórának. Zsitvay gyorsan átöltözködött, és kisietett a feleségéhez.

Az asszony fázósan húzódott el tőle.

- Megint ideges vagy - mormolta ilyenkor Zsitvay, és kedvetlenül legyintett a kezével.

Az asszony egy fotelbe süppedt, és onnan nézte a haragvó férfit. Fekete szemei villámlottak. Mindegyik lábdobaja egy kis mennydörgés volt. Fájt neki a nagy erő, és szerette volna a porban látni.

Gyűlölni kezdte az urát. Fájt a kézszorítása, a nézése, a hangja. Éjjel hangokat hallott, és táncoló színes foltokat látott maga előtt. Egyszer, midőn vörös bélű narancsot evett, azt hitte, hogy vértől pirosak az ujjai, és iszonyodva dobta el a narancs húsát, amely vérzett, mint egy tátongó, összemarcangolt seb.

A titokzatos szobába még mindig nem szabad volt belépnie.

Egy nap azonban idő előtt pattant föl a rendelőszoba ajtaja. Zsitvay felöltözködött, és elment hazulról. De a sietségben elfelejtette bezárni a szobát.

Az asszony dobogó szívvel lépett be, és rémülten hőkölt hátra. Aztán mohón tekintett körül. A szoba a sok fűrésszel, fűrókkal s háttérben a csontvázzal olyan volt, mint egy furfangosan berendezett kínzókamra. Kék, sárga és piros folyadékok álltak a kialudt benzinlámpák fölött. Ide jönnek tehát a szenvedők. Itt fetrengenek vérben és könnyben azok a sápadt betegek, akik az előszobában rémült szemekkel lesik az ajtó rebbenését, hogy ők is szenvedjenek a fekete ember kése alatt, aki kórházzá tette nácsszobáját, s az összes emberi nyavalyáknak, fekélyes förtelmeknek találkoztát adott benne. Rémület cikázott a szemeiben. Először nézett farkas-szemet az ember feneketlen nyomorúságával. Valami halhatatlan bosszú keményítette meg a szívét. Az elkényeztetett úrleányok hahotájával, az egészségnek ösztönével gyűlölte ezt a betegszobát. Az arca, az ő kis gonosz arca pedig valami csúf mosolytól torzult el.

Aztán föltette a kalapját, és magára vette tavaszikabátját.

Künn langyos, márciusi délután volt. Vágyódott ki, az illatos, egészséges életbe, a kék levegő-tengerbe. Lerohant a lépcsőkön, kiért az utcára. Haját elkapta egy csintalan szellő. Két boldog, álmodó szeme az enyhe égbolton tapadt, mely szelíden és kéken nézett vissza reá. Kicserepesedett száját megcsókolta a napfény. Itt jobb volt.

Este kilenc órakor jött haza. Az ura már az asztalnál ült, és várta. Szótlanul vacsoráztak.

- Mi a bajod? - kérdezte az ura.

- Semmi - felelte az asszony.

De belül valami mardosó kint érzett.

„Őket jobban szereti” - gondolta magában.

Féltékeny volt rájuk. Ezt a féltékenységet még a káröröm se gyógyította, hogy most már tudja, mi van a titokzatos szobában. Másnap délután, mikor berregni kezdett a csengő, és az ura komor homlokkal tűnt el újra, megfájdult a feje, s szeretett volna az ajtó elé állni, és tárt karokkal fölfogni a betegek ostromát, akik jöttek, seregben tódultak oda. Csak annyit érzett, hogy ezek más emberek, és rútak. Rútak és követelőzők. Követelőzők és türelmetlenek. Egy idegen világ, amelyet ő nem ért meg, tehát gyűlöli.

Egy este megint együtt ült a férjével.

- Miről gondolkozol? - kérdezte Zsitvay.

- Vezess be, oda.

Az asszony szerette volna nyílttá tenni a harcot. Kíváncsi volt arra, miért nem szabad átlépni a titokzatos szoba küszöbét, Zsitvay azonban nem felelt. Fölkelt a székről, és vállat vont. Aztán végigsétált a szobán. Csak ennyit mondott:

- Hiszen olyan boldog vagy. Te sohase voltál beteg.

Így múlt el a tavasz és a nyár. Ősz felé egy szüreti mulatságra voltak híva. Az asszony a szabadban táncolt, kiizzadt és meghűlt.

A betegség eleinte egész jelentéktelennek látszott. De a láz nem akart alábbszállani. Szép kis feje elgyötörten, forrón, pirosan hentergett a fehér párnák között. Férje szótlanul ült az ágyánál. Először csak nappal. Azután éjjel is. Az összes szobák ajtaját kinyitotta, a rendelőszobát is, és az egész lakás egy nagy betegszobává változott. Zsitvay a rendelést beszüntette.

- Mért nem csengenek a csengők? - kérdezte az asszony egyszer délután, mikor felült az ágyában, és kifelé figyelt. - Mért nem mégysz hozzájuk?

- Kikhez?

- Hozzájuk... - mondta az asszony, és bágyadtan mosolygott.

Egy hónap után már szabad volt fölkelnie. Lesoványodott és megsápadt. Mikor benézett a tükörbe, alig ismert magára. Ez egy egészen új asszony volt.

„Sohase voltam ilyen szép” - suttogta magában. Aztán az urára gondolt. Az ő erős, munkás urára, és ezt mondta:

- Sohase volt ilyen szép.

Egy este az asztalnál ült, és a lábadozók csendes mosolygásával piskótát mártogatott a konyakba.

Zsitvay mosolyogva jött ki a szobából, és megölelte.

- Most pedig megkapod a jutalmadat. Mától kezdve szabad bejőnnöd velem a szobába. Abba a szobába.

A karját nyújtotta neki, és bevezette.

A hideg, idegen, barátságtalan szobát meg se ismerte.

Minden tündéri fényben ragyogott. Sehol se érezte magát oly biztonságban, mint itt, és szépnek látta az életet, és boldog volt, és örült, mintha egy nagy utazásról jött volna meg, és végre hazaérkezett volna. Mindenben a jószág örködött. A tisztaság, a nyugalom, az új élet, az áldás és megenyhülés e fészkében kacagva járt-kelt, és dalolni szeretett volna, valami földöntúli ismeretlen dalt, amely minden titkot fölold és összeköti őt az urával és minden, minden jó emberrel. Könnyezve borult a vállára:

- Most már megértelek. De látnom kellett.

- Mit.

- Hogy engem is úgy szeretsz, mint őket.

Karácsony táján vendégeik voltak. Éjfél után bontottak asztalt. A vendégek a pezsgőtől mámorosan, szivarozva jártak végig a szobákban, s az asszony mosolyogva mutatta meg nekik a lakást.

- Az ebédlő.

- És ez?

- Ez az én szobám.

A kövér tanácsos a rendelőszoba felé mutatott.

- Ez pedig...

Az asszony a tanácsos piros, egészséges arcára tekintett, aztán az urára, és nem felelt. De a tanácsos úr és a többi vendégek okvetlenül látni akarták a rendelőszobát is. Be akartak törni ebbe a szentélybe, és körülhurcolni profán érdeklődéseiket, elnyúlni, emészteni és szivarozni az elviharzott szenvedések árnyékában. Az asszony összeborzongott. Aztán értően Zsitvayra mosolygott. Mintha egy közös titka lenne vele. Érezte a határt, ami ezt a szentélyt elválasztja mindentől, ami az egészségesek és betegek világát örökre elválasztja, s fázott a gondolatra, hogy idegen emberek lépnek ide szentségtelen cipőkkel, az egészségtől kegyetlen arccal, s megtapodják a szenvedők nyomait, és csöndesen eléjük állt fehér ruhájában, és határozottan fölemelte a kezét, és egy tiltó mozdulattal, amelyben erő volt és gyöngédség, oly hanglejtéssel, amelytől néhányan mindjárt visszahátráltak, olyan szemrebbenéssel, amelytől a piros arcú mérnök elsápadt, a kövér tanácsos pedig nyomban kijózanodott, csak ennyit mondott:

- Ide, uraim, tilos a bemenet.

1908

LIGETI ZENE

A fiatal fák közt ábrándosan csavargott a léha és kedves ligeti zene.

A fehérre festett padon egy fiatalember aludt. A támaszkodónak dőlve, halálos fáradtan engedte át magát a nehéz tavaszi álomnak. Sárga és éhes arcán undor fakult, s látszott, nagyon boldog lenne, ha sohasem ébredne föl. A tiszta, lombokon szűrt levegő vékony nyakán át szorgalmasan ömölt a sorvadó tüdőkbe, hogy a lesóványodott tagokba piros, egészséges vért küldjön. A picike üterek is vidoran ketyegtek. Csak az arc volt petyhüdt és sírba vágyóan szomorú. Szája kinyílt. A világoszöld árnyékban mély, fekete lyuknak látszott.

Ez az elkínzott, szegény alvó egy nyájas és nagyon szomorú csavargó volt. Olyan fájoan tudott nézni, hogy szinte bocsánatot kért a szemével, amiért világra született. Az igazat megvallva, maga is jobban szeretett volna már egy olcsó és becsületes fakoporsóban aludni, mint a hónapos ágyán, a Kissalétrom utcában. Mert a csavargó már nem is akart semmit sem ezen a világon. Csak pihenni. Utálta az ágyát is, ahol hajnalban egy sovány és fakó paraszmacska kétségbeesett nyávogással köszöntötte, s ezért gyakran aludt a ligetben, kemény padon, zöld, lélegző lombok között.

Most is a könnyű és léha ligeti zene ébresztette föl. Fölnyitotta szemét, de olyan zavart volt, mintha berúgott volna a sok-sok tavaszi levegőtől. Nézte a tavaszt, amely kavicsos utakon, ábrándos zeneszónál lejtett előtte, s nem törődött azzal, hogy egy embernek, aki véletlenül ott volt, pár hónap múlva a köztemetőben vetnek jó puha, fekete ágyat. Szegény csavargó nem is érezte a tavaszi káprázatot. Lehajtotta fejét, s azt hitte, késő, szomorú ősz van. És hiába nevetgélt körülötte a zöld, szikrázó reggel, úgy bámult rá, mintha fáradt, szeptemberi alkonyat lenne.

Lassanként ébredt föl. Először a szeme, azután a keze, majd elzsibbadt és a padhoz fásult háta is. Mikor végre egész testén átfutott az ébredés józanító árama, kinyújtózkodott, és a magasba nézett.

Egy szomorúfűz hajolt rá.

A csavargó tátott szájjal és pityergő arccal bámult a magasba:

- Szomorúfűz.

Sehol máshol, ameddig a szeme elért, nem látott a ligetben szomorúfűzet. Poros, szelíd akácok, elegáns nyárfák, önérzetes bükkök sorakoztak egymás mellé, de szomorúfűz sehol. Csak éppen őfelette búsult nehéz, fájdalmas melankóliával, mint egy harmatos tavaszi leány, aki vigasztalóan vállaira engedi hosszú, zöld fűtjeit, mintha lopva arcához akarna érni, s nagyon finoman és kecsesen letörülne róla az éjszaka árnyékait.

A csavargónak ez is fájt. Valami hideg borzongás szaladt végig a hátán arra a gondolatra, hogy egész éjjel e síri fa alatt pihent, akár egy halott, és töprengeni kezdett. Miért ült a szomorúfűz alá? Miért kellett éppen e padra támoynia, mikor annyi más hűvös, kedves fa emel lombátort a ligetben szegény, éjjeli vándoroknak? A csavargó hunyorított egyet, s valamit mormolt, olyanfélét, hogy minden úgy van legjobban, amint a véletlen bölcsessége rendezte. Azután lassan és szerényen csurogni kezdtek a könnyei.

A ligeti zene pedig pattogva, könnyedén tovább szólt. A liget is ébredezni kezdett már. Fiatalos asszonyok suhantak piros reggeli pongyolában a tóhoz, hajnali fürdésre. Finom, sápadt legénykék jöttek kialudtan, könnyedén fűtűrészve. A locsolt téren zajos úri társaság reggelizett. Parfümös asszonyoknak finoman és előkelően udvarolt egy föltűnően fiatal tábornok. A kék levegőbe határozottan fűrődött a drága cigaretták füstje.

A csavargó most már összebarátkozott a homállyal, és a szomorúfűzzel együtt szomorkodott. Lomhán nézte az életet, és hallgatta a zenét.

A részegítő, könnyű tavaszi muzsika lassan a fejébe szállt. Izmai acélosak lettek. Szemeiben kigyulladt a tűz. Fájni kezdett neki a sok vidámság. Vigyorgó napfoltok táncoltak előtte. Éles kacajok szúrták az agyvelejét. Összeszorult a torka.

A téren egyszerre hangos gyerekzsivaj harsant föl. Vagy tíz gyerek jött ki a villákból, megfésülten, tisztára mosdottan, ruganyos, merész lépésekkel. Tíz kis vasgyúró. Mindegyik kövér és egészséges. Némelyiknek mintha már enyhe kis pocakja is lenne. Mintha már az aranyláncot is lehetne látni a mellényükön. Ezek azok a fiúk, akikre az apjuk évente egész kis vagyont költ. Azért olyan merész és vad a szemük. Azért néznek reá oly sandán. Az orruk a karvalyé, az arcuk az éhes vércsée. Ezek fogják egyszer megfojtani az ő sápadt, csenevész fattyait.

A csavargó szédült.

- Ha most idejönnének...

És csakugyan jöttek. Mind a tízen. Pokoli zsvajban, örült karikapattogás között, hancúrozva érkeztek az árnyas szomorúfűz alá. Az egyik egyenesen a padra ugrott. A többiek a csavargó háta mögé telepedtek. A zene csúfondárosan cincogva sikoltozott, s minden üteme lázas istenkáromlás és örület volt már. Az erős, kövér úri gyerekek meg beléje csimpaszkodtak, mint a nadályok.

Szédült. Homlokán kidagadtak az erek, és torkaszakadtából ordított reájuk:

- Takarodjatok innen!

A gyerekek összenéztek. A csapat fele ijedten megszökött, a többi azonban csoportba verődve ingerkedni kezdett vele. Egyik a karika hajtóját hajította feléje. Másik követ dobott a padra. Egy szőke, kövér, tornainges pedig alig kétlépésnyire tőle reáöltötte a nyelvét.

Mindössze négyéves lehetett. Fehér, tejbe mosdatott, pimasz kis arca vigyorgott. A csavargó tántorogva állott föl. A csapat futni kezdett. Ő azonban utánuk vetette magát, és a tisztás szélén utol is érte őket.

Sovány keze belemarkolt a szőke, lobogó fűrtjeibe, és rázni kezdte. Azután arcul ütötte. Erősen, mintha egy kemény, izmos férfit ütne meg.

Vad ordítás reszketett át a ligeten.

A csavargó füle csengett, és szeme káprázott. A ligeti zene léha akkordjai s a kábító gyermekvisongás egy zűrzavarba olvadt. Csak azt érezte, hogy végre bosszút állt sok-sok szenvedésért, hosszú évek irtózatos nyomoráért, s kevély örömben vert a szíve. Édesen és fáradtan lihegett.

Aztán azt látta, hogy egyszerre egy forrongó csoportosulás közepében állott. Bősz apák ugrottak eléje egy ingben, hanyag reggeli pongyolában, kipirultan. Dühösen ordító szájak köpték rá a szitkot, a szavak moslékját, a szemetet.

De ő csak mosolygott.

Végre jött a rendőr.

A csavargó bánatosan, lassan indult el a tavaszi fák között.

Léha és kedves ligeti zene kísérte.

1908

MÁRIA

A szerkesztő felesége, büszkén, mint egy páva, végigsétált a szobán. Uszályos vörösselyem ruhát viselt, és fehér nyakát leányosan fekete szalaggal kötötte át. Már reggel ebben a toalettben lehetett látni. Korán kelt, és délig azzal töltötte az idejét, hogy parfümököt öntögetett össze, nézegette magát a tükrökben, és egy pár akkordot ütött le a zongorán, amire még a képzői zongoraleckékből emlékezett. Olykor azután benézett a férje szobájába.

- A posta - mondotta most, és egy nagy csomó levelet tett a szerkesztő asztalára.

A férj, erős, hatalmas fiatalember, aki egy irodalmi szemlét szerkesztett, kidugta a fejét a szobrokkal, könyvekkel, újságokkal, kéziratokkal túlsúfolt íróasztalból, és tisztességtudóan föllállt. Azután kezét csókolt az asszonynak. Ez a bikadóntó, vaskarú dalia komikusan szertette a feleségét. Szertartásosan csókolt. Ha nem látta, ábrándozott róla. Gyámoltalan, diákos szenvedéllyel becézte. Naiv szeme valahányszor őreá nézett, könnybe lábadt és esdekelve szomorúan tárgult ki.

- Mária... Mária... - sóhajtotta fuvolázó hangon. Ez a szó úgy hangzott szájából, mint valami nagyon ijedt, nagyon fájd és nagyon illedelmes segélyskoltás.

Az asszony leült a pamlagra, és várt, míg férje fölbontja a leveleket.

A szerkesztő egymás után referált neki:

- Novella... Vers... Újra vers... Egy cikk... Csupa silányság. Nem lehet elolvasni...

- Dobd be a papírkosárba.

A vékony asszonyka mohón kapott a papírcsomagok után. Mindig kacagva és boldogan teljesítette a szerkesztőségi hóhérmunkát. Öröme telt abban, ha télen a szépen teleírt, sokszorosan letisztázott kéziratokat, amikhez a vidéki novellaíró láthatóan még sorvezetőt is használt, egyszerűen belódította a cserépkályhába. Fázós gyönyörrel nézte, hogy birkózik a papiros a lángokkal. Arcára kitüremkedtek ilyenkor azok a rosszakaratú, vidékies ráncok, amiket a főváros pár év alatt sikeresen elsímított a társas érintkezés és konvenció gyakorlatával. Órákig sütkérezett a tűznél, mint egy kis gonosz, tűzimádó macska.

A szerkesztő egy új levelet adott át az asszonynak.

- Gách verset küldött.

- Ér valamit?

- Olvasd el.

Soha jobban nem utált senkit, mint ezt a gögös író. Vadul ragadta meg a papirost, és olvasni kezdett. Szűk homlokára ráncok futottak. A szíve dobogott. Gyűlölt minden író. De a borzas szörnyek között ez volt a legpöffeszkedőbb és a legveszedelmesebb. Mintha nem tudná, hogy belőlük él, gögösen hordja fönn az orrát, és szemérmetlenül vágja zsebre a fejedelmi tiszteletdíjat. Az arcátlan. De most végre a kezei között volt.

- Nos? - kérdezte a szerkesztő.

Az asszony kacagott.

- Hülyeség. Alkonyi vers. Lapos és otromba. Ízléstelen.

A szerkesztő félénken mondta:

- Nekem pedig tetszik.

- Már bocsáss meg, csupa közhely. Siralmas. Csak nem fogod kiadni? Dobd el.

A szerkesztő habozott:

- De mit teszek Gáchcsal?

Az asszony kis ideig gondolkozott, azután fölemelte a fejét.

- Kidobod őt is.

A szerkesztő feleségére nézett, barna, becsületes szemei elérzékenyültek, és újra kibuggyant szájából az a furcsa kérő és sopánkodó fölkiáltás:

- Mária... Mária...

Mária ellenben nem engedett. Keményen állott a sarkán, csókra nyújtotta a száját, s ezzel az alku meg volt pecsételve.

Két évvel ezelőtt ugyanez a Mária Marika volt még, és vidéken, egy csendes, szürke és szomorú magyar városkában írt. Írásait áhítatosan másolgatta a sorvezető gondos használatával, és küldte-küldöztette a szerkesztőségnek. Marikát rendesen két sorban intézték el. Kíméletesen vagy kíméletlenül tudatták vele, hogy nem született írónak. Pedig reggeltől estig írt: regényt, elbeszélést, verset, humoreszket, detektívtörténetet s karcolatokat, régi és új formában, ósdi nyelvezettel, majd modernül zilált mondatokban, sok ponttal, és még több gondolatjellel. Mindhiába. Marika ellen ott fönn összeesküdtek az írók. És szegény Marika szinte belesápadt a gyűlölködésbe. Szótalan, epés lett, mintha ecetet ivott volna. Almaiban gyakran kapaszkodott bele egy fővárosi poéta bozontos sörényébe, és pofozta szemtelen-sápadt arcát, míg piros és véres nem lett. Ez egy kicsit könnyített rajta. Munkakedve azonban sohasem hagyta cserben. Dolgozott szívósan, lángoló ambícióval, ahogy csak a tehetségtelen nők tudnak, mert áhítatosan vérezve és könnyezve szerette a művészetet, mint csúnya, vén színésznők fiatal kedvesüket. Legutóbb készen lett három hosszabb regénnyel, két elbeszéléssel, és drámát írt II. Ulászlóról.

Az Ulászló-drámának a férje vetett véget. Egy ipari kongresszusra kellett leutaznia a vidéki városba, hogy lapjainak tudósítást küldjön. Akkor ismerkedett meg Marikával. A szerkesztő megfélemedezett mindenről, a fiatalságáról, arról, hogy a lap lemaradt tudósításával, megbocsátotta a leány regényeit, drámáit, verseit, és tüzesen udvarolni kezdett neki. Örülten megszerette, és egy szép estén a városi erdőben először fuvolázta fülébe:

- Mária... Mária...

Két hónap múlva felesége lett.

Ulászló tehát nem halt meg, hanem a második felvonás közepén bekerült a fiókba Mária leányemlékeivel és összes kiadatlan műveivel együtt. Nem is írt többet. De hideglelősen, összeszorított fogakkal nézte az írókat, akik egymásnak adogatták a kilincset. Tehát ezek a vércsearcú, sovány, alázatos emberek az írók. Ezek üzentek neki annyi gorombaságot, akik most egy szerény papírcsomóval künn várakoznak az előszobában, hogy a szolga férje elé bocsássa őket? Ezek tudnak írni? Ha átment néha az előszobán, olyan megaláztatást érzett, mint egyszer, amikor cselédszerzőben járt, és unatkozó, cselédbérre leső leányok fogták körül. Éhes családapák várakoztak. Rongyos és igen hiányosan mosakodó lángeszek. Szégyellte magát. Undorodott. Férje gyakran megkérdezte:

- Miért nem jössz be hozzánk, mikor együtt vagyunk?

- Nem bírom ki őket - válaszolt az asszony. - Megvetem, érted, megvetem mind.

A Gách-affér békésen intéződött el. A szerkesztő udvariasan tudtára adta, hogy bármennyire sajnálja, nem adhatja ki a verset. Gáchcsal együtt azonban a régi írógárda egy tekintélyes része is otthagya a szerkesztőt. A lap szármalasan lezüllött. Ismeretlen ifjak jöttek alkonytájt, ábrándos lila színű nyakkendőkkel, s verseket hoztak egyenesen a szerkesztő feleségének. A bankhivatalnokok asztaltársasága éjjeli zenét adott neki, aminek az lett a következménye, hogy pár hét múlva egész új tehetségek tűntek fel az irodalomban. Végre egy új nőíró is jelentkezett, valami unalmas és hosszadalmas vidéki néni, kinek már pusztá nevéől is futottak az olvasók. A szerkesztő a sok küzdéstől belebutulva, tehetetlenül várta a történendőket.

Most már napokig távol maradt. Semmit sem törődött a lapjával. A szép, erős és eszes ember megrokkant.

Egy délután kéziratot hozott a posta. Bér Gyula küldte, a nagy és híres Bér, kinek nevével telve voltak az összes lapok. Az asszony bontotta föl a levelet, mert ura Bécsben volt, és az ő nevében nyomban meg is üzenté, hogy a kéziratát nem közlik. Ez volt az a bámult és körülrajongott író, akit annyit olvasott a vidéken minden lapban, minden szemlében, minden folyóiratban. Reszketett az örömtől, hogy évek elfojtott, magába harapott keserűségeit egyszerre bosszulhatja meg a legnagyobb, akit mindenki bámul és dicsér. Úgy érezte, hogy ezzel az egyetlen tettel teljes lesz a munkája, hisz egyszerre végez minden éhenkórással, ha fejedelmük fejét üti le.

Másnap Bér maga jött el. Öregedő, magas férfi volt. Halántéka körül ezüsthajszálak bujdosak. Mereven állott meg az ajtóban, és alig tudott szólni a fölháborodástól és a szégyentől.

- Nem használhatjuk - mondta az asszony. - Úgy látszik, kiírta magát... Ez igazán gyenge...

Az író, aki kissé talán kételkedett magában, mosolygott, nem értette a helyzetet, és egy pillanatra vissadöbrent. Este vihar tört ki az irodalmi körökben. A nyomda fölmondott, az írók pedig kimondották az általános bojkottot. Mire a szerkesztő hazaért a bécsi gyorsvonattal, a lapot teljesen lehetetlenné tették.

A szerkesztő kétségbeesetten járt-kelt a szobában.

- A lap elsején megszűnik. Koldusok vagyunk...

Az asszony arcán újra megjelentek az irigy, kárörvendő ráncocskák, de boldognak, jóllakottnak, elégedettnak látszott.

A férj pedig tanácstalanul ült le egy nagy karosszékbe. Síró, gyermekesen eltorzult arccal nézett a feleségére. Szeretett volna neki keserű, maró szemrehányásokat tenni, ajtót mutatni, reá kiáltani, meghurcolni, arcul ütni, kivenni, de gyöngé volt, s csak ennyit tudott kinyögni:

- Mária... Mária...

Ez a bús, rikácsoló szó most is úgy hangzott, mint egy fáradt, hitetlen, kétségbeesett segélysikoltás.

1908

KOMÉDIA

Körúti kávéház. Egy Auer-láng virraszt a sarokasztal fölött, hol az Agglegény és a Férj ül. Már söpörgetni kezdenek, a székeket lapjával az asztalokra rakják, az ajtókon léghuzam süvít. A kávéház személyzete nem viselkedik valami kitiöntető figyelemmel a két kései vendég iránt. Az asztalon sörösvégek, pálinkáspoharak, melyek alján zöld és piros folyadékok csillámlanak, és egy üvegszelence, melyben szódabikarbóna van. A Férj és az Agglegény körülbelül egyidős. Valaha iskolatársak voltak, most a húszéves találkozóról jönnek, álmosak, mámorosak, már unják is egymást, de mégse tudnak elválni. A Férj kövér, kopasz, a potrohán aranylánc. Az Agglegény deres hajú, a szeme ábrándos, verseket ír. Reggel négy óra.

AGGLEGÉNY. *végigásít egy skálát.* Menjünk haza.

FÉRJ. A kedvemért, öregem maradj még. Várjuk meg a hajnalt.

Két kanál szódabikarbónát eszik, de a fehér por fele mellényére hull.

AGGLEGÉNY. *ásít.* Én nem szeretem a hajnalt.

FÉRJ. Nincs szebb, mint a hajnal, öregem. Míg ránk nem kékül az ablak... az ég... a föld... addig nem megyünk haza.

AGGLEGÉNY. Utálok a hajnalt. *Ásít.* Én mindig szaladok előre, hamar be az ágyba, elfűjni a gyertyát, lefeküdni míg sötét van. A házmestert ilyenkor majd felöklelem a lépcsőházban. *Gyorsan felhajtja a likórt. Maga elé néz. Azután a feleségem...*

FÉRJ. Mit, te megházasodtál?

AGGLEGÉNY. *mosolyog.* Nem tudtad?

FÉRJ. Nem.

AGGLEGÉNY. *játszik.* Szegény feleségemnek megígértem, hogy éjfélre otthon leszek. Most gyöngélkedik.

FÉRJ. Nem hittem volna, öregem, hogy te megházasodtál. *A Férj is felhörpint egy pohár likórt. Ő is maga elé néz. Ő is mosolyog és játszik.* Hát cserbenhagytál bennünket, te rosszcson? Elpártoltál? Nem emlékszel, mit fogadtunk az érettségi banketten? De legalább boldog vagy-e, édes öregem?

AGGLEGÉNY. *ábrándosan lehunyja a szemét.*

FÉRJ. Ne is beszélj, látom az orrodról, hogy boldog vagy, öregem. Ej-ej, ki hitte volna, öregem.

AGGLEGÉNY. *közelebb húzza a széket.* Te, ha tudnád, mi egy asszony. *Most már olyan komolyan játszik, hogy maga is elhiszi.* Nézd, most négy óra. Az asszony már éjfélkor felébredt. Azóta nem tud elaludni, a szemét kinyitja, de nem gyújtja meg a villanyt, úgy vár rám. Negyedóra múlva hallja, amint kezemet csendesesen a kilincsre teszem. Én belépek. Ő színleli az alvást, és pillái mögül néz rám. Ó, te nem tudod, mi az egy asszony... egy hajnali asszony...

FÉRJ. Pincér, még két maraszkinót. *A főpincér hozza. Isznak.*

AGGLEGÉNY. *belemelegszik a játékba. A hangja halk és izgatott.* Az asztalon az éjjeli mécses. Legyen a mécs, teszem, ez a gyufatartó. Előtte az ellenző. Legyen az ellenző, teszem, ez az étlap. Félrehúszom az ellenzőt, így. Elfújom a mécses, így. Képzeld, milyen csöndes a szoba. Milyen csöndes a levegő, amelyet egy édes asszony lélegzése szűrt át az éjjel. Drága, édes asszonyom, megérkeztem hozzád, jó reggelt. Leülök egy székre, és nézem az arcát.

FÉRJ. *Érdekes. Mélyet szippant a cigaretájából. Érdekes. Még egyet szippant, majd az egész cigaretta felőhajtja.* Ezt sohase éreztem.

AGGLEGÉNY. *félvállról.* Házasodj meg.

FÉRJ. *kíváncsian.* És az asszony felkel ilyenkor?

AGGLEGÉNY. Lassan. Ehhez érteni kell. Először is csendesen leteszem a kalapom, a sétatálcám, a tavaszi felöltöm. Azután csendesen, nagyon csendesen az ágyhoz lopódom, és fölém hajlok.

FÉRJ. Nézd csak, szerelmes a feleségébe.

AGGLEGÉNY. *mosolyog.* Las-san. Az asszony most felnyitja a szemét. Érzem a sötétben, amint rám néz.

FÉRJ. Te igazán boldog lehetsz.

AGGLEGÉNY. Megfogom a kezét, és megcsókolom a kedves, jó kezét. Azután megcsókolom a száját, a kedves, jó száját, egyszer, kétszer, háromszor. Most még nagyobb a csönd, mint mikor aludt. Mert az igazi csókok nem lármásak.

FÉRJ. *hidegen.* Tudom.

AGGLEGÉNY. Azután az asszony fülébe súgom, hogy főzzön kávé. A reggeli kávé sohasem iszom a kávéházban. Hiába, az otthoni kávénak nincs párja. Különösen ilyenkor, átlumpolt éjszaka után. Olyan megnyugtató, mintha minden bűnöm feloldaná a pillés, illatos kávé. Az asszony egy darabig vonakodik, sajnálja otthagyni az ágyat, a szája durcás.

FÉRJ. *izgatottan.* De később, ugye, felkel?

AGGLEGÉNY. *egyszerűen.* Fel. Önérzetesen. Még sohase kellett kétszer mondanom. Egykettő papucsba bújtatja a lábait, a cukorfehér lábacskaikat. Fázékonyan kendőt kap magára, és a másik percben már lobog a melegítő. Egy szót se szólunk. De mindketten érezzük, hogy most szeretjük egymást legjobban.

FÉRJ. *meredt szemmel bámul.* Érdekes. És azután?

AGGLEGÉNY. És azután, nincs tovább. *Csettint az ujjával.* Barátom, én vagyok a legboldogabb ember Budapesten. *Ránéz.* Miért bámulsz?

FÉRJ. Te - akár hiszed, akár nem -, de ezt én soha... sohase éreztem.

AGGLEGÉNY. Hallod, ez csak természetes.

FÉRJ. *észreveszi, hogy a szódabikarbónás szelencébe belepottyant egy öreg könnycsepp, megtörli a szemét, és megint játszik.* Bizony nekem nincs kihez hazamennem. Agglegény maradtam. Hogy is van az a mondás? Az agglegény úgy él, mint egy király...

AGGLEGÉNY. És úgy hal meg...

FÉRJ. Sohase hal meg. Tudod mit, öregem, én mégse cserélnék veled. Igaz, hogy a legényszobám üres most, az ágy hideg, és úgy surranok be, hogy elfordítom a fejem, de azért... azért boldog vagyok. Olyan könnyű... Olyan szabad...

AGGLEGÉNY. *elkomorul.*

FÉRJ. Az se igaz, hogy senkim sincs. Az én nagy, francia ágyam a világ leghűbb állata. Te, az vár engem, és illedelmesen köszön, mikor belépek. „Jó reggelt, nagyságos úr!” Erre én azt mondom: „Szerbusz!” Az éjjeli szekrény egy oktávval magasabban kiált: „Jó reggelt!” Megveregetem a vállát: „Szerbusz!” A kispárna szoprán hangon rikolt: „Jó reggelt!” Megsimogatom: „Szerbusz!” Egyébként megköszönöm nekik, hogy jószívűek hozzám, lefekszem, kicsit olvasok, azután a fülemre húzom a takarót, a kispárnára hajlok, és mintha véletlenségből történne, megcsókolom a csücskét...

AGGLEGÉNY. *kényelmetlenül feszeng.* Kérlek, ne érzelegj.

FÉRJ. Az ördög érzeleg. Én csak titeket sajnállak, szegény férjek. Az egész világ az enyém. A ligetben, a Múzeum-kertben tavasszal annyi leány van. Nem tudom, észrevetted-e, hogy ezek a fiatal leányok mindig egyformák, a kötényük, a szoknyájuk, a frizurájuk sohase változik, és ha egyik-másik megöregszik és elcsúnyul, a fiatalság, a fiatalság az örök. Ezek a leányok jönnek elébem friss mosollyal, piros napernyővel. Nektek van feleségetek és anyósotok. Nekem azonban maga a Természet az anyósom, aki millió és millió eladó lányt cepel a karján.

AGGLEGÉNY. *nagyon szomorúan.* Nem gondolod, hogy nincs igazad?

FÉRJ. Én, öregem, nem filozofálok. *Fütyörész.* Én élek.

AGGLEGÉNY. *hosszan, irigyen bámulja.* Hazudsz. *Dadogó nyelvvel, álmosan.* Hazudsz. *Megfogja a kezét.*

FÉRJ. Mi bajod?

AGGLEGÉNY. Csak azt akarom mondani, hogy hazudsz. *Lehajtja fejét az asztalra.* Hogy nincs így. *Nagyon sápadtan.* Hogy nincs igazad.

FÉRJ. Honnan tudod - te - te, békés nyárspolgár?

AGGLEGÉNY. Az a szoba utálatos és hideg. A lavór vize jeges. És nem köszön senki. És azután a millió lány se érdekes. Kettő kevesebb, mint - egy.

FÉRJ. A matematikában mindig gyenge voltál.

AGGLEGÉNY. Ne izélj. Sohase, sohase szoktam lumpolni. Kicsit szédül a fejem. Én most nem merek hazamenni.

FÉRJ. *felkel.* Pedig már igazán mehetünk.

AGGLEGÉNY. *teljesen elázva, szontyolodottan felkel.* Maradjunk itt. *Valamit gondol.* Örökre.

FÉRJ. *dühöngve hebeg.* És az asszony?

AGGLEGÉNY. Az, fiam, az... az... Szünet. A levegőbe mutat, nagyon messzire.

FÉRJ. Hát így vagyunk, öregem? Hahotázik. No, ez sikerült. Becsaptál, öregem, a régi vagy, akárcsak az iskolában, húsz évvel ezelőtt. *Mindig erősebben nevet.* De, látod, te is beugrottál. *Nyelve alig forog.* Tudd meg, öregem, tudd meg... hogy én is becsaptalak... mert én meg... úgy bizony...

AGGLEGENY. *a füléhez hajol, s élesen, hidegen beléssziszegi. Mióta?*

FÉRJ. *szomorúan. Tizenöt éve.*

Fizetnek. Kimennek az utcára, ahol a hajnal a házak fölött kék utcákat hasít az éjszakából. Nézik egymás arcát, és zavaros álomnak tetszik, hogy egymásban bámulták saját életüket, melyet eddig nem éreztek. Mind a ketten roppantul józanok és szomorúak.

1908

A CSILLAGÁSZ FIA

A csillagász fia barátom volt. Együtt jártam vele iskolába. Eleinte csak az fűzött hozzá, hogy barátaim is pajtáskodtak vele, és akarva, nem akarva együtt töltöttük el a napot.

Később egész külön szívet alkottunk az emberek között mi és a csillagász fia. Fiatalok, kócosak, rakoncátlanok voltunk, s csillagos őszi éjek után reggel sápadtan és álmatlanul - az éji virrasztással szemünkben - botorkáltunk az iskola felé. - Fárasztott a napfény. Az iskolában pedig mindnyájunkat gyűlöltek, de legkivált a csillagász fiát, aki a padon aludt, s ha felszólították, nehezen, erőlködve nyögte ki a leckét. Azután rendesen leszegte a fejét - hosszú, ádámcsutkás nyaka volt -, és szelíden, nagyon szelíden mosolygott. Csak az alvók tudnak így mosolyogni. Hittanárunk azonban róla is, rólunk is megjósolta, hogy egytől egyig akasztófán fogunk kimúlni.

A csendes lázadás pedig folyt tovább. A csillagász fia tartotta bennünk a hitet. Sohasem kiáltottuk ki vezérünknek, hisz oly igénytelen, sovány és szegényes volt, hogy félig szántuk is, s csak a szívünk másik felével szerettük, öntudatlanul szerettük, de ha süllyedőben volt a hajónk, csak reá tekintettünk. Ilyenkor csintalanul villant össze a szemünk. Éreztük a titokzatos kapcsolatot, amely sátáni erővel fűzött bennünket egymáshoz. A többiek lassanként egészen elhagytak. Csoportokba verődve vártak bennünket a város végén. - A pirospozsgás, egészséges arcokon alamuszi vigyorgás settengett. Mi meg mentünk előre a temető felé, abba a házba, ahol a csillagász meg a fia lakott, és a fülsiketítő, csúfondáros sípjajra hátra se fordultunk. Hívtak a mezők és a csillagok. - Nem bántuk, hogy egyik kövér, ellenszenves kamasz lerajzolt bennünket, amint dicstelenül az akasztófán lógunk, és nyelvünket - csúnyán és illetlenül - kiöltjük a világra. A csillagász fia szelíden, összefont karokkal állt a viharokban, mintha ereiben tej folyt volna vér helyett, és mosolygott, finoman és titokzatosan, ahogy az alvók mosolyognak.

Később tudtam meg, mit jelent ez a mosoly. A mezőn állt egy dombon, és csendesen dünnyögött, inkább magának, mint nekünk:

- Várom őket... Mind el fognak jönni... Ide mihozzánk...

És csakugyan, titkos társaságunk évről évre gyarapodott egy új vendéggel. Erős, egészséges fiúk alázatosan lopózkodtak közénk. A változást rendesen észre se vettük, csak azt láttuk, hogy a legkonokabb ellenségeink hozzánk szelídülnek, és bocsánatkérően szorítják kezünket. Egyiknek anyja halt meg; másiknak egész váratlanul tönkrement az apja; a legtöbb szerelmes lett. Egy darabig bizonyára maguk bolyongtak az éjszakában. Szavuk ezalatt megfogyott, beszédük halkabb lett, arcuk kissé elsápadt és megnyúlt, szemeik alá az álmodók szürke gyűrűi rajzolódtak. De egyszerre csak közöttünk voltak, és velünk együtt ültek le a temető virágos fűvébe.

Mindig többen lettünk.

A csillagász fia előrement, és a kószáló, álmodozó csapat követte. Kinőttük a rövidnadrágot, az iskolapadokat, elválni azonban nem tudtunk egymástól. Még mindig a csillagász lakásán találkoztunk. Este egyenként bukkantunk fel a homályból, és az ismerős, régi portán a sok messzelátó és különös állvány között boldogan köszöntöttük egymást.

Az öreg az asztalfőnél ült és vacsorázott. Szótlan, mogorva ember volt. Zöld szemellenzőt viselt, mert a szemei napról napra gyengébbek lettek, és az orvosok utóbb nagyon féltették a megvakulástól. Bozontos, deres fűrtjei nagy homlokára kúsztak. Ezen a ziláltságon azonban a

szívós munka álmodozó nemtörődömsége érzett. Kormos kezelői, puha, lehajtott gallérja, vásott ruhája pedig annyira illettek neki, hogy a csillagászt másképpen el sem tudtuk volna képzelni, és talán nem is szerettük volna, ha gyakrabban és nyájasabban szól hozzánk. Ott kuporodtunk mellette a padon. Felesége, egy hallgatag, mosolygó asszonyka, teát öntött findzsákba sok rummal. Mi cukrot égettünk, és vártuk, mikor kel fel az öreg, hogy kimenjünk a mezőre csillagokat bámulni. Különösen nyári és koraőszi éjeken szoktunk összejönni. A temetőn túl egy nagy tér volt. Ide vittük a sok állványt, a vastag csöveket, a nehéz tokokat - mindegyikünknek jutott egy-egy - és a könnyű örömtől szinte mi is belepárologtunk a szénaillatos, világoskék csöndességbe. Zajtalanul szorongtunk a messzelátó körül. Kuttyák ugattak. A sötétben pirosan parázslottak a szivarjaink. Néztük a holdat, amely sárga és lyukacsos volt, mint az olcsó vacsorasajt, a sarkcsillagot, a bolygókat, az ametisztfényű, halványzöld és gyengén rózsaszínű csillagokat. Észre se vettük, máris derengeni kezdett. Kakasok kukorékolnak. Fehér hajnal jött. Aludni kellett volna, de mi megmosdottunk, s beteg arccal kószáltunk tovább a mezőkön a csillagász fiával.

Az öreget valami ismeretlen vihar sodorta a mi istentől elátkozott vidéki városunkba, a temető mellé. Itten telepedett le a feleségével és a fiával. A városban ezermesternek ismerték, de alig tudta róla valaki, hogy több külföldi akadémia tagja. Mi azonban mindnyájan szerettük őt, mert vékony papírcsöveket dugott kezünkbe, amelyekben színesen csörögtek a furcsa üvegarabeszek, hengereket forgatott, melyeken kígyózó, vörös és sárga vonalak tekergőztek, és ha jók voltunk, zajos vásárnépet, zöld ördögöt, óriásokat és törpéket táncoltatott a kifeszített fehér lepedőn.

A csillagász imádta a dohányt. Vastag, fekete szivarokat szívott. Szerette a mérges, keserű füstöt, a feketekávé és a komolyságot. A tréfái is komolyak voltak. Némán szokott elbolyongani a fiával. Hajnal felé gyakran láttam őket a temető környékén, amint görnyedve kuksoltak a földre, és a csövet az égre szegezték.

Később már a fiú mutogatta nekünk a csillagokat:

- Lássátok, ez a Véga... A Cassiope... A Sirius... A Berenice haja...

- Berenice haja... - ismételtük, és tetszetek nekünk a nevek.

Arab hitregékben éltünk.

Nem sokat törődtünk azzal, hogy a csillagász fia ilyenkor talán a Fiastyúkot vagy az Esthajnalcsillagot mutatta. Mert az igazat megvallva, semmit sem értett a csillagászhoz. Ez különösen az apja halála után tűnt ki, amikor az öreg műszerei reá szálltak azokkal a hatalmas, szürke és fehér kandúrokkal egyetemben, amikkel a csillagász oly szívesen elbeszélgetett az ágyban, mielőtt felkelt volna. Mi azonban ezért nem vetettük meg Tódort - így hívták a csillagász fiát - és továbbra is vezérünk maradt, sápadt, beteg csillagimádóknak.

A csillagász fia mindig rejtélyes és előkelő maradt. Még tudatlanságát is arisztokratikus fölénytel takarta. Zsinóros, zöld bársonykabátban járt, s egy kopott mellényben, melyen hosszú, régies aranylánc himbálózott. Ezeket már dédapja koptatta, és így Tódor bizonyos kisgyerekes áhítattal szólt róluk. Egyáltalán nagyon érzélgő és családias volt. Túl járt a huszonöt éven, s a lelke még mindig bölcsőben ringott. Sápadt, nyiszlett bajuszká játszott bújósdit felső ajka körül, de úgy látszik, ennek sem volt kedve kijönni. Nagyon rövidlátó szemei meg egészen gyerekessé tették, nem is említve azt, hogy haját közepén választotta el, mert húszéves korában már kopaszodni kezdett.

- Még egy kicsit - szokta mondani -, még egy nagyon kicsikét, azután elég lesz.

Tódor csakugyan nem készült hosszú életre. Mi, akik közel állottunk hozzá, nem győztük bámulni, mennyi szívós kitartással mond búcsút a silány, ordináré élvezeteknek egy fáradt és bölcs kézlegyintéssel. Ebédre vékony pirított kenyeret evett, kevés gyümölcsöt, vacsorára legfeljebb ha teázott. Az elégedett és becsületes emberek nyíltságával fordított hátat a nőknek is, és csak egy szürke szemű, ovális arcú lánnyal tartott ismeretséget, aki barátnéja volt, semmi több. Sohasem csókolták meg egymást. Sohasem ölelkeztek. De mikor együtt mentek, anélkül hogy egymáshoz értek volna, oly melegen simult össze testük, mintha különös és érthetetlen szerelmük nászát ülték volna.

Tódort semmi esetre sem vettük túlságos komolyan. Mióta az öreg meghalt, gyakran mosolyogtunk rajta. Lenge, megbízhatatlan alakjában valami furcsa humor rejlett. Én tudom, hogy ő maga is finom, úri szájalmat érzett minden iránt, ami földi, irántunk is, maga iránt is. Az apja hagyatékában azonban nagyon különös gazdálkodást vitt véghez. A műszereket a por ette, megrepedeztek, berozsdásodtak. Az aranyos messzelátó vagyont érő lencséje széttörött, s az állvány csöve most sután bámult a csillagok közé, mint egy silány, üres kályhacső. Tódor kétségtelenül bizonyos humorral fogta fel a helyzetet, és mikor rájött, hogy a csövön át is csak annyit látunk, mint pusztá szemmel, sietett bennünket megnyugtatni, hogy így még jobb. Azután megtörtént az is, hogy halálos szórakozottságában egyszer apja fényképezőgépjét hozta magával a messzelátó helyett. Egyáltalában mindig zavartabb lett, s már-már csak madárijesztőként állítottuk fel a szabad mezőn a sánta állványokat, hogy a csillagvizsgálás titokzatos szertartásának valami külső formát adjunk.

Tódor maga köré csavarta a fekete posztót, amivel apja a fotografálógépet borította be, és kevélyen járkált a csillagos éjszakában. Négyen-öten, mind nagyon fáradtak, nagyon sápadtak és csalódottak, kísértük őt a csonka, megtépázott műszerekkel.

- Micsoda csillag az? - kérdeztük olykor Tódortól, és alattomosan oldalba böktük egymást.

A csillagász fia felnézett az égre, összeráncolta szemöldökeit. Sokáig hunyorgatott, azután hidegen és fontoskodva mondta:

- A Sirius.

Tódor majdnem minden csillagra ezt mondta. Ilyenkor azonban nagyon sokáig nézett a levegőbe, és mi nem tudtunk nevetni. Az enyhe nyári éjszakában imádatos vággal csüngött az égen. Éreztük, hogy talányos lelke fájóan, imbolyogva felsóhajt a csillagokhoz, és ott a szabad levegőtengerben száll, száll, bukdácsolva repül, s nem tud betelni az ég aranyos részegségével. A dombokon friss hajnali szellők kószáltak. Pirosodni kezdtek a harmatos szőlőtőkék. Tódor fáradtan hunyta le szeméit. Rendesen együtt mentünk haza, éhesen, csatakosan, de azután sem bírtunk aludni.

Tudtuk, hogy mindez nem sokáig tarthat. A virrasztásba és koplalásba belebetegedtünk. Hullani kezdett a hajunk. Nem mertünk az emberek szemébe nézni, csapzott éjszakai kóbor kutyák. A csillagász fia már gyakran napokig feküdt az ágyban, a szeméi is mindig gyöngébbek lettek. Egy kampós, bütykös botra támaszkodva járkált a temető körül, és minden kőben megbotlott.

- Az apám - mondta - sokat nézte a csillagokat... Nem is olyan csoda...

Ajkain pedig újra megjelent a gyerekek szelíd mosolygása.

Egy este, augusztus vége felé, elmentünk hozzá. Anyja, a szelíd, bús úri asszony sírva nyitott ajtót, és a fiú ágyához vezetett. Türelmetlenül hentergett ott sok-sok dagadó párnán, rongyosra gyúrt paplanok között, és sápadt fejét, jól emlékszem, égővörös kendő szorította össze. Az éjjeliszekrényen csak egy képeskönyv volt, amit a csillagász fia gyermekkorától fogva nagyon

szeretett. Csupa színes japán kép. Piros és kék ruhás mandarinok, buja ligetek, sárga folyók és óriási porcelántornyok. Ezen az estén nagyon soká nézte a képeket. Azután idegeskedve kiáltott fel:

- Nyissátok ki az ablakokat!

A búcsúzó, csillaghullajtó augusztusi ég benézett a szobába. Tódor felült, és előremeredt.

- Nem látok semmit. Pedig sok csillag hullhat az égről... Ma tizennyolcadika van...

Az égboltot csakugyan vékony, tüzes pászmák szelték át. Halkan cikázott végig egy-egy ív, akár a kénes gyufa gyengéden sziporkázó tűzcsíkja.

Tódor hátradúlt az ágyban. A fogai közül sziszegte:

- Az apám mesterségét befejeztem. Értitek-e, miért éltem? Ő mérte az égboltot. Én meg néztem.

Azután, mintha fogát csikorgatta volna, durva, káromkodó hangon nyögött fel többször egymás után:

- Csak ne emlékezném!

Az apja kutyája szomorú, folyós szemeivel szánakozva nézett rá. Vén kandúrok doromboltak a paplanán.

- Eszembe jut, hogy egyszer délután leányok zongoráztak a régi házunkban, s én kimentem a városerdőbe, hogy kisírijam magamat. Buta, bolond, szerelmes este volt... Sáros és harmatos lett az arcom...

Azután újra felnyögött:

- És eszembe jut a nagyanyám nevenapja. Minden eszembe jut. A családi lakoma decemberben, csikorgó fagyban, a bíbor rumosüveg, az óriási ezüst petróleumlámpa és a cigányzene. - A fánkok vaníliás illatát érzem...

A csillagász fia száját a párnára tapasztotta, és vadul harapta:

- Ez az élet. Jó, hogy elmúlik.

Egy óráig tarthatott ez így, aztán elcsendesedett. Előkotorta ruháit, és lassan öltözködni kezdett. Teát ivott. Meleg sállal kötötte körül a nyakát, s összekereste műszereit. Örült, hogy mindnyájan összejöttek. A kapu előtt hosszú, sötét alakok várakoztak. Néha még egy-egy baráti árny bukkant fel az éjszakából. Halkan lopózkodtunk a csillagász fia mellé, és nem is kérdeztük, hová megyünk. A fekete takaró újra nála volt. Gyufákkal világítottunk utána. Görögtűzet gyújtottunk.

Félénken énekelni kezdtünk, de a dal szánkra fagyott. A csillagász fia egyedül ment, mindig gyorsabban, úgyhogy a kis csapat egészen elmaradt mögötte. Szelíden kanyargó nyárfasorban, füledt, jázminos dülöködő suhantunk egyre könnyebben és derűsebben, egyre magasabbra, egyre bátrabban. Az allé végén aztán kitérült az ég, mint egy nagy képeskönyv, s a csillagász fia már csak homályos pontként derengett. Egy fekete lobogót láttunk, meg egy embert, aki bizonytalanul lebeg előre, mintha már a csillagos magasságokban gázolna. Cipője az éji harmattól ezüstlött. Mi pedig sápadtan imbolyogtunk a fehér éjben, árnyak egy árnyék nyomában, és nekem még mindig úgy tetszik, mintha ebben a virradni nem akaró fehérségben, ott a felfelé sóhajtó országúton mennék lassan, nagyon lassan, fájoan tétovázva, egy dalt dalolva, a csillagász fia után.

1908

A KÖVÉR BÍRÓ

1

Fényes délben a napszúrás úgy reszket a levegőben, mint valami hegyes, gonosz aranytű.

A kisváros alszik. Házai fehérlenek, ablakai villognak a fény önkívületében, hasonlóan valamely iszákos vagy örült szeméhez, aki csak bámul a porba, s nem lát.

Távolabb a huszárok lovardája, melynek eresze már ad valamicske árnyékot, a gyep, melyen pitypangok nőnek, méhek, darazsak zümmögnek.

Lélegzetünk ki-kihagy. Akár forró fürdőből jönnénk, testünk izzik, kezünk reszket. Néhányan - tíz-tizenkét éves gyerekek - tornaingben, gumicipőben, harcra készen várjuk a kövér bírót. Betegnek vagyunk a kánikula örömetől. A világ: egy sárga szédület.

A lovarda eresze alatt összedugjuk fejünket, lüktető halántékkal hallgatunk. Mikor elharangozzák a delet, a törvényszék hűvös kapualjából - mindig pontosan - kiduzzad a kövér bíró hordószerű potroha.

Egyikünk elordítja magát:

- Jön a kövér bíró.

Odalapulunk a lovarda kapujához. A csendben csak szívünk kalimpálása hallik. Nemsokára összerezdül az aszfalt, ami azt jelenti, hogy mindjárt előttünk a kövér bíró. Egy pillanat, s már itt van. Porszín nyári ruhát visel, domború hasán vastag aranylánc, ujján zöld pecsétgyűrű, kezében nádbot.

Homlokáról keskeny patakokban ömlik a verejték. Vakondok-szeme hájpárnák mögül pislog ránk. Mindnyájunkban forr a harag, de félünk, s gégénk úgy összeszorul, hogy nem bírunk kiáltani.

Csak akkor kiáltunk, mikor már tíz-húsz lépésre fújtat tőlünk, mint egy gőzmozdony.

Valaki fölragad egy göröngyöt.

- Vágd utána - bátorítják az illetőt. - Üsd agyon.

A göröngy magas ívben röppen feléje, széttöredezve fröccsen szét a porban. A szeplős Torday, kit az iskolában „pulykatozás”-nak csúfolunk, fölajzza parittyáját, s utánaküld még egy színes kavicsot.

A kövér bíró hátrafordul.

Hunyorog a napfényben, aztán továbbgurul. Mi kuncogva, dühös álpátosszal fogadkozunk:

- Ha legközelebb erre jön, nem viszi el szárazon. Ezzel verem be a fejét.

A napfényben egy kézipisztoly vasagya villan meg. Mindnyájan elhűlünk, de boldogok vagyunk, erősnek érezzük magunkat.

Utáltuk a csúnyaságát, gyűlöltük a betegesen pöffedt kövérségét, ahogy csak a gyermekek tudnak gyűlölni.

Sohasem láttunk ilyen torz embert. A lábak búsan tartották a potrohot, a törzs beleveszett duzzadó, virágzó hájába, melyből csak kopasz feje látszott ki, mint egy minden pillanatban megpukkadni készülő zsírgömb. Az arc közepén pisze, tömpe orrocska szomorkodott, mely - úgy tetszett - pityeregve vádolta a természetet, hogy egy embert így megcsúfolt.

Részvétet nem éreztünk iránta. A varangyos békát éppúgy gyűlöltük, mint a kövér bírót. Gyűlöltük, mint mindent, ami szokatlan.

Egyszer délután arról vitatkoztunk, hogy mitől hizott meg ennyire a kövér bíró.

- A kövér bíró - mondta Pali - ökröket eszik. Egy egész ökröt fal minden ebédre. Az anyja süti nyárson.

- Hát van anyja? - kérdeztük, s a társaságon hitetlen moraj futott végig.

- Van hát - erősgette Pali. - Vele lakik együtt, itt a Tűzoltó utcában. Én ismerem. Ha akarjátok, mindjárt elvezetlek benneteket.

Elindultunk a különös kalandra. Rablóregényekben olvastuk, hogy bátor, nemes daliák az ellenséget tulajdon fészkében keresik fel, s ott számolnak le vele. Mi is ilyesmire gondoltunk, míg közeledtünk a csendes, zöld zsulus ház felé.

Palit előreküldtük.

Pár perc múlva röhögve jött ki:

- Gyertek.

Először a hűvös tornácon kellett keresztülhaladnunk, melyet színes üvegkapu választott el az udvartól.

Benn körisek, jázminbokrok között, a hinta mellett, a padon egy sovány, bánatos nénike kötött.

Még viszkedett a torkunk a nevetés ingerétől, de a nénike megsimogatta fejünket, a mi kezét csókoltunk neki, mint az édesanyánknak szoktunk. Mély, aranykarikás tányérokban almát, körtét tett elénk. Palit felültette a hintára.

Elmondta, hogy a hinta még a fiáé volt, mert valaha, mikor iskolába járt, nagyon szeretett hintáztatni. Sok mindenről beszélt még. Hogy féltette, hogy várta, ha néha elmaradt a pajtásaival, hogy megnótázott, megtáncolt a kis lurkó, ha a hosszú őszi estéken unták magukat. Micsoda fürge, derék legény volt, és micsoda táncos. Nem akadt nála különb madarász sem.

- Úgy ám - ismételte -, az én fiacskám is madarászott - és sóhajtott. - Az idő múlik.

Maga elé nézett. Mi pedig őt néztük. Azzal jöttünk ide, hogy valami tréfát csinálunk a kövér bíróval a saját házában, de a kedvünk elzárult, a kánikula hőségében fáztunk.

- Meséljen még, néni - mondta Pali, álmélkodva. A néni most rápillantott.

- Ejnye - szólt -, de rongyos az ingecskéd. Ki látta így járni?

Bement a szobába. Kihozott egy csomagot. Ruhák voltak abban. Cipőcskék, kis nadrágok, kabátkák. Meg egy tornaing.

- Ez mind az övé volt - mondta a néni. - Ez az ingecske is. Nézd, épp illik rád.

- Ez is? - kérdezte a Torday gyerek, s egy zöld lepkefogót emelt fel.

Mindnyájan megdöbbsentünk. A röhögés, mely a kapuban torkunkban bizsergett, most csiklandozó, orrcsavaró zavarrá savanyodott, s pityergőssé torzította arcunkat.

Kézről kézreadtuk a lepkefogót.

5

A fák árnyában állottunk.

Néhányan a hintára szálltak, sikoltottak, bukfencezni próbáltak a fűben. De nem jól éreztük magunkat.

Valami fojtogatta torkunkat ezen az alkonyaton, mint mikor az ember először nem bír aludni, s észreveszi, hogy neki is fáj, ami másnak, és jobban fáj, mint másnak. Az irgalom tündére szállt közénk, melyet eddig még nem ismertünk, s egy pillanat alatt átvillant a fejünkön, hogy valaha a kövér bíró is gyerek volt, olyan mint mi, madarászott, hintázott, és lepkéket fogott.

Amikor ezt átgondoltuk, már nem voltunk többé gyerekek. Arcunk megöregedett, szemünkbe az élet minden misztériuma ült. Álltunk egymás mellett, némán.

Egy dalba kezdtünk, de ijedten - minden ok nélkül - abbahagytuk. Fekete bogarak koppantak kalapunkhoz. Fejünk megfájdult a forró fű szagától.

6

Én a falhoz támaszkodtam, s lehunytam a szememet. Kék mezőt láttam, melyen egy kis virgonc gyerek hajadonfőtt ugrál, kezében a zöld lepkefogóval, egy ideges, fehér pillangó után kap.

Megszégyenülve somfordáltunk ki az utcára.

7

Forró és fekete volt az éj.

A sarkon dörgő léptekkel jött felénk a kövér bíró.

- Jó estét - szóltunk, és illedelmesen leemeltük sapkáinkat.

- Jó estét - mondta a kövér bíró, mint a testvérünk, s ő is leemelte szalmakalapját.

Este sokáig nem tudtam elaludni kis ágyamban. Amikor elaludtam, azt álmodtam, hogy a kövér bíró kék szalagos gyerekpólyában sír, és szomorúan rám mered, mint egy nagy-nagy, pufók baba...

1908

MESE A TENGERRŐL ÉS A SZEGÉNY EMBERRŐL

1

Egy sovány, sárga gyermekkar felkönyökölt a mosóteknő iszamós kávéjára. Két tágra nyitott szem meredt a mosónőre, és egy bánatos hang ismételte:

- Anyám, én tengerész leszek...

A mosónő nem figyelt a hangra, csak intett a fejével, hogy jól van. A gyermek feje pedig lekonyult, és a két tágra nyitott szem még lázasabban ragyogott. Víziókat látott a mosókonyha homályos mélyében. A forrázott ruhák gőzei, a nehéz vasalószag, az álmosan gördülő csöppek sístergése egészen megrészegették Péterkét. Ledőlt egy lócára, és félíg lehunyta szemét. Künn az égen éppen ekkor bújt ki a fellegekből a hold.

Az ablak, mely a csirkeudvarra nézett, verejtékezett a hőségtől. A hold is éppen csak hogy berémlett a zöld, füstölő ködből. Egyébként az udvar álmos és egyhangú volt. Tyúkok kapirgáltak, feküdni készülő csibék csipegetek, egy ember árnya tűnt fel, egy eltévedt vonat hosszú-hosszú füttye sírt föl az égbe.

Péterke fejében láz cikázott, s a szíve hangosan vert:

- A tenger... a tenger...

A szoba pedig egyszerre kitágult. Még érezte az olcsó mosószappan émelyítő szagát, de a szája szöglete már mosolygott. A habok locsogása delejes félálomba ringatta. Valahonnan egy kis szellő jött, és meglebegtette izzadt fűrtjeit. Már ott táncolt a szilajon tajtékzó óceánon. Vékony lapát lengett kezében. Verte a dühös habokat. A kötélén száradó sárga szoknya a szelektől hatalmasan kipuffadt, s Péterke mosolyogva rohant tovább sárga vitorla szárnyán aranyországok, bíbor partok, buján zöldellő erdők felé.

- A tenger... - pötyögött félálomban - a tenger...

2

Később Péterke hosszú, magas és karcsú fiú lett. Kissé sápadt is, előkelően, büszkén és dacosan sápadt, mint azok, akik a koplalásba fakulnak belé. Ez a magas és halvány fiú még mindig a tengerről álmodozott. Imádta az örökifjú, eres arcú vizet. Most azonban senkinek se beszélt terveiről, mert látta, hogy az emberek közönyösen elhaladnak mellette, és nem törődnek vele. A Duna-partra lopózott ki esténként, oda, ahol a kőpart megszűnik, és a porba leheveredve bámulta a vizet.

Ha hazament, újra elkezdődött a régi játék. Húszéves volt, s mégsem unatkozott rá. A párnák csücskei az ajtóra ijesztően magas árnyékot vetettek. Az egyik árbocvastagságúvá dagadt, a másik enyhén lengett, mint a kötél, némelyik szeszélyesen fodrozódott, ringott és tajtékzott, akárcsak az eleven víz. Péter ilyenkor bebújt a párnák közé. Fülére húzta a paplant, s úgy képzelte: az egész ház egy óriási hajó, mely a bizonytalan vizek hátán hanykolódik. A szél künn sivalkodott.

Mikor fölnyitotta szemét, sötéten rebbent el mellette a kispárna árnyéka. Péter fölült ágyában:

- Egy sirály...

Azután gyertyát gyújtott, és előkereste a könyvét. A könyv, amit olvasott: *Robinson Crusoe* volt.

3

Anyja lassanként megöregedett. Finom, fehér bőre kicserepesedett. Szemei vörösek lettek a gőztől, s állandóan könnyeztek.

- Mit tétlenkedel? - kiabált Péterre, aki szomorúan ült az asztalnál.

- Eredj dolgozni!

Péter előkereste ácsszerszámain, és beállt a műhelybe.

- Nem bírom... nem bírom ki...

Az anyja csapkodta kezeit:

- Mi lesz belőled? Szerencsétlen, mi lesz belőled?

Péter összehúzta magát, s lehajtott fővel elballagott hazulról. A tenger felé akart menni. Érezte, csak el kellene indulnia, a szíve zenéjére lépegetni, és rátalálna. De éhes volt, sápadt és nagyon szomorú, és ha anyjára gondolt, aki párás mosóteknőbe sír nagy, kövér könnyeket, és fogatlan szájjal nyafogva szidja az életet, nyilallást érzett a mellébe. Megállt a Duna-parton. Egy kis hajóállomás volt előtte. Bámulta az apró gőzösöket, a kék ruhás hajósokat, s az álmos, tétlen vízi életet. Egy hétig csavargott és bámészkodott így. Végre egy este szomorú arccal mondta az anyjának:

- Beálltam a hajóhoz... hídvető inasnak...

A szomszédok vigyorogva gúnyolódtak vele:

- Tengerész lettél, Péter?

Péter ilyenkor egy szót se szólt, csak az ajkába harapott, és a tengerre gondolt.

- A tenger... - suttozta magában fázékonyan, hitetlenül, halkan.

Azt akarta mondani:

- Az élet...

4

Péter ezután alig gondolt már a tengerre. Karjai megerősödtek, kissé meg is hízott, s pontos, derék vízi hivatalnok lett a helyi gőzhajónak. Néha még gyönyörködött a gyöngyös, hullámos vízben. Azután elfelejtett mindent. Vörös körszakáll nőtte körül húsos arcát, s akkor volt a legboldogabb, ha betérhetett a kocsmába, és istenigazában leihatta magát. Idővel a kormányzói hídra került. De élete éppoly egyhangú maradt, mint annak előtte. Egyik partról a másikra vergődött. A rézszócsőbe tele torokkal kiabált:

- Jobbra... balra...

- Előre.

Egyik év múlt a másik után. A tavaszra jött a nyár, s aztán az ősz. Ősszel a Duna ködös és hideg. A színek szürkék, fázósak, s néha októberi estéken különösen fáradtak és opálosak. A hajó élete megelevenül. A kazánban barátságosan dalol a tűz, siető emberek iparkodnak a másik parton, és a víz mintha végtelenbe tágulna. A gőzhajó is megnő. A tengerről álmodik. Sziszegő kötelekkel tör ki, viaskodik a hullámokkal, a szelekkel, a köddel, és harsogva kavarja a mélységeket. Az ember a rozoga alkotmányon a veszély édes bizsergését érzi.

Egy ilyen búcsúzkodó estén hánykolódott Péter a vízen, október vége felé. Hideg szelek fűjtak arcába. A szelek messziről jöttek, talán távol tengerekről hoztak neki bánatos lemondó köszöntést. Péter fáradtan állt a kormányzói hídnál, s lehajtotta fejét. Újra érezte a tengert. A folyó türelmetlenül zúgott alatta. Hidlámpások csillámlottak. A hajó élesen, fülsértően rikkantott, mintha berúgott volna a ködtől és a víztől. Ezen az estén Péter megint álmodni próbált. Feje azonban nehéz volt a visszaemlékezéstől. Szemei tompán csillogtak kövér arcában. Egyet köhögött, és sóhajtozott, de sóhajtása valami furcsa, pityergő ásításba halt. Haragosan káromkodott.

- A keservét ennek a csúf időnek!

A szürke, őszi eső lassan szitálni kezdett. A partot, a vizet egészen egybemosta, s a színek mind ebbe a piszkos, lucskos párába fakultak. A hajó orrán bóbiskoló lámpa is kialudt. Hideg volt. Köd esett. Egy rekedt, borízú hang durván kiáltotta:

- Tabán!

1908

OZSONNA

Piroska négyéves. Piroska az asztalnál ül a nagymama ebédlőjében. A virágos vázák, a fehér és fekete torták közül sápadtan kandikál ki szőke feje, amely olyan, mintha félig porcelánból, félig cukorból lenne. Okos és hideg-kék szeme lelkesen bámul. Ha lehunyja, hasonlít a komoly és illedelmes alvóbabákhoz.

A délután ideges zavarban múlt el. Alig ebédelte meg, a bonne a kis szobába cipelte, és fejét sokszor egymás után belemártotta a gőzölgő vízbe. A víz sütötte, és a szappanhab huncutul csípte a szemét, úgyhogy sokszor kellett hunyorgatnia, míg újra látott. Arra is emlékezett, hogy a padlón széles aranytócsákban folyt össze a napfény. Azután a tükör elé állították. Itt a bonne elővette az anyja fehér elefántcsont fésűjét, és sokszor egymás után végigtépte nedves hajtincseit, s ez nagyon fájt. Végül elkészültek, beültek egy kocsiba, és a nagymama lakomájára mentek. Fél négy lehetett.

Ekkor már az utcákra csokoládészínű félhomály ereszkedett. Piroska fejcskáját a kocsik ablakához nyomta, s nyugtalanul nézte az elsuhanó házakat. Füle pirosra gyulladt az izgalomtól. A sötét kocsi olyan volt, mint két picike láng. Szeretett volna sírni, de félt, hogy az anyja megharagszik, és ő sajnálta az anyját. Hogy ne okozzon neki fájdalmat, inkább dobolt az ablakon, és nagyokat és őszintéket nyelt.

Mire megérkeztek, már gyújtogatták a lámpákat. Hideg délután volt, korán sötétedő. Piroska gyorsan felsuhant a lépcsőn, és kinyitotta az óriási üvegajtót. A nagymamájánál egyáltalán minden üvegből van. Egy pillanat alatt végignézte a folyosót, amely a szobából kirakott bútoraival ünnepi izgalmat keltett, s sokáig bámulta az asztalon a majonéz-halat, a rákpástétomot, a tortákat és a sajtot a különös üvegborítóval, valamint a köpcös, vörös rumosüveget, mellette a kék cukortartót, amely máskor mindig a kredencen állott a gyertyatartók mellett. Ez egy kissé nyugtalanította. De így van ez mindig december másodikán, Aurélia napján, mert akkor a nagymama nevenapja van. Ezen a napon a porcelántálakon sárga piskóták állottak, amelyekbe apró mandula- és mogyorószemcskék voltak belesütve, üvegszerűen csillogó birsalmasajt szeletek, rubinpirosak, vagy halványrózsaszínűek, marcipánok és gyümölcskenyerek. Benn a túlfűtött és lankadt levegőt rózsafüstölő cukrozta, amit az izzó vaslapátra vetett a cseléd, végigjárva vele a szobákat. A kanári a forróságban alélva csipegett kis kalitkájában. Fönn az állványon a kitömött evet szőre majdnem tüzet fogott. Meggyújtották az összes gyertyákat és a lámpákat, az óriási petróleumlámpa-kolosszust is, amely az ebédlőasztal fölött lógott, és csak ilyen ünnepi alkalmakkor égett, mielőtt a rokonság különböző tagjai - napokkal előbb - megvizsgálták, vajon nem mond-e csütörtököt a nagy estélen. Csak kevesen értettek hozzá.

Piroska elkáprázva állt a fénytengerben.

Egyenesen a szalonba ment, ahol sok asszony, leány és fiú lármázott. Megállt a piros szőnyeg közepén. A fiatal emberek felugráltak, kezét csókoltak az anyának, de őt nem vette észre senki. Percekig állt így duzzogva, várakozva és kémlelődvé. Végre Tusi, az unokanővére észrevette.

- Hogy vagy, Piri? - kérdezte, és továbbment. Piroska felelni akart, de nem jött szájára szó. Zavarban volt, és nem értette, miért kérdeznak tőle olyast, amelyre úgysem várnak feleletet. Torka összeszorult a méregtől. Fájt neki, hogy mind jól mulatnak, nélküle is. Már az anyja se törődik vele. A leányok, Iby, Iky és Mary ott ülnek a teaasztalnál két katonatiszttel, és reá se hederítenek.

A bonne megfogta kezét.

- *Allons chérie...*

A zöld díványra ültette.

Piroska most nézte a leányokat. A katonatisztek cigarettáztak és udvaroltak, különösen Ibynek, aki a legyezőjével hadonászott, s folytonosan kacagott. Egyik hadnagy, a szőke bajuszú, ritkábban szólott, de mihelyt kinyitotta a száját, a leányok majdnem szétpukkadtak a nevetéstől. Most is mondott valamit. Elkérte Iby legyezőjét, és legyezni kezdte magát. Piroska erősen figyelt.

- Szép legyezője van- folytatta a hadnagy, és eltorzította arcát.

Viharos kacagás.

- Rudi - mondta egyik leány -, magából gyönyörű leány lenne.

- Igen? Ezt már sokan mondták nekem.

Szavai most is harsogó nevetésbe veszttek. Tényleg úgy mondta ezt, mint aki kicsit biztos a sikerében, s tudja, hogy szellemes, kedves és elragadó. Piroska azonban az egészből semmit sem értett. Miért kell ezen nevetni? A hadnagy a levegőbe dobja zsebkendőjét, a leányok újra kacagnak. Piroska előrehajolt, fejcskékjét képtelen gondolatok szorongatták, és szégyellte magát, hogy ilyen buta. Közben a zavar egyre nőtt. Rettentő sokan jöttek. Először egy sápadt, nagy orrú hölgy, az urával, egy vörös szakállas, kövér úrral. Azután sok-sok leány és még több fiú. A láрма már olyan nagy volt, hogy egymás szavát sem értették. Mindenki beszélt, és senki sem figyelt. Zongoráztak, hegedültek, énekeltek, füttyültek, kukorékolnak és sípolnak. A sápadt kisleány pedig reménytelenül, sóvárgó szemmel várta, hogy végre észrevegyék.

Átment a másik szobába is. Ottan egy öreg urat és egy öreg nénit figyelt, akik németül beszélgettek. A dívány sarkába húzódott, s hallatlan megvetéssel méregette őket. Ezt gondolta magában:

„Érthetetlen, milyen gyerekesek ezek a nagyok. Most játszanak előttem, és fontoskodnak, hogy értik egymást, holott egész bizonyos, hogy ezt a beszédet senki a világon se értheti. Hiszen én se értem.”

Ekkor a nagyanya kézen fogta, és bevezette az ebédlőbe, ahol egy hosszú, fehér asztal volt felterítve a lakomára. A többiek ott ültek mind. Piroska az anya mellett kapott helyet. Itt már kissé érdekesebb volt a társaság. Közvetlenül előtte ott csillogott a tortakés, amit kezébe is vett, de az anya nyomban letétette vele, és így csak az angyalos tányérban gyönyörködhetett. A többiek különben éppen olyan értelmetlenségeket beszéltek, mint előbb. Egy pufók, zöld ruhás hölgy, aki - mint Piroska észrevette - a békához hasonlított, állandóan a rokonairól fecsegett. A másik mindenkitől azt kérdezte, hogy érzi magát, de akárcsak Tusi, nyomban el is fordította fejét. Ez a hölgy most a mamához fordult:

- Hogy van a kicsike?

- Köszönöm, elég jól.

- Csak el ne rontsa a gyomrát...

Piroska nézte a nénit, a sok tarka ruhát, a színes tortákat, a tányérokat, és türelmetlenül feszengett a székén.

A néni beszédén annál inkább csodálkozott, mert látta, hogy az ozsonnán ő eszik legtöbbet. A többiek is borzasztó sokat ettek. Megitták a haboskávét, azután jött a pecsenye, a torta, a

gyümölcs, a sajt, és még mindig nem laktak jól. A pufók hölgy, akinek mindenki bókolt, mennyit megsoványodott a nyáron Marienbadban, már harmadszor vett a habostortából. Egyébként még nagyobb zaj volt, mint ozsonna előtt. Most az öreg urak már kurjantottak is. A körszakállas bácsi - kezében egy pohárral - felkelt, és beszélni kezdett. Piroska nagyon figyelt, de egy szót sem értett belőle, s nem tudta, haragszik-e a kövér úr, vagy csak bolondozik? Száját szélesre tátotta, homlokát elöntötte a vér. Kiabált. Kékeslila erek dagadtak a húsos homlokán. Szemöldökei pedig kísértetiesen ugráltak, villogtak és cikáztak.

- Az a barátság, amely bennünket ehhez a házhoz fűz, helyesebben az a szeretet, amely mindenkit elfog, midőn - ha szabad magam így kifejezni - ebbe a szentélybe lép... ebbe a szentélybe, amely...

Piroska erősen nézte az ordító urat.

Az apához hasonlított, mikor szidja a cselédeket. De a többiek mosolyogva néztek rá, és nem sírtak, hanem integettek, helyeseltek, és zörögtek a villáikkal. Piroska hol a kövér úrra, hol a vendégekre nézett. Nem volt tisztában, nevetni kell-e vagy sírni? Az orra viszketett, szeme égett, s a mellét valami különös félelem csiklandozta. Künn a konyhában pedig a villamoscsengők szüntelenül berregtek. Cselédek jöttek-mentek, ajtók csapódtak. A szavak, hiába próbálta elhesselni, mérgesen zümmögtek szája körül, mint a darazsak. Füle csengett. Azután a kövér úr magasra emelte poharát, és kitört a beszéd; a vendégek felkeltek, az üvegtányérok újra úgy csörömpöltek, mintha millió apró szilánkra törtek volna. A másik szobában bútorokat tologattak. Az egész egy rossz álomnak látszott, amelyből nemsokára fel fog ébredni. De hiába meresztgette szemét. Még mindig előtte voltak a vendégek. A folyosón feltűntek a cigányok. Gyantázták a vonót, hangolták a hegedűket, tust húztak a beszédre. Attól tartott, hogy a plafon a fejére szakad, kőpor hull a társaságra, s a ház összedől. Orrában a kénes gyufa éme lyítő füstjét érezte. Egy fiatalúr a zongorához ugrott, és dühösen rácsapott, mintha bántalmazni akarta volna. A bús macskazenébe kétségbeesetten hangzott belé az urak dörmögése, a lányok és asszonyok vihogása.

Piroska fel akart kelni, de nem bírta. Kék szemét rémülten jártatta körül a szobán. Arca halálsápadt lett.

„Hisz ezek bolondok! - gondolta magában. - Hisz ezek egytől egyig meg vannak örülve...”

Aztán torkaszakadtából elkezdett sírni.

1908

NÉHÁNY LEVÉL A „ZÖLD NAPLÓ”-BÓL

Amikor letettem az érettségít, a többi családi ereklével együtt megkaptam a „Zöld Napló”-t is. Sokat beszéltek róla. Jól emlékszem, az anyám a ruhásszekrénybe, a fehérenemük közé dugdosta, oda, ahol a parfümösuvegeket meg a pénzét tartotta, s állandóan elzárta a gyerekszemek elől. Az írója érdekes ember. Egyik rokonom volt, aki a család előtt különös kegyeletben állott, s nekem talán minden rokonom között legjobban imponált, mert ritka következetességgel élte az életét, addig ameddig élhetett, s aztán váratlanul föbe lőtte magát. Hogy szerettem őt gyermekkoromban! Egyáltalán minden halottat szeretek. Tisztelettel tekintek rájuk, mint a kisdíák a nagyobbakra, akik már letették a vizsgákat, latinul olvasnak és logaritmusokkal számolnak.

Ezt a naplót remegve vettem a kezembe, s minden szavát megjegyeztem magamnak. Az alakja, a színe, a fekete tintafoltja, a rászáradt porzója, mely rég letűnt éveket idéz vissza, vallásos varázssal hat reám, s bár az írója filozófiailag nem képzett ember, egyéniség, aki a maga feje szerint élt, és úgy is halt meg. Egy intellektuális öngyilkosságról van a naplóban szó, ennek a kulisszatitkait tartalmazza. Kevés öngyilkos figyel meg magát ily lelkiismeretesen. Ezért értékes a szememben, ma is.

A kusza és zavaros kéziratból csak az alábbi részleteket közlöm, melyek elég világos vonalban tüntetik fel az író útját, és magyarázzák az utolsó (különös és hősi) tettet.

Szeptember 7.

Családomban sok öngyilkos van. Az egyik nagybátyám tavaly vetette magát a Dunába. A másik (mint anyám meséli) még régen, egyetemi hallgató korában végzett magával. Sápadt, cingár legény volt, nagy nőhódító és javíthatatlan korhely. Szívesen ábrándoztam róla. Úgy hallottam, hogy koporsója napokig vergődött vonaton és kocsin a mi kis városunkba, s aztán, mikor felnyitották, elgyötörtén és ferdén meredt az üvegtetőre a halott szeme. Ettől kezdve valami végzet bujkált a családukban. Mikor húszévesek lettünk s elváltunk a vidéktől, anyánk úgy búcsúzott tőlünk, mintha halni mennénk. A koporsók évről évre ijesztő pontossággal jelentek meg a pályaudvaron. Öcsém egy „drámai szende” miatt tizenkilenc éves korában agyonlőtte magát. Bátyámat egy októberi reggelen hozta a vonat. Unokahúgom kútba ugrott. Egész sor halott fekszik a hátam mögött, szalonkabátban, kissé régimódián vékonyra kötött nyakkendővel, átlőtt halántékkal, fagyott szájjal. És ezek mind maguk dobták el az életet. És ezek mind az én véreim. És ezek a sovány, halott emberek mintha most is beleszólnának az életembe. Már hátra se merek tekinteni.

Szeptember 8.

Folytatnom kell ott, ahol elhagytam. Tegnap este óta csak ezzel a gondolattal tudok foglalkozni, s ez a gondolat izgat és ijeszt. Ma egész nap a tó partján sétáltam. Különös ez a borongó őszi vidék, a törpe akácaival, és a kis tó, az alföldi melankóliájával. Gyakran sétáltam itt az anyámmal. Mindenre emlékszem. Szalagos szalmakalapot viseltem, s én megfogtam a kalapom, nehogy belesodorja a szél a vízbe. Néztük a lomha csónakokat, amelyek eltűntek, felbukkantak a ködben. Apám erős fekete szivarokat szívott. Most én szivarozom...

Szeptember 12.

Minden vágyammal átkaroltam őt, hogy ne menjen. De mennie kellett, és mikor elment, én már nem is sirattam. Előbb búcsúztam el tőle. Csak addig volt irtózat, míg a dördülése el nem hangzott. Egész gyermekkoromban ezt a pisztolydörrenést vártam. Ebbe sápadtam bele. Vártam izgatott délelőttökön, ebéd után, a jóllakottság részegségében, estefelé, vagy fogvacogtató

hajnalokon. Sokszor mintha távolodott volna már. Máskor oly közelnek tetszett, hogy előre befogtam a fülem, nem akartam meghallani a koponyarepesztő robajt. Egy délután, tízéves koromban, a kertből szaladtam az utolsó szobába, oda, ahol apám aludt. Ma se tudom, mi vitt rá, hogy a végzettel versenyt fussak. A szívem egyszerre kalapálni kezdett, és az üres szobák csendjéből előre hallottam a dördülést. Még jókor érkeztem. Apám ott feküdt a díványon, sárga kendőjével betakarva, kezében a forgópisztollyal. Elordítottam magam. Azután lihegve, ökredezve lába elé roskadtam. Az apám szelíden megfogta a kezem, megcsókolt, arcát, halásápadt, szegény szakállas arcát felém fordította, és kiküldött a szobából. Ma is emlékszem a tekintetére. De csak huszonnégy óráig tartóztathattam fel. Másnap ugyanabban az órában, közvetlen ebéd után föbe lőtte magát.

Miért írom ezt a naplót? Már tíz éve nem gondoltam ilyesmire, most pedig egyszerre valami diktálja, hogy írjak, és akarom, értsétek meg, hogy jutottam idáig. Én már gyermekkoromban halottak között botorkáltam és koporsókról álmodtam. Temetőből engedtem fel a léggömböket és a sárkányokat. Ebből magyarázhatják meg azt is, miért vagyok ma alkalmatlan az életre, s ezek a sápadt, keskeny kezek miért nem tudnak más szerszámmal bánni, csak a kártyával, a tollal, és majd a pisztollyal.

Most még egy vallomást teszek. Az őseim helyett is, akik nem tudták magukat megfigyelni, vagy talán szándékosan nem akarták ráhagyni az élőkre koporsójuk kulcsát. Régóta vizsgálom magam, és arra várok, hogy lezárjam számadásomat. Ma készültem el vele.

Mi mindnyájan egészséges emberek vagyunk. Él azonban bennünk valami ösztön, valami kalandvágy, hogy mindent megpróbáljunk, ami eszünkbe ötlik, s izgatja a fantáziánkat. Ha a mezőre megyek, és a lábam elé kerül egy bogár, okvetlenül széttaposom. Éjjel az utcán bizonyosan becsengetek az ismeretlen kapukon. Az izgat, hogy mi történik utána. Sohasem tudtam megérteni a borbélyt, aki türelmesen vakar simára száz és száz nyakat anélkül, hogy a vendég szakállával együtt az életét is leborotválná. Az utcaöntöző, aki nem locsol le minden járókelőt, ma is probléma előttem. Mi vagyunk a természet fenegyerekei. Minden csukott kaput megkopogtatunk, a zárat feszegetjük, nyitogatjuk, míg végre elromlanak. Értitek-e, miért feküdtek sírba enjósántukból az őseim?

Minél idősebb leszek, annál világosabb előttem az életük és haláluk. Az ő kezükben nem gyilkoló szerszám a pisztoly, de finom hangszer, mellyel a jövő szimfóniáját próbálják kicsalni a fukar és titkolódzó életből. Magamról tudom, mert engem is elfog az az érzés, valahányszor pisztolyommal babrálok. Az ujjam ráteszem a ravaszra, a csövet a halántékomra, s elsütöm, mintha csak egy hangot nyomnék meg. Micsoda hang ez? Micsoda hangot ad vérem megijedt zenéje, s a beléje csattanó ólomgolyó? Ó, a nagyszerű duett. Ha ezt egyszer alaposan átgondolod, s átfutottál a gondolatláncon, egészen az utolsó okig, nevetve veszed kezébe a pisztolyt, és megérted azokat, akik sportból, szeszélyből, kíváncsiságból lövik magukat agyon, mint vadászon a nemes vadat.

Szeptember 29.

Régóta nem írtam naplót. Rendesen táplálkozom, jól alszom, de végtelenül szidom magamat. Tegnap este a lámpásom körül egy pille röpködött. Egy óráig vadásztam rá. Aztán lassan megöltem. Évek óta nem emlékszem eseményre, ami ennyire izgatott és gyötört volna.

Szeptember 30.

Vajon meg merem-e tenni? Sokszor úgy tetszik, hogy egészen közönyös, olyan mint egy akkordot fogni a zongorán, vagy megütni - véletlenül - egy szimpla *gisz*-t. Máskor iszonytató a gondolata is. Ma átolvastam, amit eddig írtam, és most, hogy felemeltem az őseim szemfödőjét, ellenállhatatlan erővel vonz a tett. Elfűl a lélegzetem, ha arra gondolok, hogy talán meghátrálok. Szégyellem magam, hogy nem dobhatok egy véres okot a jövő serpenyőjébe. Nem törhetem fel a koponyám, a titokzatos diót, melybe az élet összes rejtélye be van zárva? Gyáva vagyok? Vagy elvesztettem az eszem, hogy megingok a legnagyobbszerű előtt, amit egy ember tehet? Cselekedni fogok. Átvetem magam a korláton, keresztülugrom önmagam, és győzők.

Holnap reggel én is főbe lövöm magam.

1908

ÁPRILIS BOLONDJA

1

- Holnap április elseje - mondotta Viktor.

- Te - szoltam -, most igazán valami újat kellene kieszelnünk.

Az Üllői úti diákszobában ketten tanácskoztunk. Bálintról volt szó, közös lakótársunkról, akit eddig sohase sikerült beugratnunk.

Járgáltunk a szobában. A tervek úgy röpködtek, mint a rakéták.

- Nem jó - torkoltuk le egymást. - Ez se jó. Új kell. Egészen új és meglepő.

Viktor rágyújtott kis angol pipájára.

- Megvan! - kiáltott. - Belebújsz ebbe a szekrénybe.

- No és?

- Aztán itt maradsz.

- No és?

- Aztán vársz.

- No és?

- Aztán meglesed, hogy mit csinál, amikor egyedül van, amikor nem is sejti, hogy figyelik. Mit szólsz hozzá?

- Nem rossz.

- Később lassan, kísértetiesen elkezdesz mozgolódni. Óvatosan recsegteted a deszkákat. Halkan köhögsz is. A lámpát, mielőtt jön, eloltod. Én majd lesbe állok a folyosón, és jelt adok neked. Holnap szerda, vívóleckéje van, tíz felé jön haza.

Nyomban megtartottuk a főpróbát. Kinyitottuk, gondosan megvizsgáltuk a nagy diófa szekrényt. Magas és tágas volt, egy széket is be lehetett tenni, kényelmesen elfértem benne. Az ajtón levő facsomót kilöktük. Azon a kukucskálólýukon keresztül mindent pontosan láthattam.

- Te - mondtam -, valami eszembe jutott. Ha nem lesz egyedül. És Jolánt is magával hozza?

- Annál jobb.

Úgy égtek a szemeink, mint a vadmacskáknak.

- És ha mindjárt lefekszik?

- Annál érdekesebb.

- És ha elmegy?

Viktor tollat ragadott, s a névjegyére írni kezdett: *Kedves Bálint, várj bennünket, tizenegykor jövíünk érted, csak leszaladtunk a kávéházba.*

- Ezt a névjegyet - susogta - holnap itthagyjuk az asztalon. Ha lámpát gyújt, okvetlenül meglátja.

Másnap fehér, bolond reggelre virradtunk. Éles szelek zúgtak. Virágokat sodort a tavaszi vihar. Sütött a nap, esett az eső, az ég, mint egy hisztérika, kacagva hullatta eszelős könnyeit. Bizsergő viszketés bujkált a mellünkben, s mi is szerettünk volna sírni és nevetni.

A fejfájós, ideges délelőttöt végtelen délután követte. Szüntelenül csetlettem-botlottam, kezemből kiesett a toll, poharakat, tányérokat törtem, nagyon szerencsétlennek éreztem magamat. Végül váratlanul jött az este. Kiderült. A nedves háztetőkön végigfeküdt a holdfény, s a kémény mellett felbukkant egy cirmos kandúr.

A kaput bezárták, a diákkaszárnya elcsöndesedett. Lesbe álltunk.

- Sápadt vagy - mondotta Viktor. - Talán félsz?

- Dehogy! - hencegtem.

Az olajlámpa ott égett az asztal közepén. Minden neszre eloltottuk, nehogy észrevegye a kiszüremelő világosságot. Hol marad ily sokáig? Talán már nem is jön?

De berregett a csengő, élesen. Újra elfújtam a lámpát. Viktor kiszaladt a folyosóra, s egy pillanat múlva visszaosont.

- Itt van.

- Kicsoda? - kérdeztem az idegességtől bután.

- Bálint. No, menj már.

- Hová?

- Hát ide... a szekrénybe... De siess... Ne röhögj... Ha nevetni akarsz, harapj a zsebkendődbe...

- De...

- Siess, mert itt van...

Beültem a szekrénybe. Viktor pedig - nem tudtam, miért - rám zárta, aztán lábujjhegyen kisuhant. Ez nem így volt megbeszélve.

Egyedül maradtam. Hallottam a megereszkedő bútorok recsegését. Később csak a csönd reszketett.

Amint így vártam, valami nevetőinger fogott el, valami buta, erős és kegyetlen görcs, hogy nevessek, hahotázzak, ordítsak, mint ott künn az őrzőngő áprilisi szél. Hideg, izzadt kezemet szájamra tapasztottam.

De miért jött oly lassan? Talán félt? Szerettem volna már kijönni, de nem lehetett.

Megzörrent a kilincs.

Bálint meggyújtotta a lámpát, s közönyös arccal körütekintett. Észrevette a névjegyet. Elolvasta, leült.

„Milyen különös - gondoltam -, most azt hiszi, hogy egyedül van.”

Egy darabig élveztem a helyzetet. Tisztán láttam minden mozdulatát. Délcegen, hatalmasan meredt elém a széles vállú, egészséges bácskai fiú. A lámpafény rásütött cigányos, fekete hajára. Meredt szemmel bámultam.

Gyanútlanul mozgott. Megtörölte homlokát. Azután vizet ivott. Máskor nem így iszik. Akkor nem ily hanyag és formátlan. Most nem is sejti, hogy lesik. A tevése-vevése érdektelen és hitetlen. Az arca komoly, de olyan furcsa. Fáradt és nagyon petyhüdt. Majdnem csúnya. Szeme körül piszokszerű, hamuszürke karikák. Mindnyájunk arca ilyen, amikor teljesen magunkra vagyunk. A szemek kissé beesnek, az orr megnyúlik, a lépések fáradtak és bizonytalanok, mert magunk előtt csak akkor pózolunk, ha a tükörbe nézünk. Ezért ijedünk meg, ha néha valaki halotti magányunkban váratlanul meglep. Szétszórt kincseinket össze akarjuk szedni: felrezenünk.

Már nem tudtam nevetni.

Egy embert láttam magam előtt, arcán a munka utálatos fáradtságával, irtózatossággal. Olvasni kezdett, de hamar ráunt, megint vizet ivott, ásítózott.

Ő most vár bennünket szegény, és hisz nekünk. Mi lesz: mi lesz, boldog Isten? Az órára néztem. Tizenegy felé járt. A fél óra régen elmúlt. Most már mozognom, recsegni kellene.

Itt nem bírom ki sokáig. Mert lassanként félni kezdtem tőle, és magamtól is. Vajon mit tesz? Hátha oly tekintet lövell szemembe - ide a kukucskálólókra -, miben egy-egy egész emberélet titka van, és megőrülök tőle? Hátha elkiáltja magát, vagy beszélni kezd, lassan és vontatottan? Hátha grimaszt csinál az arcával, egy szokott csúf, hideg grimaszt, amit mindig csak akkor mer mutatni, mikor egyedül van, egy grimaszt, amibe ő már beletörődött, de az én hitemet megrendítené, és rögtön elfelejteném tőle az egész életemet? Hátha odamenne a pénzesfiókomhoz ez a tiszta, ez a becsületes, ez a jó fiú, és sunyi pofával, mint egy sötét rablógyilkos, feltörné, kivinné pénzem, zsebre dugná, előttem, lopva? Mindezt pedig látnám, a tulajdon szememmel. Nem, ezt nem tudnám túlélni. És mégis itt kell maradnom. Ha most elárulnám magam, talán ő örülne meg, kettérepedne a szíve, megöszülne az ijedelemtől. Némán és hidegen vártam. Vállaim közé húztam a fejem, s irtóztató félelem ragadt torkon. Kezemben csendesen ketyegett az óra. A félelem egyre dagadt, és éreztem, hogy az egész szobát betölti láthatatlan hullámaival, lassan összezsap a fejem fölött, és akkor többé nincs menekvés.

A falióra fél tizenkettőt üt. Segítségért akarnék kiáltani, hozzá, mentsen meg valahogy, de nem bírok, nem merek. Megijednék, elájulnék a saját hangomtól.

Bálint készül hozzánk, a Pannóniába. Mosdik, öltözködik, fésűt, kefét vesz elő; a tükörbe pillant, és összecücsöríti a száját. Pózol, mint egy leány. Aztán, mintha neszt hallana, gyertyát gyújt, keresgél, szaglász a szobában. Ő, a hős, a főugrató, a csibészvezér fél? Árva báránykám, de halvány vagy. Sejt talán valamit? Az ágy alá világít, megtapogatja a ruhafogast, aztán a szekrény elé jön, próbálja az ajtaját, de az ajtó be van zárva, a kulcsát Viktor már elvitte. Gyertyájának lángja bevilágítja a kulcslyukon. A szekrényt vörös derengés önti el.

Várni, várni, várni kell.

De meddig?

Ez igazán a bolondok napja.

Csak az elbűjtött gyilkos érezhet ilyesmit, aki kezét a revolver ravaszán pihentetve, áldozatára vár.

Végre felöltözködött, vette felöltőjét, elfújta a lámpát. Már indul. Érzem, hogy most kell elkiáltanom magam. Viktor eltűnt, a szekrénybe zárt, engem is beugratott. Gégémből vékony, didergő, nem is emberi hang szaladt ki, amit meg se hall. Kinyitja az ajtót, az előszobában van, itthagya a szekrényben, a szekrény éjszakájában, reggelig. Ekkor torkomszakadtából ordítani kezdtem:

- Bocsáss meg... itt vagyok a szekrényben... Nyisd ki... elbújtam... segítség...

Visszajön az előszobából. Gyertyát gyújt. Fölfeszíti a szekrényt. Az arca sápadt. Nyugodtan, halkán és csodálkozva mondja:

- Te vagy?

A mellére borultam, és sírva fakadtam:

- Rossz tréfa volt... Nem tudtam, hogy egyedül leszel... És úgy féltem... Én vagyok az április bolondja...

- Már nincs április elseje - szólt, és megnézte a zsebóráját.

- 12 óra 2 perc. Április másodika van.

Reszkettem, mint a nyárfalevél, és nem mertem a szeme közé nézni.

Bálint vizet öntött a pohárba.

- Igyál, olyan fehér vagy, mint a halott. Mi történt veled? - Meggyújtotta a lámpát, levette a felöltőjét, a székre ült, megfogta a kezem, és nyugodt, okos, fekete szemével a szemembe nézett:

- Marha! - mondta szelíden, azzal az angyali gyöngédséggel, amilyennel csak a diákok tudják kimondani ezt a szót: marha.

1908

KÁRTYA

Aalberg Cézár szeptemberben szabadult ki a börtönből. Válla megroggyant, kicsit megkopaszodott, a haja a halántékán már deresedett, de porcelán színű arca alig változott. Októberben már együtt lakott a feleségével és a hatéves kisfiával a Nyúl utcában, ahol egy kertre nyíló, tiszta hónapos szobát bérelt. Késő délután „jött haza” Cézár. A felesége - szótlan, sápadt asszony, aki mindig feketében járt - a szobát telerakta tubarózsákkal, melyeknek húsos illata nehezen feküdt a tüdőkre, s valami fülledt gyászt és erjedő szomorúságot permetezett szét. A hamiskártyás benyitott. Erre az anya is, a fiú is keservesen sírni kezdett. Cézár lerogyott a nyikorgó díványra. A felesége és a fia ráborult, az arcukat sovány testéhez szorították, mintha halottat siratnának. Órákig alig szóltak pár szót. A férfi mozdulatlanul feküdt a díványon, mint a koporsóban. Az örömnép nedves szomorúságban ázott szét.

Egy hétbe telt, amíg valahogy felocsúdtak. A kisfiú még gyakran sírdogált, az anya még sápadtabb és szótlanabb volt, mint addig, de csakhamar folytatták régi életüket. Cézár korán ment haza, minden este maga vitte fel a hideg felvágottat. Együtt ettek. A nap legnagyobb részében otthon volt. A vidéki város csodálta, mennyi ízléssel és tapintattal bújt el a hamiskártyás az emberek szeme elől.

Mikor otthon ült az aranyat szóró petróleumlámpa alatt, el se tudta képzelni, hogy másképp is élt valaha. A vaskályha égett, olcsó szivarja jól szelelt, s a felesége mindig varrt mellette. Cézár álmodozó kezei boldogan fürödtek a nyugalomban, nyoma se volt rajtuk a múltnak, oly finomak, oly keskenyek, oly tiszták voltak, mintha hosszú-hosszú éveken át gyengéd hangszereken, vagy csipkéken pihentette volna, és nem borgőzös kártyák lapjain. Füttyörészett. Érezte a nyugalmat és testén a frissen mosott ruha cirógatását. Csak zöld szemében égett valami a züllött mámorból. Különösek, üresek, piszokszínűek voltak ezek a szemek, mint régi palackok törmelékdarabjai, amiket a földön, szemétdomb mellett találunk.

Este, tíz óra felé, elment az *Aranysas* kávéházba. Lassanként társaságra is akadt, egy cingár gyógyszerészsegéd meg egy fa arcú, fontoskodó városi díjnok. A pincér hozta a sakkot, eléjük terítette a repedezett viaszosvásznat, s a tintapecsétetes zöld zsákból lassan szedegette a csempe, szomorú sakkfigurákat. Éjfélig sakkoztak, azután mind a hárman lefeküdtek.

Egy este Levinszky, a gyógyszerészsegéd jókedvében volt, bort hozatott, és kurjongatott.

- Te Cézár - mondta neki -, unom a sakkot. Kártyázzunk.

Aalberg Cézár elsápadt. Nem mert rátekinteni, érezte, hogy a szeme égeti a kezét, s ujjait hirtelenül elrántotta a sakkasztalról.

- Nem - mondta. - Sohasem kártyázom.

Azután sohase beszéltek kártyáról.

A kártyát a karácsony hozta vissza. Délután, mikor a fia hazajött, az iskolatáskájából a palavesszők és a könyvek közül kiesett egy csomag vadonatúj aranyszegélyű kártya, és a gyerek lángoló arccal mámorosan turkált a piros-zöld lapok mennyországában.

Cézár sötéten állott meg a fia előtt.

- Mi ez? - kérdezte. - Nem szégyelled magad? A kártya nem gyerek kezébe való.

Cézár zsebre dugta a kártyát. Átment a másik szobába. Friss, egészen friss kártya volt, karácsonyi kártya, most került ki a kártyagyárból, még érezni lehetett rajta a festék szagát. Szédülő fejjel bámulta. A csúnya, gyötrelmes figurák, a szörnyek, a fantomok, akikkel annyit társalgott, most újra elküldték neki névjegyüket, és emlékeztették valamire.

Becsukta az asztal fiókjába. Azután újra elővette. Szemrehányást tett a feleségének, hogy a fia kezébe került, és föl s alá járkált a sötétedő szobában.

Estefelé meglágyult a hangulat. A karácsonyfát meggyújtották, az apa bort ivott és énekelt. Csak kilenc óra volt még, lefeküdni nem lehetett, nem tudtak mit csinálni. Cézár maga vette elő a kártyát:

- Nem bánom, játsszatok - szólt a feleségének.

Minden arc kiderült, leszedték az asztalt, leültek. Az anya egy kis üvegtányért hozott, s a rézfillérek csörömpölni kezdtek.

Cézár bámulta az asztalt.

- Én nem játszom - szólt, és a feleségére nézett. Az asszony azonban már osztott. Cézár vállat vont, megivott egy pohár bort, és kezébe vette a kártyát.

- Kezdjük.

A kisfiú pirosra gyulladt füllel várta, mi történik.

- Látod - mondta neki Cézár -, ez a sok pénz mind a tied lesz, nyerd el tőlem.

Mindnyájan a kártyájukat nézték. Ideges csend dobogott a szobán.

- Nyertem - szólt halkán Cézár, és maga elé söpörte a filléreket. Erre a fiú feltérdelt a székére. Újra osztottak, és most az anya nyert, a nyereséget megfelezte vele. De azután megint az apa nyert. Cézár már bosszankodott, hogy mindig hozzászegődnek a súlyos, szédítő, komoly kártyák, s szeretett volna szabadulni a nyereségétől. A kártyák azonban nem tágitottak. Megostromolták, jöttek félelmesen követelőzve, éjszakai különös ismerősei, a zöld és piros színek, a koronás kártyakirályok, az elkényszeredett arcú legények, akikkel annyit nézett farkasszemet lihegve, verejtékezve, szívdobogva. Már meg se nézte a lapjait, hanyagul hajigálta, a homloka verejtékezett. Mindhiába. A kártyaalakok bosszúálló arccal meredeztek rá, mint a betörők és a gyilkosok, s a torkát szorígtatták. Halomban feküdtek előtte a fillérek.

- Mit tegyek? - dörmögte bosszúsan a feleségének.

Elővette az összes kártyababonát. Felkelt a székről, megforgatta - bal kézzel - a levegőben, leült és osztott. Újra ő nyert.

Fia pedig leste a szerencsét. Okos arcocskája lángolt az izgalomtól, s a szája görbületében már ott settenkedett a pityergés. Nagyokat nyelt. Az apa köhintett, megigazította a szemüvegét, és hozzá fordult:

- Vigyázz, most te nyersz.

Puha ravaszsággal hajolt előre a gyerek, mint egy leső pumamacska, nézte, hogy keveri apja a kártyát. A pénztárt már harmadszor nem üritették ki, színültig volt vörös rézfillérekkel. Most jó kártyát kapott. Mélyet lélegzett. Jött azonban a másik és a harmadik kártya, s szegény kis arcán elsötétedett az öröm.

Cézár szótlanul nézett maga elé. Már éjfélre járt az idő. A felesége és a gyermeke minden pénze előtt volt, és nem tudott szabadulni tőle. Szíttá foga közt a levegőt, a száját elpittyesztette, megvető mosollyal fogadta komikus helyzetét, azután egyszerre átvillant valami

az agyán. Hosszú, hajlékony ujjával végigtapogatta a kártyát, és a finom ujjakban újra felébredt a látnoki művészet, a boszorkányos varázs, amivel évekig nyitogatta mások erszényét. A gyalázatos, a piszkos kártya, hogy megalázza őt, a kártya urát, az ezresek urát, egy filléres hajsza. Hirtelenül dolgozni kezdett. Behunyt szemmel, a tapintó szemölcssei rezgésével érezte ki a jó kártyákat, s egy villámgyors mozdulattal fogta egybe, hogy a fiának csempéssze oda. Mindent látott és tudott. A leheletével is operált. Akarata hipnotikus erejével uralkodott a társaságon, az egyik kártya iderepült, a másik a kezelőjében sunyított, egyszerre hadvezére lett a terepnek, mint régen, s a szerencsét máris a fia javára billentette.

A bankot még egyszer megduplázták.

Még csak egy apró mozdulatot kellett volna tennie. De már késő volt. A gyerek felugrott az asztalra, a tekintete végigcikázott rajta, és szélesre meredt szemekkel, irtózatosan szétfeszülő szájjal ordított rá:

- Csalsz!

Cézár felpattant a székről, három lépést hőkölt vissza, és kiejtette kezéből a kártyát.

- Csalsz!

Úgy állott, mint a tetten ért gyerek. A fia bögte, ordította, zokogta:

- Csalsz, csalsz, csalsz!

Nevetni próbált, de az ereiben megfagyott a vér, a halántéka hideg volt, csak hebegni tudott.

A gyerek pedig nem tágitott. Még mindig az asztalon tombolt, arca ragyogott a diadaltól, megvetően nézte az apját, a bankot kifordította az asztalra, az apró kis pénzeket dühösen söpörte le, azután egy marokra valót odadobott az ablaküvegre.

- Csalsz!

Cézár a szoba közepén állott. A gyereket sietve lefektették, csitígtatták, sokáig tartott, míg - durcásan és sötéten - álomba sírta magát. Az apa pedig nem feküdt le. Megitta az összes bort, a részegségtől bódultan járkált le-föl, hajnalig álldogált az ablak előtt, és nézte a havas, kopár kertet.

A tavalyi karácsonyra gondolt. Akkor épp így bámult ki a börtöne ablakából.

1908

A VÖRÖS SZÉK

Mikor haldoklott az öcsém, a szobánk egészen átalakult. Anya a díványt kivitette a másik szobába, a csillárt levették a padláról, hogy a kis beteg szemét ne zavarja, s az orvos rendeltére még a tükröt is megfordították. Csak egy tábori ág maradt benne a virrasztónak, meg a vörös szék. Ezen a széken ült anyám hosszú éjszakákon át. Vékony, finom bambusznádból volt, s a kertből csak véletlenül került a betegszobába, de kényelmesen lehetett kuporogni benn, ha ébren akartunk maradni éjjel. A virrasztó többnyire a kályha mellé húzta, hogy a tűznél melegesse jégben elhűlt, vacogó kezét. Minden percben váltanunk kellett a borogatásokat. Hajnalfelé gyakran szunnyadtam el én is a vörös székben.

Akkor még nem tudtam, hogy mi fog történni. Hisz ez is éppoly bútordarab volt, mint a tábori ág, az óra, az asztal, vagy a nagy pohárszék, amely öcsém ágyával szemben a szoba másik sarkában állott. - Mégis valami babona tapadt hozzá.

A betegség második napján öcsém felült az ágyában, és különös, vékony hangon suttogetta:

- Villámlik.

Délelőtt tíz óra volt. És még most sem felejttem el, minő érthetetlen borzalom hidegült át gerincemen, mikor először hallottam az ő megváltozott, reszkető, delíriumos hangját. Az udvart hó borította. Éles, hideg, téli fény áramlott a szobába. Ebben a pillanatban mindennél rettentőbbnek és természetesebbnek tetszett, hogy villámlást látott. Ijedten egymásra tekintettünk. A szemei, az ő okos, szép kék szemei kancsítottak.

Ettől kezdve vissza sem nyerte az eszméletét. Az első órák borzalmasak voltak. De azután lassan megszoktuk őt. A másik szobában ebédeltünk. Eleinte csendben, később azonban már bor került az asztalra, nyugodtan beszélgettünk, és beletörődtünk a megváltoztathatatlanba. Ágyánál ott maradt a kis cseléd, és hideg vizes ruhákat rakott a fejére.

A zúzmarás, éles fényű, fehér téli napok lassú egyhangúságban vánszorogtak. Reggelenként kiszellőztették a betegszobát, felültették a beteget, s tiszta ágyruhát adtak neki. Olykor elkérte a mosdótálat. Eszelős gonddal szappanozta hosszú, lesóványodott, nagyon is tiszta ujjait, és a kezítükröben nézegette vézna arcát. Anyám elővette a kefét, a fésűt, s rendbe hozta a haját. Ilyenkor sírt. Ezek az élettelen és nyugalmasan lesimuló hajszálok ott a láztól megzavarodott koponyán eszébe juttatták, hogy a halott haja is ily engedelmes, ily fénylő, ily élettelen, és zokogva futott be a szobába, mintha halottat fésült volna. A reggeli tisztálkodás után öcsém kissé megkönnyebbült. Lihegve, elfáradva, majdnem a boldogság érzésével dőlt vissza a fehér párnákra. Kezeit összekulcsolva várakozott. A doktor kilenc óra tájt jött frissen, egészségesen, a hidegtől kicsípett arccal. Okos nyugalma pár pillanatra bennünket is megnyugtatótt... A szoba azután lassan melegedni kezdett, növekedett a zaj, a mindennapi élet ezer apró nesze, kopogása és megrebbenése, s a porral, a melegséggel és a fénnel együtt a szoba zugaiból, a szekrények, az asztalok, a székek mögül előbújtak a láz forró rémei. Déltájban öcsém arca már piros foltoktól izzott, és félrebeszélt. A délutánok még rettenetesebbek voltak. Három órakor lámpát kellett gyújtanunk. A lámpafényes szoba árnyakkal, fénysávokkal, beteg ábrándokkal telt meg. Közeledett az éjszaka. Türelmetlenül, felajzott, szétpattanásig feszült idegekkel vártuk. A beteg nézelődött, kaparászott a paplanon, és erőlködve nyújtotta ki nyakát, mintha valami iszonytató, mély kútból akarna kitekinteni. Folytonosan beszélt. Belefáradva, belebutulva és belezsibbadva a zagyva iszonyatosságokba, csak hallgattuk, s már azon is csodálkoztunk, hogy mi magunk nem kábultunk el a láz esztelenségétől. Így múlt el minden nap.

Egy barátságtalan fekete délutánon anyám zokogva jött át a másik szobába:

- Irtózatós.

- Mi az? - kérdeztem elsápadva.

Anyám sírva fakadt, s a zsebkendőjét a szájára nyomta.

- Félrebeszél... Mindig félrebeszél... De most már nem bírom ki tovább...

Kérdőleg néztem anyámra.

- Ma különösen izgatott. És hogy néz. És hogy kiabál. Csak hallanád. Mindig a vörös székről beszél.

- A vörös székről?

- Arról.

Bementem a szobába. Félhomály volt, nehéz, meleg levegő csapott meg, és fülledt orvosság-szag. Az öcsém az ágyon felkőnyökölve fantáziált. Nevetve nézett rám:

- Hol a vörös szék?

- Itt van, láthatod - feleltem nyugodtan. - Mit akarsz vele?

Átfutott rajtam a hideg.

A beteg rázni kezdte a fejét, és visszadőlt az ágyra. De alig nyugodott egy fél pillanatig. Újra felült, és erőlködő szemét feléje villantotta.

- Hol van? Hozzátok ide.

Eléje tettem, és ő megtapogatta.

- Hisz ez véres - mondta halkan. - De nem baj... Csak maradjon itt...

Azon a napon folyton csak a vörös székről beszélt. Zavaros históriákat mesélt róla, amilyeneket rémregényekben olvasunk. Sokszor magam is beléje borzadtam. Ezen a helyen adott találkozót egymásnak minden lázrém, itt küzdöttek az irtózatós kódóriások, és itt ugráltak a fekete boszorkák, akiknek feje nyers sonkából és véres húsból van. Azt hittem, hogy másnapra elfelejti. Nem felejtette el, már reggel róla beszélt. Az orvos csodálkozva rázta a fejét.

Apám harmadnapra kivitette a széket a szobából. De egy óra múlva már vissza kellett hoznunk, mert öcsém kereste. Ismét odaállítottuk az ágya elé, s ő szerelmes ragaszkodással ölelte magához, aztán elhúzódott tőle, mintha félt volna, és csendesen, keservesen elkezdett sírni. Farkasszemét nézett vele, könyörgött hozzá, beszélgetett vele, jajgatott. Nem tudtuk, hogy miért. Az anyám járkált fel s alá a másik szobában, és nem mert a vörös székre nézni. Néha, éjfél virrasztásokon engemet is elfogott a borzalom.

Egy hét múlva öcsém meghalt. A másik szobába terítettük ki, s mindnyájan valami csendesen sírdogáló bánatot éreztünk, amely már nem is fáj, és enyhe, nagyon nyugtató és elálmosító megkönnyebbülést, mint mikor valami nagy tehertől szabadultunk meg. A temetés kora délután volt. Csapzottan érkeztünk haza. Az ajtóban egy cseléd vizeztálat tartott elénk, s a régi babona szerint mindnyájan megmostuk a kezünket, nehogy hamarjában új halott legyen a házban. Terített asztalnál a csokoládé-uzsonna várt.

Én előbb átmentem a szobámba, hogy átöltözködjek. Rendetlenség volt. Az összevissza hányt bútoroktól alig találtam meg a mosdót. Az asztalok, tükrök, feldúlt ágyneműk között azonban ottan állt a vörös szék. Leültem a díványra, és sokáig bámultam. A délután józan világításában vidáman csillogott. A bútorok nyugalma áradt ki belőle. Vonalai majdnem megnyugtatóan hatottak felzaklatott idegeimre. Olyan volt, mint a többi bútor. Vajon miért gondolt éppen erre? Valami titka volt tán, és én nem ismertem igazán az öcsémet? Vagy a láz örülete csak véletlenül választotta ki ezt a kerti széket, hogy vékony bambusznádjain beteg, örült és különös ditirambokat hárfázzon? Ki tudja? Most holtan hever. Elszállt belőle a lélek. Paganini hegedűje feküldhetett így, mikor a mester ujjait a halál sárga dermedtsége fagyasztotta meg...

1908

VALAKI ÁLL A KÜSZÖBÖN

Eloítottuk a lámpát, és sötétben maradtunk. Dermedten, mozdulatlanul és némán ültünk így, míg megszoktuk a sötétséget, és lassan érezni kezdtük egymást. A leány a keskeny arany pam-lagon ült fehér csipkepongyolában, halványan, mint egy odalehelt holdfényes árnyék. Valakit vártunk ezen az estén. Egy vendéget hívtunk meg, hogy ne legyünk egészen egyedül a szalon-ban, valami közömbös régi ismerősünket, akivel oly keveset törődtünk, hogy hamarjában a nevét sem tudtuk megmondani. A vendég azonban nem jött. Türelmetlenkedni kezdtünk, és sokszor tekintettünk a fehér éjszakába, a háztetőkre, a mezőkre, ahova a hold valóságos ezüstzáport ontott.

- Szeretem az éjet - szóltam halkán, alig hallhatóan, hogy elűzzem a leány unalmát -, szeretem a sötétséget és a csendet. Az ember lecsavarja a lámpát, s egyszerre elvesz a tejszínű homályos derengésbe. Nincs többé. Arca fekete folt lesz. A színeket sem érzi. A tárgyak egészen másoknak tetszenek. Az illatok oly különösek, és a hangok is mintha nagyon távolról jönnének, a messzeségek szívszorongató bánatát hozzák felénk. Álmodunk. Szeretem az álmokat ódon szobákban, ahol régi illatok lengenek, és régi képek rémlenek a falon. Ilyenkor megsemmisülök egy ábrándban, ezer évvel futok vissza, és tág orrcimpákkal szívom magamba a régi bútorokból kiáramló illatot, amely gyerekkoromra emlékeztet. Egy holdsugárral kantáro-zom fel a fantáziámat; s nekivágok az éjszakának. Akar-e követni ma este?

- Akarom... Ma igazán nagyon tetszik nekem. A szeme különös, fátyolos, könnyben tündöklő. A hangja olyan tompa és lassú. Úgy illik az éjszaka kékesfehér színéhez. Vezessen.

- Nézze a falon azt a képet. Most még sötétben van. Várnunk kell, míg a hold ezüstlámpása lassan feléje fordul. Érzi-e, hogy ma tündéréjszakában haladunk, és új tájak, holdfényes mezők úsznak el mellettünk, mintha robogó vonatban ülnénk? Most is felénk lebeg egy ilyen holdas mező. A kép már egész ragyogással néz le a falról... Látja, ez a halvány asszony volt az első, legnagyobb, egyetlen szerelmem. Mikor még gyerek voltam, ott lógott a zongoránk fölött egy masszív aranyrámban; a meztelen vállával, sötét hajával, fekete szemével kacérkodott le az én tíz évemre. Ma is elsápadok, ha rágondolok... De a kép is.

- Csakugyan. A kép is elsápad.

- Még most is olyan gyöngé. Ez volt az első asszony, akit meghódítottam a férfi akaratom keménységével.

- Szegény, mintha még mindig szenvedne.

- De akkor szeretett engem. Várt reám izgatott éjszakákon, s reggel, mikor bementem a zongoraszobába, szemei vörösek voltak a virrasztástól és a sírástól. Ha ilyenkor ránéztem, elsápadt. Azután arca rózsállani kezdett, a szeme kigyulladt, s homlokát halványpiros és tűz-vörös szivárvány pántolta át. Ilyenkor rendesen virágokat tettem a zongorán álló vázába, de lopva, hogy anyám ne vegye észre titkos udvarlásomat, amelyről csak mi ketten tudunk. A viszonyunk azonban mégsem maradhatott titokban. Egy reggel ájultan találtak a zongoránk előtt. Ez akkor történt, mikor először vettem észre a képen azt a finom, öntudatos mosolyt, amely egy hatalmas, bebörtönzött lény szenvedéséről beszél, aki bármelyik pillanatban kiszaba-dulhat, ha akar. Azon az olajfaillatos délutánon is órákig meredtem a kép szemébe. Ma már csak annyira emlékszem, hogy a szemek egyszerre felpattantak, ijesztően tágra meredtek, és megteltek fényes, fekete könnyekkel. Azután a szemhéjak villámgyorsan lecsukódtak. A kép elaludt. Azóta sem mertem erre a képre nézni.

- A szemekben van valami különös. Egy szobrot én is mosolyra fakasztottam egyszer.
- A szemek mindenhatóak. Az ember, ha kiveszik a szemét, olyan, mint egy szobor.
- Ez a kép mostan is alszik még. Nem ébreszti fel?
- Nem. Nem akarom.

A leány bágyadtan lehajtotta a fejét. A hideg holdfényben olyan volt, mintha aludt volna. Szinte lélegzés nélkül ült velem szemben, elbűvölve a szentivánéji hangulatoktól, a tücskök ciripelésétől, az éjszaka ezer hullámzó árnyékától, a tündérien fényes égbolt gyémánttűzétől. A kastély előtt elterülő buja parkban titokzatos, vékony hegedűcskék cincogtak a táncra kerekedő bogarak, pillék és rovarok mulatságára, akik, mint valami fényes kivilágított bálteremben, halk zizzenéssel surrantak el a fűszálak között.

- Szeretem a képeket - folytattam a beszédet -, sokkal jobban, mint az embereket, mert mondhatatlan finomság és titokzatosság van bennök. Ma is hiszem, hogy egész külön életet élnek, s ha Burne-Jones egy halvány lányának megkarcolnám a kezét, biztosan vérezne. Egyszer, évek előtt láttam egy csókolódzó pasztellt. A férfi és nő szája végtelen csókba forrt össze. Sokáig néztem őket, s éreztem, valami állandó, valami örökkévaló van a csókjukban, s akkor is csókolódnak, ha nem nézek rájuk. A képet megvettem, bezártam egyik szobámba, ahol sohasem járok. Egy év múlva azután újra megtekintettem, és ekkor úgy tetszett, mintha még vadabbul csókolták volna egymást... Az arcuk sápadt és boldog volt, mint az alvóké. Aludtak.

- A szerelem álmát aludták.

- Nincs is nagyobb boldogság, mint aludni és álmodni - szóltam a leányhoz, aki a zöld bársonyszőllýéből összetett kezekkel, sápadt ajakkal meredt reám. - Mostan mi is álmodunk. A hold fõnn elbújt a fellegek közé, a szoba olyan fekete, mintha sírciprusok borítanák reá árnyékukat. Érezem magát, a tekintetét, a mozdulatait, a leheletét, egész szépségét és titokzatosságát. A keze lassan a hajamat simogatja, és mindig erősebben néz rám. Már olyan fekete, hogy majdnem megvakulok belé. A feketeség pedig egyre nõ, dagad, betölti a szobát, elõnti a mezõket, és felcsapva az égre kioltja a csillagokat is. Két szemgolyója két fekete nap, és a fényétõl már magát sem látom... Látja a szememet?

- A szemembe néz.

- És most?

- Ne nézzen reám.

- Miért?

- Valami félelem fog el, ha arra gondolok, hogy mindig ide néz. Olyan különös. Mintha álomban látnám. Azt hiszem, én is elalszom, mint az idefehérlõ kép a falon.

- A maga ajka meg olyan, mint a csecsemõé. Fájdalmasan elpityerdül, de mégis mosolyog.

- Most mezhõn sétálunk mind a ketten, viharos napfényben, kacagó szájjal. Egy piros csónakon ringunk a tengeren, valahol Norvégia körül.

- Egy bölcsõt látok és egy koporsót. Az élet egy pillanatra szétlebbentette függõnyeit.

- Milyen szomorú az arca. Mintha egy halott fölé hajolna, és nem bírna sírni...

- Nagyon boldog vagyok. A vendég, akit várunk, el fog jönni.

- Én is úgy érzem, hogy már útban van.

- Már nem is vagyunk egyedül, mintha hárman lennénk a szobában.
- Valaki áll a küszöbön, de még nem mer bekopogtatni.
- Ki van a küszöbön?
- Én egy leányt látok, aki fehér tömjénfüstben, nászi ruhában virágok közt némán halad előre.
- Egy fiú jön, aki sápadt a vágytól és az éjszakától. Egy szerelmes fiú, aki olyan szomorú és boldog, mint maga a Szerelem.
- A Szerelem jön ide halk lábakon, tüzes, fekete szemekkel, puha, forró kézzel. Most suhan be az ajtón, és fejünkre teszi kezét, leül közénk szelíden és búsan az üres székre. Ó, jaj, hogy csak most tudtuk meg, ki állt a küszöbön, ó, jaj, hogy csak most értjük, ki remegett szavainkban, kicsoda volt az ismeretlen vendég! Ó, jaj, mi vakok! Mi boldogtalanok! Mi boldogok!
- Hallja a Szerelem kacagását, hallja, mily édes-szomorúan nevetgél az éjszakában?
- Hallom... érzem... Itt van. Megérkezett.

1908

IBOLYASZÍNŰ ÉG ALATT

Ha a lila tintából beleöntünk egy cseppet a pohárba, ibolyaszínű lesz a pohár vize. Ilyen világos, vizes ibolyakék volt az ég. A fák pedig fehérek, s lassan remegtek össze, mintha álmukban beszéltek volna.

Öt óra felé már sötétült az ég, és a sötétkék kemény és bátor árnyalatát lehelte rá az alkonyat. Nedves szelek fújdogáltak. A csillogó, fekete aszfalt és fönt a kékség összeölelkeztek, és arra gondoltam, hogy ily szeles, furcsa és színes esték csak Japánban vannak néha, virágos áprilisban. Azután az utolsó sárga aranyatina is elfakult az ablaktáblákon. Vele együtt haltak el vágyaim is, melyek ezen a délutánon buján és melankolikusan bontakoztak ki, és a telet siratva, a tavaszt köszöntve ujjongtak az új élet ígéréteinek.

Ekkor találkoztam először a Nagyapóval.

Álmodtam. Azon a napon, amelyen eltemettük. A mellem még nehezen pihegett, s gyakran felzokogtam.

Lassan jött be a mi régi, téglás udvarunkba, bojtos hálókabátjában. Előbb azonban csengetett a kapun. Olyan lopózva, settenkedve és vigyázva ment előre, mintha attól tartott volna, hogy minden pillanatban rászól a konyhából valamelyik cseléd. De mégis minden baj nélkül jutott el a lugasig. Hajadonfőtt volt, ősz haja sáros, a szeme könnyes, szemrehányó és nagyon szomorú. Ezeket a vádoló, kék szemeket reám emelte. Hátrafordította fejét, és hosszan, hosszan, fájdalmasan bámult arcomba egy elfelejthetetlen tekintettel, amitől egész testem odamerevedett az ablakdeszkához. Azzal eltűnt.

A második találkozásnál már nem álmodtam, nem képzelődtem, nem hallucináltam, egészen világosan láttam és beszéltem vele. Este hét óra felé járt az idő, de az ég még mindig kék volt, s a fák ágain illatos, fehér csipkék himbálództak. Por, zaj és beteg nyugtalanság hullámozott az arcán. A szívemben pedig egy titokzatos fájdalmat temettem.

Az utcasarkon toppant elém, s szelíden ragadta meg a karomat.

- Nagyapó... - dadogtam fehérré vált ajakkal. - Nagyapó, honnan jössz ide?

Nem felelt semmit. Csak felhúzta bozontos szemöldökeit, és arcomba meredt.

- Olyan sápadt vagy - folytattam. - És olyan szomorú, mint egy síró gyerek. És fekete szalonkabátodról lassan-lassan mind lepattogzanak a gombok, amelyeket Nagyanyó varrt fel hosszú, keskeny ujjaival októberi reggeleken. Ma már nem varrja fel neked. Züllött vagy, szelíd, ősz hajú öreg. A koporsóban mindnyájan magunkra maradunk, és elzülünk.

Szomorúan bólintott. Tovább beszéltem.

- Értem a haragodat és a hallgatásod. Elfelejtettelek. Sokszor örültem, és nem gondoltam rád hónapokig. Ha zuhogott az ólmos eső, nem jutott eszembe, hogy becsurog kriptádba, és a koporsód vánkosát is bekönnyezi, s én ezalatt színházba jártam, báltermekben táncoltam, és gondtalanul sütkéreztem a kályha mellett. Egyszer, emlékezem, egy egész fehér jázminbokrot letaroltam, hogy Irisz lába elé szórjam. Máskor vidáman vártam a hajnalt. Mulattam. Feledtem. A diákmajálison orgonaágot törtem egy fiatal leánynak. Bocsáss meg, hogy nem jártam ki a temetőbe, bocsáss meg...

Nagyapó újra bólintott, és egyszerre eltűnt szemem elől. Azután nehéz beteg lettem. Az orvosok délre küldtek, és azt mondták, maradjak ott évekig. Arcóba utaztam. Semmittevéssel töltöttem napjaimat. Olvasni kezdtem, de untam a könyvet. Cigaretára gyújtottam, s nyomban eldobtam. Minek cigarettázni? És minek élni?

Csak a nehéz leheletű olajfákat szerettem. Magamba szívtam zsíros illatukat. Sötétzöld, aranyos homályban, félig ábrándozva, félig ásítózva járkáltam, fehérén, soványan, hosszú-hosszú fekete szalonkabátban. Öt óra felé kimentem a vasúti sínekhez, és mentem-mentem előre, magasra emeltem vékony karjaimat, és sokszor úgy éreztem, repülni is tudnék.

Nagyapó egy ilyen délutánon jött elém utoljára. A vasúti síneken közelgett, és most már nem haragudott rám. Vezetni kezdett. Megfogtam a kezét. Nem tudom, meddig járkáltunk. A sínek csillogása lassanként beleszürkült a homályba. És én minél tovább mentem vele, annál kisebbnek éreztem magamat, annál inkább kellett kapaszkodnom, hogy - mint régen - elérhessem az ő meleg, vezető kezét. A mezők lassan elmaradoztak. Egy szürke táj bontakozott ki. Oly ismeretlen, és mégis ismerős. Itt már jártam egyszer. Azután egy kerten mentünk át, ahol bódító liliomok illatoztak a sötétben, s egy kisgyerek játéka hevert a porban. Ez a kert a mi régi kertünk. A dobogó falépcső pedig a Nagyapó szobájához vezet.

Megijedtem. Szerettem volna kitépni kezemet a kezéből, de már nem lehetett. Későn volt.

Hogy mi történt, csak nagyon homályosan tudnám elbeszélni. Felmentünk a szobába, és Nagyapó meggyújtotta a lámpát. Fáradt voltam, el voltam fásulva, s bármily érthetetlenek, rémesnek és idegenszerűnek tetszett az egész, hagytam, hadd történjék, aminek történnie kell.

Nagyapó először is teát forralt. Úgy készítette el, ahogy szokta, és sok rumot töltött beléje, és cukrokat égettünk mindketten, míg a barna lé belesustorgott a rubinszerű folyadékba. És azután dalolt. Magas tenorhangon dalol egy háborús, régi nótát, amit néha gyerekkoromban hallottam az udvarról. Olyan szépen, hogy sokáig nem tudtam róla levenni a szememet. Néztam a fejét. Félresimitottam galambösz haját, és újra megkerestem azt a halványpiros forradást, amit egy kard vágott magas homlokán. Sohasem láttam ily nagynak az ő ősz, daliás, magyar alakját.

Az este egyszerre suhant el. Nagyapó feltette pápaszemét, előkereste régi, megsárgult újságját, és olvasni kezdett. Én meg leültem a földre, és piros meg fehér cukorkákkal kiraktam a szőnyegen az újság címét. De lassan-lassan elálmosodtam. A szemem meredten tekintett, levegőhullámok cirógattak, s színes buborékok táncoltak előtttem, mintha ópiumtól lennék részeg. Nagyapó lefektetett. Zöld, kis hálóágymban kényelmesen kinyújtózkodtam. Elég nagy volt. A szoba egyre sötétebb és hidegebb.

Nem tudom, meddig tartott ez így. Csak arra emlékszem, hogy egyszerre félni kezdtem. Vak, esztelen és őrjítő volt ez a félelem. Vissza akartam menni a fürdőhelyre. A lámpa sötétén égett az asztalon, és künn is éjszaka volt már.

Nagyapó felkelt a régi, török kerevetről. Valamit dünnyögött. Megnézte az óráját, és készülődött.

- Hová megyünk? - szepegtem, és párnákba temettem arcomat.

Egy szót se szólt. Nyugodtan előkereste kis prémes bundámat, és rám adta. A félkarjával felkapott, és rohant, rohant velem a csillagtalán éjszakában.

Csak fákat láttam. Néha egy lámpát. Egy boltot, amelyet bezárnak. Egy elköszönő embert, síneket, különösen foszforeszkáló, furcsa telegráfdrótokat, és olykor valami távoli, világos ablakot. Aztán semmit.

Semmit.

Őrült ijedelem ragadott torkon. A szívem hangosan kalapált, és fülem a melléhez szorult.

Az ő szíve nem vert...

Mi lesz velem?

Menekülnöm kellett. A percek múltak. Megragadtam a karját. Nem engedett. Erre a kisgyerek dühével kapaszkodtam ősz hajába. És ekkor... ekkor... megütöttem a Nagyapót.

- Nem megyek tovább! - sikoltottam. - Hagyj engem itt. Menj vissza magad.

Nagyapó letörülte könnyeimet, és elengedett. Olyan szelíden engedett el. Három lépést ment előre. Inkább tántorgott. Azután megállott. A koromsötétségben is jól láttam, hogy egy sövényre dőlt, és hosszasan, keservesen, hangtalanul sírt.

Én éjfél felé Arcóban voltam. Rögtön a szállodába mentem, lefeküdtem, és reggelig aludtam.

Azóta meggyógyultam. Tagjaimba visszatért az élet. Az arcom piros.

Nagyapó azóta nem jött vissza.

Azért mindig várom. Estefelé hosszú, magányos sétákra megyek a városon kívül, hátha elém jön valahol, és újra elvisz magával vissza a gyermekkorba és még tovább, oda, ahol szegénynek egyedül kell maradnia. De nem jön. Tegnap is egész nap vártam. Nem jött. Arcommal Arco felé fordultam és hívtam. Itthagytott örökre.

De ha még egyszer meglátogat, elmegyek vele.

1909

AZ ÓRÁS

Csak a szememet kell lehunynom, és újra Párizsban vagyok. Ne is csodálkozzatok, fiúk, hogy arcom kissé elsápad, s mozdulatlanul húzódok meg itt a pamlagon. A Quartier Latinban kóborlok most, és keresem azt a feketére kopott, kőcirádás házat, ahol négy év előtt laktam, a szűk vakudvart, a zöld, rozsdás vasrácsot, ezer és ezer régi ismerősömet. Fölmegyek a sötét csigalépcsőn, és mikor az ötödik emeletre érek, becsengetek régi lakásomba. Megismerem a levendulaillatú előszobát, a régi ágyat, a régi faliórát s az öreg, francia almáriumokat. És újra előttem áll Louise anyó, a fehér francia asszony, talpig hófehérben, fehér arccal és fehér hajjal. Görnyedt és tipegő, mint egy finom rokokófigura, még mindig úgy mosolyog, mint akkor, mikor nála laktam, kedvesen, szomorúan és elmésen, csak mintha haját porozta volna be még jobban az idő szállingó, finom hajporával. Újra hallok a hangját, s úgy érzem, négy évvel fiatalabb vagyok.

Ti nem tudjátok, ki volt nekem Louise anyó. Ez a tiszta, mosolygó francia asszony ezüst hangjával, régi okuláréjával ma is úgy áll előttem, mint az agg Mesemondás. Ha tízet üt a másik szobában a vén zenélőóra, kopog az ajtómon, és bejő hozzám. Megveti ágyamat, babrál a finom üvegpooharak és porcelánok közt, vizet hoz az üvegbe, s azután félénken beszélni kezd. Künn esik a hó. A pohos cserépkályhában arany szikrazápor hull a szenesedő fahasábból. Louise anyó lassanként belemelegsik a csevegésbe, és már le is ül a székemre. Szeret beszélni, s én szeretem hallgatni elmés, okos, tiszta beszédét. Ezer év bölcsességét, leszűrt elmességét fújja szét parfümként a szobámban.

- Hogyan, monsieur, ön még nem hallotta ezt a mesét? Nem ismeri Vic Henri történetét, miről a vén francia krónikák is oly sokat beszélnek?

Louise anyó mesélni kezd. A mese hosszú, kedves és szomorú. Ha vége van, újba kezdünk, mert Louise anyó sohasem fogy ki a szóból, és sohasem fárad el. Az anyjától, a nagyanyjától hallotta ezeket a regéket, még kisleány korában, és siet nekem átadni, hogy elvigyem magammal messze hazámba, és elmeséljem ott valakinek, mert a mesének forognia kell a csodálkozó emberek kezén, mint az aranypénznek. Minél jobban koptatják, annál fényesebb lesz. Az apró ezüstkanaalakon kék rumlángok játszanak, a barna, olvadt cukorlé sutorogva csorran a teába. Fehér künn az éjszaka, fehér a szobám, és fehér a lelkem is. A mesék fehér asszonya pedig egyre regél, bár az óramutató már az egyes felé siet. Ma újra ez a mese zeng fülemben.

Már csak homályosan emlékszem rá, de azért elmesélem nektek is, fiúk, halkan és szaggatottan, hogy ne tudjátok, hol ér véget a valóság, s hol kezdődik az álom.

Az agg toronyórásról szól a mese, V. Henrik kegyeltjéről. Ez a Vic Henri híres és okos ember volt, és a régi krónikák azt jegyezték föl róla, hogy ő szerkesztette meg az első toronyórát. A francia király érdeme szerint meg is becsülte a derék órást, s évi fizetést és szabad lakást adatott neki, hogy teljesen művészetének élhessen. Henri azonban szépen megköszönte a fényes lakást, és oda vonult föl a zengő toronyszobába, titokzatos szerkezetei, ketyegő és csillogó órái közé.

A középkori Párizs sokat beszélt az agg emberről. Valahányszor föltekintettek a világos toronyablakra, mindig valami titkos kíváncsiság futott át rajtuk, vajon mit művelhet éjjel-nappal ez az agg világgyűlölő, aki közülök odamenekült a kék égbe, az Isten szomszédságába.

Henri azonban nem érezte magát egyedül. Szobájában hangosan és boldogan lármáztak az órák, akárcsak élőlények lettek volna.

Mindegyiknek más volt a ketyegése, más a képe, a fogása. Az apró órácskák halkán és félénken szunnyadtak, mint a csecsemők, a nagyok komoran és méltóságosan hirdették a tűnő időt. Henri szeretettel hajolt fölük, éles nagyítóüveggel nézett finom szerkezetükbe, s finom táblaolajjal kente be fogaskerekeiket, csillogó lemezüket. Féltette mind, mintha fiai lettek volna. Mikor reggel fölhúzta őket, aggódva vizsgálta meg, nem hibbant-e meg valamelyik rugó vagy kerék. Napközben azután állandóan súrolta, fényesítette, ráspolyozta, tisztította és igazgatta a beteg órákat, amelyekkel egészen eggyéolvadt, s tán még a szíve verése is hozzájuk hangolódott. Munkájában sokszor megállott éjszaka. Csak a szíve vert. Csak az órák ketyegtek. Neki ilyenkor úgy tetszett, hogy szíve dobogása a ketyegő órák hangversenyében csak egy hang.

Fönn a nagy toronyóra, Henri pompás és remek műve pontosan és szorgalmasan mutatta az időt. Két kötélén lengő súly hajtotta. Soha egy percet sem késett, s így egész Párizs nyugodtan igazodott az öreg toronyóra után. Mikor éjjel ércezen zengő szóval kiabálta szét az időt, a körutakon hazaballagók, a betegek és a virrasztók hálásan gondoltak Henrire, és áldották a nevét.

Sokan szerették volna meglátogatni az agg mestert, de ő minden látogatót visszautasított. Még a király emberei előtt sem nyílt ki az ajtaja. A plébánossal is csak ritkán váltott pár szót, ha éppen nem kerülhette el. Hajnalban lopózkodott le pár pillanatra a városba, hogy bevásároljon zöldséget, karalábét, vaját és miegymást, ami kis háztartásához szükséges volt. A kíváncsiak ilyenkor valóságos sorfalat állottak Henri előtt. Az öreg hosszú lépésekkel, imbolygó járással ment el előttük, zöld sapkáját mélyen szemébe húzva, míg a bámészkodók izgatottan beszélgettek.

- Láttad, milyen fényes a homloka?

- A szemét nézd. Olyan kék, mint az ég. Azt mondják, azért ilyen, mert közel lakik az éghez...

- Azt mondják, szent...

Henri azonban gyorsan eltűnt előlük, s pár perc múlva újra fönn volt a toronyban. Nem is tudtunk meg semmit sem róla. Egyedül, magányosan élt, az órák altatták el, s az órák keltették föl. Tíz év múlt el.

A toronyórás szemei még mindig azzal az acélos kékséggel fénylettek, mint azelőtt. Szakálla azonban megnőtt, torzonborz fehérség rámozta be okos, nyugodt, nagy fejét.

Egy májusi reggel Henri szokása szerint lecsoszogott a korhadt falépcsőkön, hogy bevásároljon. A párás gyöpon szemtelen verebek cikáztak, s bódító melegség szállt a fejébe. Lihegve botorkált a parókia kertjében. Elfáradt. Először érezte az öregséget, amint lassan háta megett kullog, s nehéz láncsal köti kezeit a lábához. Egyszerre a fehér orgonabokrok mögül valami tavaszi csicsérgést hallott, valami boldog, különös hahotát.

Egy fiatal leány ugrott eléje kibontott hajjal, szakadt köténnyel, betyárosan és boldogan. A sekrestyés lánya volt.

- Jó reggelt, atyus!

Henri korholva csóválta fejét.

- Viola - mondotta, és ránézett a leányra. Hamarjában nem tudta eltalálni a nevét, de úgy érezte, hogy ez a virágnév igen illik hozzá.

A leány megigazította haját, kacagva odafordult az agg emberhez, s elkérte kosarát.

- Majd én segítek.

Henri megdöbbenve állott előtte.

- Te kis boszorkány... Te cigányprincesszin... Nem tudod, hogy illetlen ok nélkül nevetgélni?

Viola dalolva szaladt föl a falépcsőn. Csakugyan olyan volt, mint egy cigány hercegleány. Ideges, tizenhat éves teste karcsúan hullámozott, fekete szemében kóbor vágyszikráztak. Szoknyái tavaszi vihart kavartak a toronyszoba csendjében. Toporzékolva szaladgált egyik asztaltól a másikhoz.

- Látod - magyarázta neki az öreg -, ez az óra olyan, mint egy kis aranymadárka. Szorítsd csak a füleidhez. Hallod, hogy dobog aranyos kis szívecskéje?

A leány kipirultan, tárgult szemekkel figyelt. Mindent fölkatapult. Fehér, apró ujjacskáival kikotorta a fiókból az eltört lemezeket, számlapokat, óramintákat, s a zsebébe gyúrta. Künn gyönyörű tavaszi reggel volt. Henri reszketve nézett le a szédületes kékségbe, az ébredő házak, zsendülő erdők messzeségébe, s először vette észre a tavaszt.

- Viola - mondotta halkán -, ne menj még... Hallgasd az órák zenéjét... Maradj itt velem!...

Viola ezután naponta meglátogatta Henrit. Az öreg azonban egyre roskatagabb és szomorúbb lett. Kedvetlenül dúdolt esténként a toronyablakban. Egyszer, hogy egy üvegen véletlenül meglátta ráncos arcát és elvadult, sörényszerű szakállát, megijedt magától. Utálatos és csúf volt, s rémülten gondolta el, hogy Viola finom kezei ezt a bozontos száraz arcot simogatják majd. Újra magába szállt. A templomba akart rohanni, a fekete Szűz Mária oltára elé térdepelni, sírni és gyónni, s szőrcsuhát öltve hamut hinteni vén, bűnös fejére. A vasárnap délelőtti fátyolos orgonaszó panaszosan búgott föl hozzá. Elővette a Szentírást, s olvasott azokról a fiatal, ruganyos testű, fehér boszorkákról, akik kacagva csábítják a férfiakat a pokolba. Henri sírt. És azon a napon hiába kopogtak nála, ajtaja zárva maradt.

Az ő pompás, csodálatos mesterművei pedig szomorúan tiktakoltak körülötte. Egyik-másik még ketyegett egy darabig, azután megállt. Mióta ott járt a fehér testű leány, idegesen, kapkodva siettek, esztelen versenyfutásra keltek egymással. A falióra zűrzavarosan kalimpálva, rendetlenül verte az órákat. Bomlottan, zörögve jártak a föl húzott acélrugók, s egyszerre csendesebb lett a szoba. Henri ágynak esett. Nem volt senki se, aki föl húzza az órákat. Éjjel, mikor álmaiból fölriadt, olykor még próbált figyelni, hányat vernek, de mindegyik mást és mást mondott, mintha ők is lázban beszéltek volna. Az öreg toronyóra sebbel-lobbal rohant előre, s kora hajnalban delet mutatott.

A járókelők csodálkozva álltak meg a boulevard-on a toronyóra előtt. Nem tudták, mi történt.

Halkán, pihegve egymás után álltak meg az órák.

Egy reggel aztán megállt a toronyóra is.

Akkoriban én halvány, álmodozó, egyedül élő, fiatal gyerek voltam. Sokáig gondolkoztam ezen a mesén ott a lámpás árnyékában, és fantáziám lázasan szövögette tovább a mese szálait, Vic Henri regényes, halálos szerelmét. Hallottam halkuló szívdobbanását, és éreztem, mint lassúdik vele együtt az óra járása is, melyben egész élete, összes kedve és alkotó ereje szunnyadozott. A vére melegsége hajtotta. Mikor a test kihűlt, a szerkezet egyet percegett még, s mindennek vége lett.

Magam előtt láttam a toronyszobát, ahol egy pillanatban haltak meg mind a ketten.
Az óra is, és az ember is.

1909

EGY RÉGI, RÉGI TÁRCA

Hórihorgas, toprongyos öregember jelent meg a szerkesztőség ajtajában. A szolga előtt mélyen meghajolt, a szerkesztőt karon akarta fogni, és bizalmaskodva kacsintott rá:

- Egy szóra.

A szerkesztő hátrált, tovább ment.

Az öreg ott állt az egyik terem közepén, és nem vette észre, hogy magára maradt. Csontos, sárga kezét még egyre nyújtotta a szerkesztő felé, ki eltűnt. Aztán nézelődött, köhécsejt, míg lassan és szomorúan - a megalázkodás szégyenében - visszahervadt a keze, és csöpögő, zöld ernyőjén pihent meg. Sokáig tétovázott így. Pergamenszerű füle kigyulladt, szeme ragyogott. Pirulva hallgatta a szomszéd szobából áthangzó kuncogást. Nem értette a helyzetet.

Hozzá siettem. Akkoriban gyakran láttam ilyen félénk, vidéki embereket, kiknek minden lépésük botlás, szavuk becsületsértés, kíméletük gyöngédtelenség. Megsértenek szívességükkel. Ezek azok, akik a szoba egyetlen székét okvetlenül feldöntik, a vendégségben ők törik össze a legdrágább poharat, ők kiabálnak, mikor suttogni akarnak, ők riasztják fel az alvókat, ha lábujjhegyen járnak, és legelőször ők ülnek le a frissen festett padokra, melyekre oda van írva: „Vigázat”.

Szegény öreget megszántam:

- Parancsol? - kérdeztem tőle.

- Egy tárcámat szeretném kikeresni.

Elmosolyodtam. Inkább valamilyen különc prófétát vagy világgyűlölő természettudóst sejtettem benne, mint író.

Intettem a szolgának, hogy adja át a régi köteteket. Az öreg az előszobába surrant, csöndesen egy íróasztal mellé kuporodott, s elveszett a régi, poros kötetek között.

Fél szemmel figyeltem. Levette téli sapkáját, s szelíden ragyogott föl kopasz feje. Most már láthattam arcát. Ó, a szemei milyen érdekesek. Ezekből a világoszöld szemekből komoly, szenvedő lélek tekint ki, melyben rendkívüli izgalmak bujkálnak. Mostan is nagyon izgatott. Egészen kipirult már. Bizonyosan korán kelt, hogy idején érjen a budapesti vonathoz, a vonat összerázta, megtörte, talán nem is ebédelt rendesen, s most gyengéden fáj a feje, és mégis folyton a tárcára gondol, lázasan szaglászva keresi régi újságok porfelhőjében. Különös ember. Izzadt kezén az évek piszka sárrá változott. Arca is sáros. Szemei pedig - szelíd, kedves, félőruült szemek - riadtan cikáznak egyik lapról a másikra. Még mindig nem találta meg.

Meguntam a szemlélődést, és nem törődtem vele. Elmentem vacsorázni. De hogy visszajöttem, az én öregem még mindig ottan ült a szerkesztőségben, egy íróasztalról lógatva lábait. Most már érdekelt az öreg. Mit akarhat avval a tárcával? Miért olyan fontos neki? Megtalálta-e? Mégse szóltam hozzá. Telefonoztam, megírtam a cikkemet, cigarettáztam.

Mikor hajnal felé hazaindultam, újra elém botlott, s most már ő szólított meg szorongó, fátyolos hangon:

- Nem találtam meg, kérem. Nincs sehol.

- Átnézte a köteteket?

- Át. Nem is egyszer. Mégse találtam.

- Lehetetlen. Akkor valószínűleg nem is itt jelent meg.

Az öreg mosolygott.

- Dehogynem. Határozottan emlékszem reá. A napra is, a címére is. Mintha most is magam előtt látnám. Le volt nyomtatva. Negyven éve lehet. Akkor húszéves voltam.

Az ajtó újra kinyílt, és most éles, hideg léghezám söpört át a szobán, s kigöngyölytette a lázas füstfellegeket, a porzó és tinta savanyú szagát, a viták visszhangját, az átélt gondolatok, harcok foszlányait, melyek még mindig köröztünk lebegtek. Aludni ment a szolga is.

Egyedül maradtunk. Szememből pedig egyszerre kiszállt az álom, hirtelen elhatározás szegzett az íróasztal mellé, hogy végzete legyenek ennek a gyámoltalan embernek, és összeszorított szájjal, az erőfeszítés végső ájulatában tovább vezessem valamilyen ismeretlen pont felé, és - nem tudni miért - egész magamévá tegyem az ő titokzatos, kusza ügyét.

- Ha én azt megtalálnám - sóhajtozott, és összekulcsolta a kezét. - Mit adnék érte. Az életemet is odaadnám. Ilyen szépet sohasem írtak. Soha, soha. A fiatalságomat írtam meg benne. Évek óta járkálok mindenfelé. Éjjel és nappal kutatom. Most idejöttem. Ez az utolsó állomás. Itt kell lennie.

- De miről szólt a tárca?

Az öreg két nagy ívet írt a levegőbe végtelen szeretettel. Lehuntya szemét.

- Nem lehet elmondani. Szép volt. Nagyon szép. Gyönyörű.

Pokoli éjszaka volt. Egymás után dobáltuk le a puffanó, porzó, füstölgő köteteket. Kezünk mohón, szinte buján turkált a lapok közt, és valami hihetetlen vakbuzgalommal, az örült lihegésével kerestük sárga lapok közt egy ember életét, azt, ami még értékes, az utolsó rongyot, az utolsó hazugságot. Siettünk. Úgy, mint néha sötét lépcsőkön sietünk minden ok nélkül, a félelem ösztönével, saját árnyékunk elől. Talán attól féltünk, hogy a reggel nyomunkba lép, utolér és ránevet eredménytelen munkánkra. Cigarettára gyújtottunk, és rongyosra mart szivarok sötét parázzsal buktak ki szájunkból.

A percek egyre múltak. Lesoványodtunk, elkoptunk ebben a hajszában, s szájunk, arcunk szürke, piszkos lett a hamu kesernyés csókjától. Végre agyongyötörve hullottunk a pamlagra, és a kudarctól pirulva néztünk magunk elé.

A tartalomjegyzéket is átfutottuk. Nyoma se volt a novellának.

Az öregre pillantottam. Szepegve, nagyon illedelmesen várt, mint félő gyerek. Arcáról eltűntek a piros lázfoltok.

- Menjen haza, öregem - mondtam csendesen. - Majd holnap.

Az öreg azonban meg se moccant.

- Meg kell találnom. Hiszen emlékszem reá. Most már emlékszem. Eszembe jutott minden.

Kíváncsian néztem reá. Beszélni kezdett.

- A mese a kék szemű és fekete szemű fiúról szólt. Ez a két fiú a legjobb barát volt. De egyszer megszerettek egy leányt. Nem tudták sokáig, minthogy mind a ketten valami furcsa álmovilágban éltek.

Finoman, csendesen mesélt az öreg.

- A kékszemű mindent kéknek látott. Kék volt előtte az éjjel, a nap, az erdő, minden. Kéknek látta még a lányok sötét szemét is. A feketeszemű pedig mindent feketének. Még a szőke lányok haját is. Így mentek egymás mellett, egyik a kék, másik a fekete végtelenségben, míg egy este a kapu előtt álltak meg, és megtudták, hogy meg kell halniok, el kell búcsúzkodniok örökre, és elbujdostak a kis vidéki város éjszakájában. Ott, a fáradt folyócska partján ültek és sírtak. Lelkük, az ő picike, törékeny üveglelkecskéjük pedig meghasadt, zenélve, sziporkázva, trillázva ezer darabra tört. Átölelték egymást, és a gyöngyvirágok között haltak meg.

Az öreg lassanként tűzbe jött. Álmosan hallgattam. Most már láttam, hogy csak a mérges hajnal mutatja neki ezeket a képeket, és hagytam beszélni.

- Ön nem tudja, milyen volt ez a lány. A haja rozsdaszőke, és a bőre porcelánfehér. Máriának hívták. Szemei melegek, barnák, mindig csodálkoztak, és ha rámeredtek valakire, gyengén kacsintottak. De ez csak szebbé tette. Ez a gyengéd kacsintás parfümje volt az arcának, édes vanília illat, altató tömjén. Feje pedig fáradtan ült isteni nyakán, mintha sok-sok párna támasztotta volna, és ő is unná fejét, szép szemeit és az életet.

Kissé összeborzongtam. Ez az ember nem tudja, mit beszél. Valami emlék kergette ide, amelynek most nem tudok végére járni. Hiába is akarnék. De egyszerre látom, hogy mi tartott eddig ébren, mi kergetett bele a bolond virrasztásba, a céltalan hajszába, és hamar szerettem volna szabadulni a különös képzelgőtől, ki egyre lázasabban beszélt.

Künn már gyöngén virradt. Szemben egy tűzfal fehérlett, s a hajnal mozdulatlanságából egyenesen arcunkra világított. Láttam, amint a piszkos folyosó lámpája küszködött, fellélegzett és meghalt. A csend ijesztő volt. Ez a hajnalodó házak hangulata, mely dermesztően fekszik mindenkire, úgyhogy az ébrenlevők se mernek zajt csapni, s halkan járnak, halkan beszélnek, mintha igyekeznének az alvókhoz hasonlítani. Megtöröltem a homlokomat. Ásítottam.

- Feküdjön le, édes barátom. Aludja ki magát. Hiszen ezt a mesét most gondolta ki.

Az öreg fölrettent, tágra nyílt szemmel nézett rám.

- Igen, maga sohase írta meg a tárcát - mondtam.

Elhangzott a szavam, a végzetes szó. Csönd lett. Vendégem sem tiltakozott. Leült egy székre, az íróasztal mellé, és szomorúan lelógatta fejét. Sohase láttam nála koldusabb koldust. Úgy ült ott, mint akinek semmije se volt már, kifacsarva, összegyűrve, megsemmisülten, és siratta életét, hiábavaló, ostoba éveit, és a tárcát, az egyetlen szép álmát, amit sohasem írt meg.

Feje az íróasztalra bukott.

Könnyei odapotyogtak az itatósra, az antracéntinta friss foltjai mellé.

Az itatós felitta.

1910

A VELENCEI VÁNDOR

A sóhajok hídjáról egy sebhelyes arcú, deres férfi bámulta a lagúna sekély vizét. - Most akár örökre is itt maradnék... - mondotta, halkan, olyan csendesen, hogy talán maga is alig hallotta. Az a hang fátyolos és fáradt volt. A zárt ablakokon át búsan vergődött ki a fakó vizekre, és meghalt a piszkos tengeren.

Vállára tettem a kezem, és hívtam a szabadba.

- Menjünk innen.

Az ember követett. Bizonytalanul, imbolyogva jártunk mindketten, és némák voltunk. Végre ő kezdett beszélni:

- Már tíz éve tart ez.

Az ismeretlen megállott, s most alaposan szemügyre vehettem. Kopott, lerongyolt, öregedő hivatalnokfélének látszott. Olaszos sapkát viselt és egy tengerészövet, s mindegyik ruhadarabja más és más nemzet viseletéből telt ki. Csak a bajusza alatt bujkált valami becsületes, alföldi magyar vonás.

Még délelőtt találkoztam vele. Nehéz, kínos vallatás után sikerült róla megtudnom egyet-mást. A kérdéseimre többnyire mosolygott.

Aztán kávéházba mentünk. Sok feketekávét rendelt, s egymás után szívtá az erős, olasz virzsíniakat. A délutáni nyugalomtól, a kávétól és a dohánytól megoldódott a nyelve:

- Egy este érkeztem ide. Húsvét szombatján. Azóta itt vagyok.

Feszülten, meredt szemmel néztem a különös emberre.

- Ne kérdezze, hogy miért. Hiába is magyarázgatnám. Egy este az embernek egyszerűen kedve kerekedik felülni az első gyorsvonatra, s menni, menni, mindig csak menni.

- Azután megérkezik valahova. Ismeretlen utcákon csatangol, idegen embereket lát, idegen nyelvet hall, s úgy érzi, hogy otthon van. Nem bír elmenni. Szeretne mindörökre ott maradni.

Halkan és félénken szakítottam félbe:

- Értem.

Az ismeretlen mélyet szippantott, és fölragyogott az arca:

- Érti? Akkor megértette az életemet is. A többiek nevetnek rajtam, hóbortosnak, züllött csavargónak tartanak. Azok nem értenek.

Lehunyta a szemét, és sokáig szótlanul ábrándozott:

- Azon az estén láttam először a tengert. Leültem a padra, és órák hosszáig néztem, míg süket és vak nem lettem, míg bele nem butultam a víz játékába. Olyan elhagyottan feküdtem előtte, mintha csak láttam volna. A lábaim előtt hevert. Körültáncolt, nyalta a kezeimet, packázott velem, tajtékozott, zenélt, zongorázott, őrzöngött. A part pedig nagyon elhagyatott volt. Akkor már derengett bennem az a babonás érzés, ami később kettévágta az életemet. Hogy kinyúlok a parton, és semmit sem csinálok többé. Hogy ott maradok. Hogy elfelejtek mindent és mindenkit.

Reám nézett, és a szeme nedves, zöld fényben égett. Megijedtem. Ez a szem oly tiszta és végtelenbe vágó volt, mint a tenger.

- Azután bevetődtem egy templomba. Nagyszombati gyertyák égtek, s vén olasz papok karingben, violaszínű stórával mormolták a fenségesen szomorú egyházi litániát. Egy fekete padra roskadtam. Magam sem tudom, hogyan. De akkor már egész világosan éreztem, hogy ha akarom, ha nem, itt kell maradnom. Mintha arra is emlékeztem volna, hogy egyszer, századokkal ezelőtt, már éltem itt, és verekedtem nőért, kenyérért, itt, éppen itt, imádkoztam, szenvedtem és örültem. Behunyt szemmel néztem a várost. Az embereket is mind ismertem. És tudom, késő éjjel egy rezgő fejű, ősz páter tuszkolt ki a templomból.

- És?

- És azóta itt vagyok. Másnap nem tudtam fölkelni az ágyamból. Harmadnap sem. Negyednap sem. Itt maradtam.

Az ismeretlen szemembe nézett, s látszott, végtelenül boldog, hogy megértem. Lassan kísértünk a tengerpartra. Rozoga ladikban egy vak fiú lengett a vízen, és dalolt. A kíváncsi idegenek egy-egy soldót dobtak a kalapjába.

- Nézze ezt a vak fiút - mondta. - Nem gondolja, hogy nagyon hasonlít hozzám? Alatta az ingó tenger, feje fölött a vakság sötétsége, s ő a két végtelenség közt rongyosan, hitetlenül dalol... Milyen szép...

Nyújtotta kezeit, s a tengerre mutatott.

- Mennem kell.

Azzal beszállt egy gondolába, s lassan, bizonytalan evezőcsapásokkal továbbvezett. Ő is dalolt.

Sokáig néztem utána.

A gondola - fekete vízi koporsó - bánatosan lebegett előre.

1910

A BÉCSI ASSZONY

1

Ó az édes! Ó az édes bécsi asszony. Ott ült a villamosban, a naptól átfűlt padon, boldogan, kövérkésen, rózsaszínű, fehér arccal, mint valami jól táplált angyal. Ruhája gyöngéden sárga. Hasonlatos a drága, olajszerű bor sárgaságához, melyet vízzel elegyítenek.

Erről a nőről meg lehetett állapítani, hogy félénk, gonosz, illedelmes. Nem szeret sportolni, a teniszgrondon sem ugrál, inkább hever a kereveten, s délelőtt cukrászdában lakik jól nehéz, aransárga krémeslepénnyel, ezenkívül kedveli a buja ételeket, a tejfőiben főtt kelvirágot, a mazsolaszőlőt, a csokoládét. Ebben a boldog teliségben, a jólét ragyogásában szinte nevetéses, kislányos és csábító, az arca is majdnem cukros és tejes. Imádandó testét enyhe hájak párnázzák, vékony, gyöngéd, pókhálószerű zsírcsipkék, melyek eleganciájához, polgári szépségéhez tartoznak.

Az asszonyt egy fiatalember nézte. Egy fekete, sápadt fiatalember. Fölényesen, de éhesen, mint a nemes ragadozó. Rászögezte szemét. Nyakkendőjéből kiágaskodott egy arany kígyófej, melynek gyémántból volt a szeme. Ezzel a gyémánttal és a fekete, tüzes szemével bűvölte az asszonyt.

A Rákóczi térnél még fanyalogva mondta magában:

- Családanya.

Később az asszony türelmetlenkedni kezdett, izgett-mozgott a helyén, fájt neki a két ragadozó - a kígyó és a férfi - tekintete. Mintha megkarcolta volna a gyémántsugár és a szem tüze, csiklandozó bizsergés futott át rajta, s szája különös fintorra torzult. Szeretett volna szabadulni, de nem tudott. Ekkor az Andrássy útnál voltak. Ábel boldogan állapította meg:

- Fin de siècle.

A Nyugati pályaudvarnál pedig már mosolygott. Ábel a diadala biztos érzésében ezt mondta magában:

- Az enyém.

Mind a ketten leszálltak. Az asszony csöndesen ment tovább a belváros felé. Ábel követte.

A Váci utcán már egymás mellett mentek. Ábel halkán beszélt neki, s az asszony nézte a cipője orrát.

2

Ezt a kalandot egy hónapra rá mesélte el nekem Ábel, mikor fölkeresett lakásomon. Az ügy, úgy látszik, megviselte. Lesoványodott. Nagy, hullámos, fekete haja szürkés visszfényt vetett arcára.

- Te egészen belebetegedtél - mondtam mosolyogva.

- Ah - sóhajtott Ábel -, mindenki beteg, aki szőke nőbe szerelmes. A szőkékben van valami természetellenes, valami a holdfényből. Én mindig erős, heves, vad napsütésre gondolok, ha fekete nőket látok. Ezek az egészségesek, a jóétvágyúak, szeretnek és boldogítanak. De a szőkék, akik csak árnyai a fekete nőknek, mégis csak ők értenek a csókhoz, az elfinomult csók művészetéhez, a csók rettenetes skálájához.

- Boldog vagy.

- Igen - mondta -, most végre dűlőre jutott a dolog. Csak egy szívességre akarlak kérni. Ízléstelen dolog. De mit tegyek? Engedd át a lakásodat.

Lakásom ízlésesen volt berendezve. Kedves, kényelmes bútorok nyújtózkodtak benne. A kapualja csendes, a cseléd megbízható, a házmester jómodorú, az egész házban mindössze én laktam meg egy család, mely az év felét külföldön töltötte.

- Kérlek - feleltem.

- Tudom, hogy nagy szívességet teszel. De rettenetes sokat szenvedtem eddig. Az asszonyra nagyon féltékenykednek. A férje, természetesen. De az minden szerdán elutazik. Arról van szó, hogy neked szerdán este sohase szabad itthon lenned.

- Jó. Parancsolsz egy kulcsot?

Ábel megrázta kezemet.

- Hálás leszek érte.

- Tehát minden szerdán vendégeim lesztek. Mind a ketten. Itt vannak a likőrök. Ott a cigaretták. Parancsoljatok.

Ábel zsebre vágta a kulcsot, és ment.

3

Szerdán korán siettem el hazulról. Nem cigarettáztam, hogy a szoba levegője tiszta maradjon, s mielőtt eltávoztam, kölnvizet fűjtam szét a szobában. A cseléd gondosan kitakarított. Leeresztettem a függönyöket, kinyitottam az erkélyre vezető ajtót, ahonnan nem lehetett belátni a szobába, aztán a kereveten szétszórtam zöld, lila selyempárnáimat, s egy puha, nagy vánkost figyelmesen odatettem támlájára, mintegy az ismeretlen fej alá. A vázába beletűztem egyetlen szál vérvörös rózsát.

Délután a körben kártyáztam. Csak késő éjjel vetődtem haza.

A szoba rendben volt úgy, ahogy hagytam. Egyetlen szék sem mozdult el helyéről. Magam előtt is szégyelltem a kíváncsiságot, de nem védekezhettem ellene, hatalmas erővel ragadott meg. Végre akartam tudni, hogy igénybe vették-e szívességemet. Csakugyan itt voltak. A hamutartóban egy arany cigarettahüvely, az én cigarettám. A likörös poharakból pedig ittak. Ott áll egymás mellett, szinte szerelmes közelségben, két pohárka. Az egyik majdnem tele van. Csakhogy épp megérintette a likőr zöld tükrét egy rózsaszínű nyelvecske. Biztosan ebből ivott az asszony. A másiknak csak az alján van még néhány csepp.

Másik héten megint így találtam a szobát. Újra a cigarettavégek és a pohárka.

Nemsokára már egészen beleszoktam a szerdai számkivetésbe, de vendégeim is otthonosabbak lettek, s néha-néha már nem is tüntették el a kísértetjárás nyomait. A székek fel voltak cserélve, vagy a kereveten ottmaradt egy hajtű. Egyszer összetépvé találtam a földön a vörös rózsát, melyet első találkozásuk óta mindig a vázába tettem.

Be kell vallanom, néha kicsit nyugtalanított a titokzatos asszony. Nem tudtam elaludni. Képzetben kirajzoltam alakját, és szépnek, kíváncsnak, isteninek láttam. Minden szerdán este itt hagyta illatszerét, mintegy nekem hagyta itt a *Peau d'Espagne*-t, mely mintha a haja, a teste, a lehelete illata lett volna, s éjszaka a találka emlékét elevenítette fel nyugtalan fejemben.

Csak pár hónap múlva találkoztam Ábellel. Boldog volt, ragyogó, kedves. Némán szorongatta kezemet. Szeméből hála sugárzott. De sem ő nem szólt, sem én.

Később az ügyet egészen elfeledtem. Fél éve jártak már hozzám. Nem törődtem velük.

Időközben elfogytak likőrjeim. Az egyiptomi cigarettaskatulyák is kiürültek.

Új likőröket és új cigarettákat szereztem be.

Egy szerdán este nagy meglepetésemre találkoztam Ábellel.

- Hogyan? - kérdeztem tőle csodálkozva. - Ma nincs találkád?

- Nincs. És most engedd meg, hogy ünnepélyesen megköszönjem eddigi szívességedet. Már régen szakítottam. Nézd, ez az új...

Kivett egy arcképet, és megmutatta. Mosolygott.

Mit akart ezzel? A nő szép volt, vagy tényleg az új? Nem értettem.

4

Annyival inkább gondolkozóba ejtett a dolog, mert világos volt, hogy szerdán még mindig találkoztak. Éjjel még mindig ott voltak a találka nyomai. Kétségtelenül nem betörök jártak nálam. A levegőben édesen, fülledten, cukrosan lebegett az asszony ismerős illatszere. De a jelek gyanúsak voltak. Egyre több likőr fogyott. Egy találkán félig kiürült a palack. A padlón, a szőnyegen erőszakos lábnyomok. Néhány párna a földön, kíméletlenül, a tobzódás lázában odavetve. Mindez nem vall a finom és kedves Ábelre. Ez vérmes ember lesz. Kövér. Szenvedélyes. Vad. Ez idegen ember. Aztán könyveim közt is turkáltak. Egy napon az asztalomon kinyitva találtam Heine verseskönyvét. Tehát verseket olvastak. Ábel okos ember. Ábel gépészmérnök. Ábel nem olvas verseket.

Keringett velem a világ. Valami csalafintaságot sejtettem, egy közönséges, bohózos fogást! Az asszony, ki nem ismer engem, lakásomra hoz valakit, aki szintén nem ismer engem, akárcsak ő, és most két idegen embert látok vendégül. Ez mégis tűrhetetlen.

A házmesterhez futottam:

- Mondja, kik járnak itt szerdán?

A házmester szabódott.

- Nem láttam senkit.

- Csak ki vele.

- Egy nagysága jön ide.

- De kivel?

- Egy úrral.
- Milyen úrral?
- Egy kövér fekete bajuszos úrral.
- Jól van. Elmehet.

Szerdán lesbe álltam. Hét órakor lakásom elé gördül egy kocsi. Gyönyörű, párdüctermetű, szőke asszony lépett ki belőle, mélyen lefátyolozva. Kétségtelenül ez az a nő. Aztán kiugrott a férfi. De ez a férfi nem kövér. Ez a férfi karcsú, és arca borotvált.

- Hisz ez újra egy másik férfi.

Most már világosan láttam a helyzetet. Az asszony hol az egyiket, hol a másikat hozza fel. Nála maradt a kulcs. Gondoltam, jövő szerdán egyszerűen otthon maradok, és ha jönnek, bemutatkozom nekik.

Mégis mást határoztam. Szerdán újra lesbe álltam, de most már a lépcsőházban.

Az asszony pont hétkor érkezett. Mellette büszkén lépdelt egy hórihorgas, monoklis lovag. Megint másik. Egy harmadik. Vagy egy negyedik.

Követtem őket a lakásomig. A nő kinyitotta az ajtót. A lovag füttyörészve csapta be maga után. Azután a ház kapuja előtt vártam.

Egy óra múlva megjelent a lovag. Az asszony nélkül. Ő tehát még fennmaradt.

5

Most már izgatott voltam. Dobogó szívvel, vak szemmel, ahogy tolvaj lép idegen lakásba, megragadtam a kilincset, benyitottam a szobámba.

Elkápráztam. A tüköröm előtt, két gyertya világánál fészülködött az asszony. A félhomályból ragyogó vállal, hódítóan emelkedett ki, mint valami tündér. Haja a gyertya derengésében szőke volt, mint a holdfény.

Halkan felsikoltott.

- Kicsoda maga? - kiáltott. - Mit akar itt? Menjen. De rögtön. Különben segítségért kiáltok.

Egy szót se szóltam. Letettem a kalapomat, és leültem a kerevetre.

- De ez mégiscsak sok - mondta. - Betörni egy lakásba. Egy vadidegen lakásba. Szemtelen.

Nem válaszoltam. Körülnéztem. Lassan fölvettem házikabátomat.

Ezalatt izgatottan tűzdelte terhes, makrancos fűrtjeit. A hajfűrtök nehéz viharából egyszerre villogva pattant ki egy drága teknősbéka-fésű, s épp a lábam elé gurult.

Sietve fölemeltem.

Az asszony elmosolyogta magát. Hálás és jó volt a figyelmemért.

Fél év után végre most először maradtam otthon szerdán este.

1910

ÖREGURAK

1

- Kiadó szoba?

Az öregasszony bólintott, és kinyitotta az ajtót.

- Tessék besétálni.

Két félénk, különös öregecske állt az ajtó előtt. Mózes és Dániel.

Mózes egészen kopasz, sötétzöld télisapkát visel, és sárga sállal köti át a nyakát.

A másik deressedő, szőke és magas.

Mind a kettőnek hatalmasan vert a szíve, mikor beléptek a szegényes, ferencvárosi diákszobába. A fájó délután sárgaságában a tárgyak éles és fekete körvonalakkal rajzolódtak elébük. Megszorították egymás kezét.

Azóta semmi se változott.

A homályos ablakok előtt szédületesen ágaskodott a tűzfal, mely egykor roppant arányokat öltött, s valami elátkozott várkastély, vagy egy őrködő fellegvár álmát keltette fel bennünk. Ez volt az. A padlásablakokban rongyfigurák bóbiskolnak, melyek távolról boszorkányoknak látszanak. Messzebb egy kétemeletes ház. A túlsó udvaron a tenispálya. Még a szoba bútorzata is ugyanaz. A falszekrények, a nagy asztal, az ágyak. Az almáriumon befőttek - piros paradicsomok, zöld mandulák - és hátul egy óriás üveg, zavaros ecetággal. Itt a kancsó és a poharak. A zöld csíkos, sötét pokrócok. Egyik asztalon egy abbahagyott kötés. A vízvezeték pedig altatóan, ájulatos unalommal csöpög most is, mintha el se zárták volna azóta.

Bámultak, és nem tudtak szóhoz jutni.

Az asszony megigazította pápaszemét, és keményen arcukba nézett. Itt, a Ferencvárosban, nagyon vigyázni kell a pénztelen lakókra, akik csomag nélkül érkeznek, s a szegény, gyámoltalan öregasszonyokat irgalom nélkül becsapják.

- Tetszik? - kérdezte erélyesen.

- Igen - mondta a kopasz, és rögtön letette az első havi bért. - Vidékről jöttünk. A pálya-udvaron van a poggyásunk. Estére beköltözködünk.

Azzal köszönt a két öreg, és zavartan mosolyogva mentek ki.

A lépcsőn azonban megeredt a beszédük.

- Láttad?

- Igen. Ez az.

- A mi kedves szobánk.

- A lámpaernyő.

- A függöny.

- Az óra.

- A kötés az asztalon.

- Minden, minden.

Hadarva beszéltek. Boldogok voltak. Ruganyosan és majdnem fiatal lépésekkel mentek az aszfalton. Csak ez hiányzott még a tervükhöz. A két öreg úr, az elsavanyodott filozófus és a botanikus, akik egyetemi éveikben lakótársak voltak, úgy tervezték, hogy harminc év után otthagyják az unalmas, vidéki fészket, és újra feljönnek lakni Budapestre, s élnek szegényen, diákosan, mint régen. Szerencsére üres volt a régi lakásuk. Mózes, aki a mélyebb filozófiában nem volt egészen járatlan, lelkesen beszélt:

- Az élet, a fiatalság nem annyira bennünk van, mint inkább a környezetben. Lásd, csak mi változtunk. Itt újra megtalálunk mindent, amit elveszettnek hittünk. Ugye, Dani?

A botanikus nevetve intett. Furcsa, hórihorgas, kopott fiú volt ez a Dani, aki úgy viselte diákos nevét, mint egy kinőtt nadrágot. Csak ő öregedett meg, a neve nem. De most, hogy homályos örömmel haladt előre, meglepetve és tájékozatlanul, kezében Budapest mérnökileg hitelesített térképével, egy diáknak tetszett, hogy öreg gyereknek, azokhoz a vidéki gólyákhoz hasonlított, akik szomorúan bóborognak az emberek között, s próbálják emlékezetükbe idézni az utcák és a körutak szeszélyes kacskaringóit, melyeket apjuk a búcsúestén szivarhamuval rajzolt ki az abroszra. Bizalmatlanul nézett az emberekre. Nagyon félt, hogy becsapják. A kereskedőket gyűlölte. A pincérekre pedig, akik ügyesen forgolódtak a kávéházi asztalok körül, úgy tekintett, mint a gyilkosokra. Ez az érzése már megvolt réges-régen, mikor először jött a fővárosba. Most újra fölébredt benne.

Mózes pár lépéssel előtte boldogan ment. Úgy tetszett, hogy megfiatalodott. Ezeken az utcákon öröm és életkedv tombolt, melyből neki is jutott.

A nagyvárosban van valami családiasság. Mihelyt megérkezünk, a szívére fogad, mintha várt volna reánk. Csak a kisváros zárkózik el előlünk. Itt azonban ismeretlenül maradhatunk, és ismeretséget köthetünk. Mózes úgy érezte, hogy akik itt járnak, egytől egyig ismerősei. Betekintett a péküzletbe, és megtalálta a két öreg kisasszonyt, akiknél estente kenyeret és túrót vett. A kisasszonyok szürke ruhában voltak. A hajuk is szürke, s most is erősen pomádézzák. Szorgalmasan pakolják a papirosokba a kenyeret, s mindenkinek hosszan és szívesen köszöntenek jó estét az ő fakó és halott hangjukon. Jó estét, drága kisasszonyok. A hentes előtt is megállt. Lopva, mintha bűnt követne el. Egy kövér ember ragyogó késsel sonkaszeleteket kanyarított le a prágaiból, melynek rózsaszín bársonyát fehér szalaggal köríti a finom zsiradék.

Ezt látta egyszer régen is. A kövér hentes előtte a bőség és gondviselés jelképe volt a hét szűk esztendőben. Mózesnek zúgott a feje az örömtől. Azt hitte, hogy visszacsavarták az idő kerekét, s a múltból él. Egy pillanatra elmélyedt. Hányszor kelt fel kora reggel ez a hentes télen, nyáron, hányszor állt itt a márványasztalnál, míg ő távol volt, rá se gondolt, hányszor kezdett bele ugyanebbe a munkába, talán csak azért, hogy másokban az élet folytonosságának a hitét fenntartsa. Valami hálát érzett iránta, és mindenki iránt, aki körülötte volt. Már nem volt idegen. Ezek az emberek befogadták, mint egy családtagot. Némán köszöntötték a szemével. Ő pedig meglophatta a titkaikat. Mózes mámorosan ment tovább.

Egy leány ment előttük.

- Láttad? - kérdezte Mózes Dánielt. - A haja akárcsak a Marié. A szeme is. Az orra is. Csodálatos.

Mind a ketten megálltak, és csodálkozva néztek utána. A két öreg gyakran beszélt Mariról, aki egyszer diákkorukban felment hozzájuk, meggypálinkát ivott, és az asztal tetején táncolt. Aztán eltűnt a szemük elől. Ez volt egyetlen kalandjuk.

Azóta minden lány Marihoz hasonlított.

Az emlékek minden fában és kőben felébredtek. Akárhova léptek, megelevenült az aszfalt, és zenélni kezdett, a múltak muzsikáját. Ott szemben lakott egy ősjogász, aki minden évben kötelességszerűen megbukott a vizsgán. A második emeleti ablak nyitva van. Ég a lámpa. Vajon most is ő lakik-e itt? Az ablakokat mindig nyitva szokta hagyni. A fűszerkereskedő a pultnál ül, és számolja a pénzt. Meghízott és megkopaszodott.

Mentek, szaladtak, repültek. Nem is vették észre, hogy nehezükre esik a járás. A legnehezebb lehullott róluk. Nem érezték a testük súlyát. Harminc év volt mögöttük, és ez egyszerre semmivé lett, eltűnt. Fiatalabbak lettek harminc évvel.

Siettek, hogy kapuzárás előtt érjenek haza. Előbb azonban betértek egy külső-ferencvárosi olcsó kávéházba. Dániel helyeslően nézte a síró tükröket, a fakó plüssdíványt, mely harmonikált és jajgatott, mikor ráültek, és a pincért, aki pecsétes frakkban bicegett eléjük, mert ezek biztató jelek, hogy itt a kávé olcsóbb, mint másutt. Elszívtak egy szivart, és aztán fizettek. Mind a ketten négy fillér borraivalót hagytak a tálcán. A pincér mélyen meghajolt előttük, feladta a kabátjukat, és kinyitotta az ajtót.

Ettől a sikertől felvillanyozva mentek a pályaudvarra. Itt azonban csalódás érte őket. A csomagjukat nem kapták. Gorombán küldték egyik ajtótól a másikhoz. A hivatalnokok mogorván vagy mosolyogva utasították el őket, ők pedig rémülten néztek egymás szemébe. Akkor is úgy volt ez. Épp ily tájékozatlanok voltak. Az életben azonban sokat kell szenvedni. Örültek, hogy együtt szenvedhettek, és nem szégyellik magukat egymás előtt.

Végre kezükben volt a poggyász. Lihegve, verejtékező homlokkal cipelték. A hordárokat gyorsan lerázták a nyakukról. Hiába volt pénzük. Azt tartották, hogy a hordárok gonosz és ravasz emberek, kik kizsákmányolják az utasokat, és hacsak lehet, nem kell velük szóba ereszkedni.

- Nem kell! - mondta erélyesen Mózes.

- Nem kell - ismételte halkán Dániel. Bementek a pályaudvarba, a peronra.

Mózes szerette nézni az érkező vonatokat, az utasokat, kik idegen nyelveken beszéltek, szeretett az álmos és tétova sürgés-forgásban elvegyülni, hogy őt is valami bús idegennek lássák, akit az élet hazátlanul ide-oda rángat.

- A pályaudvar - mondta mekegő hangján - valami nagyszerű dolog. Nézd, milyen szép így estefelé. Milyen nagyszerű ez az üvegkupola. Ez a kagyló, mely a tengerek morajlását visszazengi. Minden út és minden távolság benne van, fel van göngyölve benne, és benne van a jövő is, s benne van a múlt. Nézd a síneket, milyen ijesztően nyúlnak a távolságok felé. Akkor is látod, mikor a szemed már nem tudja követni, egy napsugár kinyúló ívén látod, beszögegni a végtelenbe.

Dániel ráhagyta, és intett. Egy szót se értett belőle. Mózes filozofált, s megszokta, hogy nem érti. A filozófia az, amit nem lehet megérteni.

De azért ő is előre hajolt, és nézte, nézte a síneket.

A vonat Pétervárról reggel fél négykor indult. Előző estén mind a ketten korán mentek aludni, hogy idejében fel tudjanak kelni. Előbb azonban megvacsoráztak a kocsmában. Egy vörös abroszos asztalnál vörös bort ittak. Mózes rágyújtott a pipára, és köhögve szippantgatott. Ábrándosan simogatta szakállát, mely helyel-közzel egészen megsárgult a dohányfüsttől. Nézték az éjszakát és a holdat, mely ócskán, elhasználtan, vidékiesen lógott egy kerítésen, az eperfák lombjai között, mozdulatlanul. A por kaparta a torkukat. Néha átugrott a kerítésen egy egerésző cica. Különben csend volt. Fizettek, elváltak, és aludni mentek.

De Mózes nem tudott aludni. Fájt a feje; nyugtalankodott. Éjfélkor felkelt, és teát akart főzni. A kancsóban nem volt víz. Ki kellett mennie a kútra, egy ingben. Búsan ténfergett az udvarban. Azután bejött a szobába, leült a székre, és bámulta a lélegző spirituszlámpát. Micsoda unalom élni. A bútorok szinte megunták őt, elfáradtak és meggörnyedtek a keze alatt. A levegő elposhad a leheletétől. Jó, hogy elmegy innen. Másutt bizonyára szebb az élet. A hold is olyan közeli és unalmas itt. Szinte belép a szobába, mint egy vendég. Emlékezett, hogy azelőtt távolinak és fenségesnek látta. Kitérte karjait, és megigézve állt hideg fényében. Ez azonban elmúlt.

Lassan felforrt a teavíz.

Aludni később se tudott. Álmatlanul hánykolódott a kis párnán. Mikor először utazott fel, épp így gyötrődött az utazás izgalmaiban. Tervek zsibongtak az agyvelejében. Erről gondolkozott, míg megvirradt. A hold még mindig ott állt az égen. Most valami fájdalmas rokonszenvet érzett iránta, hogy vele együtt virrasztott, és megvárta a hajnalt. Mosdani kezdett. Fél óra múlva a kapu elé gördült egy kocsi. Valaki megkopogtatta az ablakát.

- Készen vagy?

Dániel állt az utcán, és várt a kocsira, hogy a vonatra menjenek.

Mózes elfújta a lámpát. Összeszedte a csomagjait, s felült a kocsiba.

Az utazás mindjárt csalódást hozott számukra. A vonat zsúfolásig volt. A fülkében nem kaptak helyet. Sejtették, hogy valami rendkívüli és szomorú történik velük ezen a hajnalon, s az életük kizökken az útjából, és senki sem igazíthatja helyre. Némán álltak a folyosón. Majdnem sírva fakadtak. Fázott a kezük és a lábuk. A szájuk pedig hideglelősen eltorzult. Nézték a táviró-oszlopokat és a holdat, mely hálásan utánuk rohant. Aztán végre leülhettek a fülkében. Még mindig nagyon sokan voltak. Mogorva utasok aludtak a párnákra dőlve az elfüggönyözött lámpa s a virradás fényében, gonoszul és sötéten, mint a betörők, vagy elfáradva, hörgő horkolással, mint a halálos betegek. A levegőben szivar- és cigarettafüst kóválygott. Köhögni és prüszkölni kezdtek. Egyszerre melegük lett. A vonatfüst, a köd savanyú illata s az ülések meleg bőrszaga orrukba szállt, és szédültek. Áporodott gőzök terjengtek. Gyomruk émelygett. Fülük pirosra gyúlt az izgalomtól. Olyanforma érzésük volt, hogy minden elveszett és menthetetlen. Megnézték az órájukat. Hat óra volt. Ilyenkor szoktak rendesen kávézni. Most, hogy nem kapták meg a kávéjukat, céltalannak és sivárnak tetszett az életük. Kisiklott lábuk alól a talaj. De azután felkelt a nap. A friss barázdák aranyosan ragyogtak. Néhány madár röptült előttük. A mogorva emberek is felébredtek, és beszélni kezdtek. Egyik kacagott. A kalauz szalutált. Minden jóra fordult. A korai felkeléstől, a friss víztől, a virrasztástól részegen néztek ki az ablakon, és lesték a diadalmas megérkezést, a célt, mely ködben, füstben, dübörgő zajban integetett feléjük.

Nehéz nap volt.

Nem csoda, hogy elfáradtak.

A pályaudvarról táskákkal és csomagokkal érkeztek a lakásukba. Mindjárt siettek lefeküdni. Dániel belefeküdt a régi ágyba, s örült, hogy még mindig jó. Az asztalon két tejesüveg fehérlett. Hálóingben itták meg a tejet. Mózes pedig gyertyával a kezében az ágy alá nézett, és megtapogatta a szekrényeket, hogy nem áll-e valaki benne. Aztán elfújta a gyertyát.

Sokáig feküdtek szótlanul a sötétben. Így szokták diákkorukban is. Mózes megszólalt:

- Alszol?

- Nem - felelte Dániel.

Öt perc múlva köhintett Mózes, és megint megszólalt:

- Alszol?

- Nem.

Így múlt el egy negyedóra. Mind a ketten gondolkoztak. Az óra éjfél ütött.

Mózes még egyszer kérdezte:

- Alszol?

Senki se felelt. Csak a falióra járt.

Dániel mindig előbb aludt el. Ez Mózesnek valami fölényt adott. Mostan is örült ennek. Meggyújtott egy gyufát, és nézte a barátját, aki szelíden szunnyadt, öreges komolysággal, félrebillent fejjel, egyik kezét a paplanra nyújtva.

„Akkor is így aludt” - gondolta magában Mózes, és elfújta a gyufát.

Az alvó száján kedvesen és naivan csillogott két tejcsöpp.

Úgy tervezték, hogy másnap korán kelnek. A diákos élet nem tűri a lomhaságot. Megmosdanak hideg vízben, katonásan felöltözködnék, és azután dolguk után látnak. Mózes meg is igazította a keltőórát pont hatra. De mikor az óra rázendítette az ébresztőt, egyik se kelt fel. Fáradtak, álmosak voltak, és a falnak fordulva tovább aludtak.

A ház már ébredt.

Különös, kaszárnyszerű sárga ház volt, mely első pillanatra barátságtalanul hatott a szemlélőre. Málladozó falai, ódon, kopott kövei a múltra intettek. De az udvar közepén a vörös márványkút, s néhol egy-egy színes üveglablak elfeledtette a szegénységet, a dohos szobákat, s néha, különösen ködös délutánokon, mikor lenn verklik nyikorogtak, messzire ragadták a képzeletet, mely ismeretlen életek, meghalt emberek nyomait és regényeit kereste itt. Mózes annak idején történelmi hangulatokat élt át itten. Egész nap régi könyvek közt ülve, régi írásokat lapozva, hajlamos is volt erre. Mikor Anonymusról szóló értekezését írta, nem is igen csodálkozott volna, ha kilépve az udvarra, találkozik egy középkori páterrel vagy holmi főveges és nyurga doktorral, aki az okulárén keresztül sandít reá, s mágiáról és köpölyözésről beszél.

Már magasan állt a nap, mikor felébredtek.

- Dániel! - kiáltott Mózes erélyesen. - Felkelni!

Zöldek és sárgák voltak a tegnapi láztól. Szótalanul öltözködtek fel. Az első nap nem sikerült. Ezt rossz jelnek vették. Némi enyhe tántorgás is jelentkezett, mint a cigarettával átlumpolt éjszakák után. A déli napfény azonban ragyogó ködbe vonta a szobát. Szivárvány úszott a mosdókancsóban. Bolondul táncolt az ablaktól az ágyig vonuló poroszlop. Csillogtak a poharak, az üvegek, a gyertyatartók és a kilincsek. Csak karácsony reggelén éreznek ilyent a kis gyerekek, akik még látják a letűnt fényességet, érzik a megpörkölt fenyőfa szagát és a gyertyák elszálló füstjét.

- Dániel!

- Mózes!

Kiáltottak egyszerre mind a ketten.

Mohón birtokba vették a szobát. Lázasan motozták át a szekrényeket. Felkutattak minden zeget-zugot, félretolták a bútorokat, leakasztották a képeket, és keresték-keresték a múltat. Igaz, nagy pusztítás folyt azóta. Idegen lakók jártak itt, akik itthagyták a jelüket, beleégették a bútorokba életük sajátos bélyegeit, beittatták illatukkal, érzésükkel és lelkükkel az egész szobát. Egy katonatiszt otkolonnal permetezett be mindent. Az új bambusznád arcképtartó is bizonyosan tőle való. A sok lakó közül pedig leginkább kivált egy gyógyszerészten-hallgató, kinek az arcképét hűen össze lehetett állítani az otthagytott markáns és egyéni jelekből. Ez a fiú bizonyára nagy divatfi volt. Csupa széthullajtott emlék mindenütt. Szerette azonkívül a nyakkendőket is melyekről pontos listát vezetett a szekrény ajtaján, meghatározva, hogy a hét különböző napján melyiket veszi fel. Egy odafeszített cukorspárgára aggatta fel őket választékos gonddal. A szekrénybe különben egy női név van bekarcolva: Malvin. A falon is: Malvin. A tükrön is: Malvin. Ez a gyógyszerész hideg és kegyetlen kedvese.

- Ah, Malvin, Malvin! - kiáltottak mámorosan és gúnyosan. - Hol vagy, Malvin?

De a cserkészés tovább folyt. A pokróc alatt megtalálták a régi nyomokat, melyeket még ők hagytak ott, mikor egyszer éjjel boros állapotban baltával vágtak bele a padlóba. Megtalálták aztán a többi nyomokat is. Dániel egy papírnehézetet felejtett a szekrényen. Ez - úgy látszik - nemzedékről nemzedékre szállt, s a háziasszonyuk, mint a bútorzat nem értéktelen tényezőjét, átadta utódainak. Szeretettel simogatták. Maguk elé tették, és nézték, van-e rajta valami változás? Nem változott. Aztán kinyitották az ablakszekrényeket. Mózes érezte a málnabefőttek illatát, melyeket valamikor ideraktak, szépen sorjában. De a szegfűszeg is határozottan érezhető volt. Dánielnek egyszer nagyon fájt a foga. Mózes a patikába rohant, s a gyógyszerész szegfűszeg cseppeket adott. Az orvosság azonban szétlocsólódott a szekrényben, és ettől kezdve szagos lett tőle minden, ez a szag uralkodott az előszobában, a folyosón, még a lépcsőházban is.

Most, hogy újra beszippantották, megrészegültek tőle. A fiatalságuk parfümje volt ez. Bódító, iszonyú mámor szállt az agyvelejükre. Ugráltak. A díványra perdültek, körültáncolták az asztalt, s azután lepipiskéltek a földre, huncutul és ostobán, mint a játszó gyerekek. Elfeledtek mindenről. Nem érezték az éhséget sem, és nem vették észre, hogy az ebédidőt elszalasztották. Késő délután mentek ebédelni. Nyomban visszajöttek. Estefelé kinyitották az ablakokat, s bámulták az udvar életét, a fiatal cselédeket, kik vasalókat tüzesítenek és diákokkal enyelegnek az emeleti ablakokból. Mikor besötétedett, csendesebb lett az udvar. A ház különböző szárnyain felhangzottak a hegedűk.

- Hallod? - kérdezte egyszerre Mózes.

Wieniawski *Legendá*-ja volt, melyet mind a ketten oly nagyon szerettek. Bánatosan és mély vágyakozással hangzott fel egy sötét diákszobából. Biztosan egy sűrű hajú és komor diák játszotta. Az ábrándozás és fáradtság egy negyedórájában játszotta, lámpagyújtás előtt, mélyen a mellére nyomva a hegedűt, folytatva ott, ahol a többiek elhagyták régen-régen, évekkel ezelőtt. Ezren állottak mögötte. Ezren állottak előtte, kik egyszer majd átveszik tőle a hegedűt, hogy tovább játsszák a dalt. Ez a feleselgető hegedűk koncertjében, a perlekedő zűrzavarban a fiatalság, az örök fiatalság dala.

- Hallod? - mondta Mózes még egyszer, egy kicsit halkabban.

5

Valami mégis hiányzott.

Elmúlt egy nap, és a mámor enyhült. Elmúlt egy hét, és elfáradtak. Elmúlt egy hónap, és szomorúak lettek.

Valami hiányzott.

- Mi hiányzik? - kérdezték egymástól tanakodva.

- A sárga függöny - mondta Dániel.

Még aznap elmentek együtt egy vászonkereskedésbe, és vettek egy vég sárga vásznat, éppen olyant, mint amilyen akkor lógott az ablakukon. Mindjárt felakasztották. A szobára langyos sárgaság borult.

- Mit szólsz hozzá? - nevetett Mózes.

- Pompás. Csak egy kicsit más színű.

- Hogy érted ezt?

- Kicsit világosabb.

- Nekem úgy tetszik, hogy éppen sötétebb.

Nem itt volt a baj. Másnap este Mózes a homlokára ütött.

- A sakk.

- Igen, sakkozzunk.

Beszerezték egy sakkot. Nehezen indult a játék. Mind a ketten kijöttek a gyakorlatból. Dániel kicsit el is felejtette a lépéseket. Azután hosszú viták keletkeztek. Dániel most se akarta elismerni, hogy Mózes jobb játékos, s a játszma végén azt fejtegette, hogy tulajdonképpen ő nyert, amiben senkinek se volt oka kételkedni, hisz ékesszóló és meggyőző érveket hozott fel mellette.

Ezt is abbahagyták. Egy hétig fásultan feküdtek az ágyon.

- A nő hiányzik - mondták egyszerre mind a ketten.

- A nő, a nő.

Rövidesen nőt kellett szerezniök.

Másnap este kiálltak az utcára, estefelé, mikor a munkáslányok hazafelé térnek a varrodákból, a kereskedésekből és a gyárakból. Dániel felhúzta cérnakesztyűjét, és őszirózsát tűzött gomblyukába. Mózes a drogériában parfümöt szerzett be és cukrot a fűszeresnél. Sokáig kellett várniok. Végre jöttek.

A vállalkozásuk azonban kudarccal végződött. Legtöbb nő szótlanul ment el mellettük. Volt olyan, aki mérgesen elutasította őket, volt, aki vállat vont, aki nevetett is.

Csüggedten mentek haza.

Másnap megint korán lesbe álltak. Céltalanul. Harmadnap Dániel otthon maradt. Csak Mózes ment ki a vadászatra.

- Tudod, minő fenegyerek vagyok - mondta.

- Te nem változol soha - ümmögte álmosan Dániel. - Te vén kujon.

Ezen az estén azonban Mózes ragyogó arccal rontott be.

- Van nő.

- Ne mondd.

- Egy drága, picike nőcske.

- Szőke?

- Eltaláltad.

Mózes vacsorázni kezdett.

- És képzeld, hogy hívják?

- Csak nem...

- De igen. Marinak hívják.

- Lehetetlen. Hisz ez mesés.

Nem fért be a fejükbe, hogy ezt is Marinak hívják.

Egy tündérrege minden bűbája szunnyadt ebben a névben.

Csak arról volt szó, hogy hol találkozzanak vele, mert vasárnapra találkát adott. Kiránduljanak a zöldbe? Mózes nem kedvelte a kirándulásokat. Gyászos tapasztalatai voltak. Az ember izzad, fuldoklik a porban, és tüzel a tyúkszeme. A villamosok tele vannak, s mindig ellenkező irányba viszik. Azután főleg az élelmezési rendszer tökéletlen. Múltkor egy csirkét süttettek a házi-asszonyukkal, melyet újságpapírba göngyölve kivittek magukkal. De a csirkébe bemásztak a hangyák. Nem tudták megkülönböztetni, hogy a csirke bőrét eszik-e, vagy a vasárnapi tárcát. Nem is ettek, hanem inkább nézték a szegény baromfi hulláját, a búsan előrenyúló nyakát és megtört szemét, mely mintha azt kérdezte volna, miért ölték meg ily fiatalon, élete virágjában. Majdnem megsiratták.

Tehát nem fognak kirándulni. Inkább a lakásukba hozzák a leányt. Úgy, mint akkor. Ez bűnösebb és elegánsabb is.

Elhatározták, hogy három cukrászsüteményt vesznek. Hárman vannak, de ők inkább nem esznek, és mind a hármat a lánynak hagyják. Aztán málnacukrot is beszereznek és - természetesen - meggypálinkát is.

Vasárnap jött a lány. Egy félszeg és igénytelen lányka, valami buta és szóvalan liba, akinek más kalandja nem akadt, s ennek a szomorú ígéretnek is örült. Nevetés közben mutogatta kis fogait és vérszegény, lila ínyét.

- Mari - suttogta Mózes érzelmesen.

A nő köszönt és leült. Ez az a kis budapesti leány, aki már tudja, mi a jómodor, mi a vidékiesség, mi a zavar, de éppen azért elfogult.

Mózes társalogni próbált.

- Üljön le.

- Köszönöm, már ülök.

A beszélgetés ezzel elakadt.

Dániel köhintett. Merész elhatározása támadt. Feláldozza magát, s kimentti őket a zavarból.

- Igen? - mondta halkán. - Már ül? Érdekes.

És nevetett.

Most még nagyobb lett a zavar. Mind a hárman köhögtek. Mózes hirtelen a lány felé fordult.

- Mondani akart valamit?

A lány nyelt egyet, és csak ennyit szólt:

- Nem.

Most már nem volt menekvés.

Mózes kétségbeesetten, rettentő szigorral nézte a falon függő olajnyomatot. Ezen a képen egy vitorlás hajó bukdácsolt viharos habokban. Arra gondoltak mind a hárman, mennyivel szívesebben lennének azon a süllyedő hajón, a biztos halál torkában, vagy akár a tenger fenekén, mint itt ebben a szobában, hol nyugalom van és meggyapálka.

Majd egyszerre, ostromszerűen, kínálni kezdték a leányt. A lány halálosan szabadkozott. Úgy látszik, maga se tudta, mit akar, és mikor látta, hogy a többiek se tudják, még jobban megremült. Zavarba jött a zavarától. Az ujjá hegyével csipentette el a málnacukrot. Majdnem leejtette a pokrócra. Nagy kérésre-könyörgésre végre a szájába vette. Mosolygott. Aztán olyan arcot vágott, mintha a nyelvét harapott volna.

De intett a kezével:

- Semmi, semmi.

Nehéz pillanatok voltak. Dániel szívdobogást kapott az izgalomtól. A meggyapálka azonban segített. Vigan iddogáltak. Mózes egy régi dalt énekelt. A leány áhítatosan hallgatta, és nem tudta, gyászdal-e vagy induló, sírni kell-e rajta vagy nevetni.

Két óráig tartott a vizit. Végül elbúcsúztak. A lány megígérte, hogy gyakran eljön.

A két öreg egyedül maradt. Szóvalanul jártak a szobában.

Mózes rágyújtott kiszívott, régi pipájára.

Mind a kettőnek ugyanaz az érzése volt. Hogy itt valami nagyon bús dolog történt.

De egyik se mert szólani.

Végül Mózes törte meg a csendet.

- Nos, mit szólsz hozzá? - Dániel a szemébe nézett.
- Bájos leány.
- Nagyon bájos - mondta Mózes kis gondolkozás után.
- Nagyon.

Megint jártak a szobában.

- De valamit elhibáztunk - mondta Mózes. - Legalább úgy hiszem. Valami megint hiányzott.
- Igen, valami nem volt jó.
- A meggypálinka talán.
- Lehet, hogy az... Különben ma mindent meghamisítanak...
- Mindent.

Mózes lefeküdt a díványra. Nagyon le volt verve. Viharos füstfellegbe borult a dívány.

- Te - mondta végül -, nem emlékszel? Hogy is volt akkor?...

6

Dániel és Mózes a Múzeum-kertben ültek egy padon. Reggelenként szerettek itt elüldögni.

- Te - folytatta Mózes -, tegnap este eszembe jutott valami. Egy fiatalember egyszer főbe lőtte magát. Utolsó levelében azt írta, azért végez magával, mert az idén megint egy évvel idősebb lett. Nem tudta elviselni a gondolatot, hogy tavaly huszonöt éves volt, és most már huszonhat. Ha meggondoljuk, számárságot csinált. Az orvosok azt mondták, hogy elmebeteg. De ha jobban meggondoljuk, bölcs volt.

Dániel unottan hallgatta ezeket a badarságokat. Fanyar, unalmas emberek vánszorogtak előtte.

Dél felé azonban már felpettedt az élet. Felpettedt a kedv, s a meleg napsugaraktól elpárolog a reggeli neuraszténia. Diákok jönnek, és magolják a könyvmoros jegyzeteket, melyeket oly jól ismernek az öreg emberek. Kibújnak a benne-ok, karikat hajtanak a kisfiúk, és óriás labdákkal játszanak a leányok.

- Nézd csak a piros kislányt a piros labdával, a piros napernyővel - kiáltott Mózes. - Emlékszel még rá? Minden reggel meglestük egyszer, hogy nyitja ki liliputi napernyőjét a napsugarakban. Akkor kilencéves volt. Mostan is annyi. Ne keresd, hogy kicsoda, ne kérdezd a nevét, nincsen is neve és kora sincs, mindig volt és mindig lesz s mindig ugyanaz, s boldogan és pirosan kacag, tegnap, ma és holnap, és megterem mindenütt, mint a fűben a pipacs. Nézd a piros kislányt.

Mózesnek kiderült az arca, és ragyogott egy napernyő visszfényében.

Dániel szívére szorította kezét.

Nem azért tette ezt, mert érzélgős volt, hanem mert utóbb kegyetlenül tréfált a szíve.

Ördögi tréfákat űzött vele. Néha úgy érezte, hogy mindjárt elrepül. Máskor pedig hirtelenül bukott mély pincékbe, sötét folyókba, örvényekbe. A keze vékony és átlátszó lett, mint egy szárny. Gyakran nézte a gyertya fényénél. A szédület olyan különös. Valami játékképe ez, egy kis ördögszínház, melyben fény és árnyék váltakozik. Később, ha minden jó van, s az ember érzi lába alatt a földet, fölötte az eget, már majdnem kellemes is rágondolni, s elmulat vele.

Csak haza ne kellene menni. Az otthon újabban ellenszenves. Az emeletek magasak, a folyosó szűk, az ablakok nem jól záródnak. A kályha is füstöl. Gyakran kifut a konyhában a tej, s ez ájulatos bűzt terjeszt mindenüvé. Aszfaltozzák az utcát. A járda irtózatossan fel van dülva a házak előtt. A sötétben a felszakított rétegek tátongó sebeknek tetszenek. Aztán az egész szoba kámforszagú. Mindenütt orvosságosüvegek. Éjjel pedig cserepeket és meleg sózacskókat kell kikészíteni a háziasszonynak, aki már rájuk unt. A szomszédok gyűlölködnek. A házmester nem köszön, ha jönnek. Gyűlöli azokat a lakókat, akik nem fizetnek kapupénzt. Azt beszélnek, hogy kémek. Mindennek biztosan Mózes fekete szemüvege az oka. A második emeleten a műveltebbek arról suttognak, hogy a kormány ellenségei, s titkos iratokat másolnak.

Ha csak tehették, nem voltak otthon.

Köszáltak a városban.

Valamit kerestek.

Néha úgy ment a két öreg, mintha eltévedt volna. A nagyon kis gyerekek tipegnek így, céltalanul és félénken. Kinyújtották a nyakukat, és néztek egy ablakot vagy egy udvart, ahol gyerekek maszatossan, piros és kék csíktornaingben táncoltak, henteregtek, lustálkodtak a zöld téglákon. Máskor megálltak valami utcasarkon. Órákig álltak ott. Szorongatták egymás kezét, és mereven egy irányba tekintettek. Senkit se ismertek, és mégis, mintha valakit vártak és kerestek volna bizonytalanul, egy lázalom gyötrő kódében. Azután hazamentek.

A lépcsőn elfáradtak. Halványan és lihegve dőltek a díványra. Egymás szemébe néztek.

A szemükben ez állott:

„Ma se találtuk meg. Nincsen sehol. Másutt kell keresni...”

Voltak azonban órák és percek, mikor sárga arcukon türelmetlen ráncok rebbentek meg, piros ráncok, a láz rettenetes ráncai. Ilyenkor féltek. Ilyenkor futni kezdtek ezek az örült keresők. Ilyenkor rohantak előre a rossz öreg lábaikkal, csetelve-botolva, mint akit űz valaki, és a kopasz homlokuk megizzadt, elsápadt, összehervadt. Futottak, és öreg szívecskéjük erősen dobogott a versenyfutástól. Dániel a soványságtól, Mózes a hájtól.

Egyszer a pályaudvarnál megmérlegelték magukat.

- Tíz kilót fogytam, mióta itt vagyok - sóhajtott a Dániel. Aztán Mózes állt a mérlegre. Mogorván jött le.

- Tíz kilót híztam - mondta még búszabban.

Egy napon a diákkocsmában ebédelték.

Későn mentek oda, és úgyszólván egészen maguk voltak. Künn csöpörögni kezdett az eső. A gázlángokat meggyújtották. Ebben a világításban minden még szomorúbb lett. A király arcképe piros huszáruniformisában bántotta őket. Olyan alázatos és igénytelen volt, mint egy kéregető. A poros pálmák szegényes pompája fájt. Minden másképpen festett, mint ahogy képzelték.

Az eső nekifeküdt a Dunának.

Nagysokára jött a pincér, hogy az asztalról eltakarítsa a kenyérhulladékokat s a táányérokat.

Aztán ismét egy végtelenség telt el, míg visszajött. A villák és a kések erősen csörömpöltek az elhagyott teremben.

A táányérok is hidegek voltak. A hús ehetetlen. A tésztára ráfagyott a zsír.

Kedvetlenül üldögéltek mind a ketten, és nézték az őszi esőt.

A szürke fényben úgy tetszett, mintha két halott ülne az asztalnál, fáradtan és szomorúan.

Egy diák nézte őket.

Úgy látta, hogy az egyik egy hosszú-hosszú fantom, aki egyszer megijedt valamitől, s most örökké ilyen ijedősen néz maga elé. Arcát a fájdalom fehérre meszelte. A másik kövér és szakállas arc borostáival és szemölcsseivel pedig egy gondozatlan sírdombra emlékeztette, melyet felvert a dudva, besüppedt és kipúposodott, s csak két szem pislog belőle zsírosan és fényesen, mint két mécses, melyet a hája táplál. Nem tudta, melyik a szomorúbb.

A diák, aki előadásra ment, sokáig állott a homályos tükörablak előtt, s egy kicsit összeborzongott. Aztán felgyűrte a gallérját, és továbbsietett az esőben.

Mózes ezen a napon megállt egy ház előtt, melyről soha senkinek se beszélt.

Állt a ház előtt, mint a cövek, és nem mozdult. Nem tudni, mi vitte oda. Nem tudni, mit várt.

A háziaknak feltűnt az idegen. Egymás után nyíltak az ablakok, és kíváncsi fejek kukkantak ki, hogy megbámulják ezt a hóbortos, öreg lovagot, aki ablaksétát rendez valami ismeretlen nőnek vagy kinek, és órák óta nem moccan. Az ablakot már többször kinyitotta egy haragos úr, és fenyegető pillantásokat vetett feléje. Mózes nem tágitott.

Egyszerre csak az utcán termett a haragos úr. Ingujiban volt. Az arca piros volt a vasárnapi bortól. Látszott, hogy ivott vagy kártyázott, s mérges, hogy abba kellett hagynia.

- Mit akar itt?

Mózes nem felelt.

- Mit keres?

Mózes kicsit gondolkozott, s egyszerűen és szelíden csak ezt akarta mondani:

„A fiatalságomat.”

De nem mondta, s inkább hátrált. Magában pedig csendesen megfogalmazta a mondókáját:

„Igen, uram, a fiatalságomat keresem e téglák alatt, az én édes, szép fiatalságomat. Önök ezen csodálkoznak és felháborodnak. Érzélgősnek neveznek érte. De mi eljövünk messze földekről az emlékekért, a színekért, és eljöttem én is ide a barna fűrtjeimért, a karcsú derekamért s a fiatal szájam csókjaiért, és meg akarom keresni, és meg fogom találni, mert lehetetlen, hogy elmúlt volna. Hiszen én itt vagyok. Lehetetlen, hogy valami kihulljon így a kezemből. Nézze meg az arcomat. Akárcsak az én húszéves testem indult volna feloszlásnak. Ezt nem lehet megérteni. Csak önök tartják ezt természetesnek, trágár ivók, nyárspolgárok, vasárnapi mulatók, akik bűntársai a lázító életnek, s ezért most fogadja, uram, ön és mindenki, aki csak így gondolkodik, az emberiség összes fájdalma nevében az átkomat és a megvetésemet.”

Mózes azonban ezt se mondta el.

Csak azt mondta:

- Jó estét.

Aztán leemelte a kalapját, és még valamit dadogott. A haragos úr pedig még egyszer ráordított:

- Mit keres itt?

11

Mózes már igazán semmit se keresett.

Ment haza.

Otthon sószacskók között görnyedt szegény barátja. A gyertya csonkig égett. Barátságatlan, vörnyeges fényben úszott a szoba. Az ablakokon hideg levegő áramlott. Nyikorogtak a bútorok.

Mózes leroskadott egy székre, és mintegy csak magának mondta:

- Nem lehet.

Körülötte minden harsogva, vagy halkán zengte vissza a gondolatát.

A lámpa kormos üvege recsegve mondta:

- Nem lehet.

A szél megkocogtatta az ablakot:

- Nem lehet.

Az ősz is beszólt:

- Nem lehet.

Aztán látta magát meggémberedve, foltos arccal a tükörben. Ez a kép is arra intette:

- Nem, nem, nem.

Mózes a barátjához fordult. Odaült az ágy szélére, és megsimogatta a haját.

- Dániel... - kezdte el pityergő hangon. - Dani... Csak ritkán nevezte így.

Most volt hozzá legközelebb.

Diákkorában se látta ily gyámoltalannak és kicsinynek, és sohase szerette így ezt az öreg, öreg fiút, mint most.

- Nem gondolod - mondta -, hogy nem nekünk való ez a szoba?

Az öreg ránézett és bólintott.

- Nagyon magas.

- Nehéz fűteni.

- Az ablakok rosszul záródnak.

- Nincs külön bejárat.

- Nem nekünk való.

Hónapok óta gondolkoztak erről. Végre kimondhattak mindent, ami szívükön feküdt. A szoba öt perc alatt kegyvesztett lett. Drága is, rossz is. A háziasszony barátságos, de tolakodó. Egy óráig szapultak mindent.

Valamit nagyon halkán ümmögtek. Aztán Mózes kiment, és csak annyit mondott:

- A szoba nem megfelelő. Felmondunk. Még ma este megyünk.

Dániel felkelt az ágyból. A változásra még valami örömet érzett. Öltözködött.

A holmijukat egy-kettő összerakták. Siettek, szöktek innen. Szégyellték magukat. Valami titkos kudarcot vittek magukkal. Szíjazták a bőröndöket. A háziasszony csodálkozva nézte a kulcslyukon az éji készülődést. Még egynéhány ruhadarabot kellett a kosárba gyömöszölni, és készen voltak. Dániel lomhán csoszogott előre a nehéz botosokban.

- Nem felejtettünk itt valamit?

Mózes magára vette a télikabátját. Még egyszer ránézett a szobára, s aztán lassan átölelte tekintetével az egész várost, az egyetemet, a kerteket, a leányokat, és egyszerre látta magát fiatalon, messzeségek felszínén lebegve, s úgy érezte, hogy mindent, mindent itt hagyott, és most, amikor elmegy innen, semmit se visz már magával. Mégis mennie kellett.

A vonat nyolc órakor indul.

Nyakába vetette tehát sárga sálját, és föltette a sötétzöld sapkát.

- Nem felejtettünk itt valamit? - nyafogta még egyszer szobatársa a lépcsőházban.

Mózes a korlátnak dőlt.

Aztán csendesen mondta:

- Nem.

1910

A CSÚF LÁNY

Bella, a csúf leány, levelet írt.

„...Máskülönben többnyire itthon vagyok. Esténként meggyújtom a gyertyákat a zongorasóban, és zongorázom. Sokszor egészen éjfélig. Anya rendesen már alszik, mikor lefekszem. Reggel pedig többnyire előbb kelek, és jó reggelt kívánok a kertben az én édes kis virágaimnak. Azután a konyhába megyek. Így telik az életem...”

Félbeszakította az írást. Újra elolvasta a levelet. Már nyolc oldal tele volt írva, sűrű gyöngyös betűkkel. Mégis mintha valami hiányzott volna belőle. Az ismeretlen tisztelő arra is kíváncsi, minő az arca, a haja, a szeme, sőt arcképet is kér tőle. Bella zavartan nézett maga elé. Felkötökölt az asztalra. Megint írni kezdett.

„...A hajam szőke, és azt mondják...”

Nem tudta tovább folytatni. Micsoda furcsa kívánság, hogy valaki leírja magát. A szépség elvégre ízlés dolga, és ő még sohasem gondolkozott arról, hogy szép-e vagy sem. Nem is nagyon fontos. Sok-sok év alatt megtanulják, hogy a tükör valami utálatos, gonosz fényesség, amelybe rossz belenézni, különösen ha egészen világos van, havas téli délből vagy tavaszi reggeleken. Ez a tapasztalat szokássá és életbölcsességgé finomult benne. Aztán néha egészen különösen érzett. Hasonlót a szédülethez és az ájuláshoz. Találkozott az utcákon szemtelen és vidám fiatalemberekkel, akik karonfogva robogtak az aszfalton, és minden nőre rámosolyogtak. Néha őt is üldözőbe vették. Mikor azonban eléje értek és rátekintettek, egyszerre lassabban mentek, és kihűlt a vidámságuk, megijedtek a saját nevetésüktől. Majdnem tisztelettel néztek rá. Bella ilyenkor felemelte a fejét, és tettette, hogy nem veszi észre őket. Ment csendesen. A társaságban pedig lehetőleg árnyékos fotelekre ült le, pálmák alá, ajtók mellé, s csak akkor szólt, ha kérdezték, és óvatosan, nagyon tapintatosan közeledett szóval fiatalemberekhez, akik visszaadták neki azt a nyugalmat, ami belőle áradt. Most azt kérdezik tőle, szép-e?

Ez egyszer farkasszemmel nézett a tükörrel. Kegyetlenül, dacosan, harcra emelt fejjel. Minő csúnya volt. Istenem, minő csúnya ez a fénytelen szőke haj, ez a szeplős arc, ezek a vizes szemek. Dühösen, kéjelegve tobzódott a csúfságában. Most végre egyedül van, nem kell játszania, nem kell takargatnia a szégyenét. Lesimította homlokáról a haját, és mohón bámulta gömbölyű fejét, ezt a szegény, csúf golyót, amely haj nélkül még ijesztőbbnek tetszett. Minő komikus így. Simogatta a száját, és szorította és kínoztta, mint ahogy néha fájó sebünket piszkáljuk, hogy még jobban fájjon és még csúnyább legyen, ha csúnya volt eddig. Csak ne bizseregjen és viszkessen alattomosan. Gyűlölte a száját, mint egy utálatos varangyot. Bella most majdnem boldog volt.

A levelet azonban meg kellett írnia. Kedvesen és szerényen közeledett hozzá a fiatalember, aki valamelyik erdélyi városkában éppen az ő apróhirdetését böngészte ki a sok közül. Ott volt az asztalon az ő levele is. Kacsaringós vonások, lelkiismeretes hivatalnokírás. De a papiros illata kedves. A stílus igénytelen és mégis friss. Bella boldogtalannak érezte volna magát, ha így hirtelen megszakad az ismeretség, és többet soha, sohase hozna a posta levelet.

Újra leült az asztalhoz. Most már nyugodtan és gyorsan írt. Befejezte a levelet. Kinyitotta a szekrényt, kivette belőle a húga fotográfiáját, s hirtelen belecsúsztatta a borítékba.

A halott kislány fotográfiája még most is üdén ragyogott. Ezt az arcképet sokszor órákig elbámulta. Volt benne valami távoli és ködös. Egy emlék, amely ittmaradt tőle, de ez az emlék az évektől és a bánattól megszépült, és az arc sápadt lett, a kezek szinte törékenyek, a haj nehéz és szomorú. Nem is arckép volt ez, de egy templomi ereklye. Egy szelíd és fehér kísértet néz ki így a túlvilág ablakából.

Ha az ódon szekrényt kinyitotta, sóvárogva nézte a vonásait, az ő vonásait, a haját, a saját haját, a száját, az ő száját, amely az övé volt és mégis gyenge, pihegő és nedves, mintha kristálypohárból patakvizet ivott volna, s miután betelt a hűvösséggel és az illattal, légies lázzal még egyszer visszaeped a pohár szélére. Csak a halottak fotográfiája ilyen. Azok, akik így néznek, hamar meghalnak. Ő is úgy ül a széken, mentegetőzve és szerényen, a tárgyakhoz alig érve, s a pillantása már egy búcsútekintet, egy átutazó vendég nézése, aki félti filigrán tagjait, üvegcsontjait, és integet az ittmaradóknak, hogy nemsokára elmegy innen, átadja a helyét nekik, és elröpül.

Ezt a képet küldje el?

Már nem lehetett habozni. A levél le volt ragasztva, és a levél sikerült. Bella feltette a kalapját. Kiment az utcára.

„Mégsem” - gondolta a levélszekrény előtt. Egy pillanatra átborzongott rajta a gondolat minden szennye, utálata és förtelme. Ez az arckép most lázakat kelt egy idegen ember vérében. Egy erős száj távol csókkal borítja el. Nem is tudja, hogy egy halottat csókol. Érezte a lehelete forróságát, a szenvedély nyálát, hallotta a becéző szavakat. Mindegy. Ez mind neki szól. Az arckép úgyis céltalanul tespedt a szekrényben, távol az élettől, molyok és szakadás ruhák között. Megöregedett és elhervadt, mint egy élő. Élni kell neki. Még szépnek is tetszett a terv, hogy egyszerre belenyúl az életbe, az arca kiszínesedik, és a föld atomjait táncra serkenti. A halott föltámad.

Dobogó szívvel állt az utcán.

Egyszerre csak nagy zuhanással dobta be a szekrénybe. A levél és a halott leány arcképe még az éjjel elutazott az erdélyi városkába.

2

Bella elégedetten ment haza. A levelezés láza felvillanyozta. Eddig sohase levelezett. Régen, évekkal ezelőtt egy barátnője levelét közvetítette. Egy erős, féktelen és buja szerelem az ő szegény testén keresztül csattant át két emberbe, s míg a szerelmesek rózsaszínűek lettek és kigömbölyödtek, ő lassan égett, összetépázták idegeit a terhes és idegen csókok, mint a telegráfdrótokat a villám. Esténként maga elé tette a leveleket. Majdnem megpörkölték az ujjait. Aztán, mikor a párnája alá rejtette, attól félt, hogy lángba borítják az ágát, az ingét, a haját, s reggel összeégve, feketén találják a szobájában. Lesoványodott, elgyengült, megráncosodott. Most azonban önérzetesen lépett be a szobába. Hisz ő maga levelez.

Az anyja siránkozva fogadta.

- Hol voltál, fiam?

A leány a vénkisasszonyok szomorú kelletésével felelte:

- Sétálni.

- Albertet nem láttad?

- Nem.

Az özvegy tanítónét mindig elfogta az idegesség, mikor eljött az este, s szeretne maga köré gyűjteni a két gyermekét. Feltette őket az estétől. A szerelemről a legszomorúbb tapasztalatai voltak. Egymásután látta, mint csalódott a leánya és a fia. Albert egyszer vidáman jött haza egy rózsaszínű szegfűvel a gomblyukában. Aztán egy éjjel nem tudott aludni. Hálóingben, alsónadrágban, harisnya nélkül sírt, egész éjjel sírt, úgyhogy sűrű és szép szakálla megdagadt a könnyeitől, mint egy sponge. A leány is sírt. A régi szerelmét siratta. Az anya is sírt. A gyermekeit siratta. Némán nézte őket, és titokban igazat adott a szerelmeseiknek, akik elhagyták ezeket a bús, pisze embereket, és fulladozva sópáncodott:

- Mit akartok, édes fiaim? Szeressétek egymást, és maradjatok békén.

A két testvér csakugyan megszerette egymást. Ettől kezdve sokat voltak együtt, és hosszan, komolyan beszélgettek.

- A nőket mind össze kellene gyűjteni a Kálvin téren, és aztán egy nagy üstben megégetni, mint a középkorban - mondotta Albert.

- Igazad van - bólintott a leány.

A leány tódította:

- A férfiak se jobbak.

- Igazad van - bólintott Albert.

Mereven és gyászosan néztek egymásra, iszonyú nyomorúságban, fogcsikorgatva szidva a saját nemüket.

- Ne higgy a férfiaknak.

- Ne higgy a nőknek.

Ezt a gyűlöletet bevitték az ő szürke, tisztos és hideg otthonukba, ahol még mindig a tanító emléke élt. A tanító pedig már tíz éve meghalt. De ott hagyta bútorait, könyveit, puskáit, pipaállványát, dohányosztóját, s a fiú csendesen tovább szívta a kialudt pipákat, vadászott a puskáival, és olvasta a könyveit. Úgy beszéltek róla, mint egy élőről, aki pár hétre elutazott, de nemsokára visszajön.

A tanítóné türelmetlenül kérdezgette:

- Mibe ment ki Albert?

- A papa szalonkabátjában.

A papa élt.

3

Albert későn jött haza.

A tanítóné mindjárt félrevonta, és szepegve mondta neki:

- Nekem ez a leány megint gyanús.

- Csak nem.

- De igen.

- Ugyan... - szólt Albert, és vállat vont.

Ebben a pillanatban igazán semmise volt előtte olyan hihetetlen, mint hogy akad még valaki, aki beleszeret a nénjébe.

Bella vidáman vacsorázott. Tréfált és gonoszkodott.

Másnap pedig korán kelt. Frissen és boldogan ült a varrógépe mellé. Amint a tű zümmögött, és a gép ütemesen csattogott, és a gombolyagok fürgén forogtak, elgondolta, hogy nem is hazudott, mikor azt írta, hogy zongorázik. Dalokat muzsikált a varrógép. Ez a szegények olcsó és hasznos zongorája. A nehéz szagú vásznakat pedig szelíden teregette magára, és ezek betakarták, úgyhogy csak a mozdulatlan, sárga arca kandikált ki belőlük, mint a halotté a szemfödőből. Mégis boldog volt. Foga szorgalmasan és makrancos erővel harapta a cérnát. Kezei ördögien motoztak a tűk és fonalak között. Ezekből a cérnáktól és tűktől csempültek ki a fogai, szurkálódtak össze a szegény, szegény ujjai. Bella fehérvarrónő volt.

Izgatottan várta a levelét.

Harmadnapra megérkezett. Minden sora csupa tűz és könny. A fiatalember szíve fölött hordja a fotográfiát.

Bella szomorú örömmel futotta végig. Az öröme nem volt akkora, mint várta. Kicsit csalódott. Valami keserű ízt érzett a szájában. A levelet azonban százszor is elolvasta. Ezek a mámoros, hipnotizáló szavak mégis hozzá szólnak. A neve minden lapon előfordul.

- A lélek a fő - írta a kishivatalnok. - És a szív.

Sietve válaszolt neki.

Egy hónap múlva már mindennap váltottak levelet. A halottat pedig csendesesen elfelejtették. A fotográfiáról már nem is ír a fiatalember, csak róla, mindig, mindig őrá. Igazán és nagyon szereti. A leány becézi és simogatja, a fiatalember öleli, öleli. Mindketten boldogok.

Bella arca ragyogott az örömtől.

Mély délutánokon órákig állt egy zöld kertben, kezében egy becsukott könyvvel, csendesen maga elé bámulva.

„Hátha igazán megszeretett?”

Arról gondolkozott, hogy egy napon majd eljön érte, megismeri, és egy szót se szól az arcképről. Karját dereka köré fonja, s azt mondja:

- Ilyennek gondoltalak. A lélek a fő. És a szív.

Az öccse sötét szemmel nézte a vidámságot. Sejtette a dolgot. Úgy érezte, hogy elárulták, egyedül maradt, és gyűlölni kezdte.

- Mit keresel a postán?

- Semmit - felelte Bella.

- Tegnap is láttalak.

- Mi közöd hozzá.

A gyűlölet szájukra fagyott. Albert lesett az alkalomra, hogy rajtakapja. A nénye ravaszsága sértette. Epésen figyelte, amint este hazajön, és önelégülten ül a vacsorához. Kétségtelenül megfiatalodott. Néha már majdnem bájos is. Világoskék ruhát hord. Nem áll rosszul neki.

Egy délután korábban ment el hazulról, s a szekrényeit véletlenül nyitva felejtette.

Albert mohón esett a leveleknek. A szeme villámgyorsan cikázott át rajtuk. El volt áruulva.

Csúfondárosan nevetett a nénje szemébe:

- Ezeket hozzád írták?

Bella elsápadt, és nem felelt. A fogát összeszorította. Nem bírt szólni a szégyentől, az utálattól és a megvetéstől. Nézte az öccse arcát. Fehéren álltak szemközt, és gyűlöltek, határtalanul gyűlöltek egymást. Minden gyűlöletük a torkukba szállt, amit éreztek valaha. A nő szemében az öccse volt a férfi, és a férfi előtt a nénje volt a nő, minden nő, aki rátiport, elárulta és kinevette. Cívódó tekintetek kereszteződtek. Fuldokló haraggal martak egymásba. Dühös karjuk összeakaszkodott, és sokáig némán tusakodtak. Eltorzult az arcuk. Szemük kitágult. Szájukból a nyállal együtt mocskos szavak csordultak ki. A nő haja pedig kibomlott, mint egy fúriáé.

- Te szegfűlovag.

- Te csúf... te szemét... te, te...

A tanítóné egy haldokló bús szemével nézte az éjféli jelenetet:

- Az apátok mindig mondta... mindig... Nem nektek való ez... Szegény apátok...

A pápaszemét elhomályosította a könny.

4

Albert ettől kezdve gyakran kimaradt esténként. Éjfél felé érkezett, erősen beszeszelve. Egyszer csak megint a rózsaszínű szegfűvel állított be.

- A végzetes szegfű.

A tanítóné, mikor meglátta, sírva fakadt. Másnap, egész nap sírdogált a szobájában.

Ájúldozva mondta Bellának:

- Már megint kezdi.

- A szerencsétlen - mondta Bella.

Ő pedig írt a kishivatalnoknak, hogy küldje vissza az arcképet.

Az arckép megviselten érkezett meg a hosszú utazástól. Fásultan bámulta. A nagy lázban szinte pörnyévé égett, egy árnyékká fakult, egy gondolattá halványodott. De a halott nem haragudott. Szelíden, megértően, bánatosan tekintett rá.

Bella bement a szobába.

Csúnya éjszaka volt. Szürke, poros, szeles nyári éj, az éjszaka minden szenzációja nélkül. Aki most kel fel, azt is hihetné, hogy sötét reggel van. Az égen messze, nagyon messze csillagok sírnak. A levegő sűrű a portól. Álmosan dünnögnek körülötte a kövér, véres szúnyogok, és zümmögnek és muzsikálnak éles fullánkjaikkal, mint a megelevenedett varrótűk. Szédítően sok van. Szitával lehetne fogni őket. Bella nézte az éjet, és nyugodtan és szomorúan úgy érezte, hogy ez az utolsó. A többi már szürkesség lesz, por és szél, unalom és ásitás. Csak egy szegény bolond írja még tovább leveleit egy halotthoz, amelyekre sohase kap választ.

A szekrény előtt állt. A fotográfiának egy kis fehér oltárt polcolt a tiszta ruhákból, s odatette a régi helyére.

Majd elővette a saját arcképét is. Ez ő. Egészen ilyen. Csakhogy igazán látja magát. Ormótlanul áll egy virágos váza mellett. A fehér ruha reflexében kétszer olyan szélesnek látszik.

Megtörölte a képet. Gondosan lefújta róla a port. A lámpa alá tartotta.

5

Aztán csendesen odaállította a halott arcképe mellé.

1910

SZERETLEK

Rózsit nagyon nehéz volt meghódítani.

Esténként egy utcasarkon vártam, egy üzlet tükörablaka előtt. Sok-sok tükör fényében forgott. Nyolc ívlámpa viharos erővel ragyogott rá. Ebben az ezüst folyadékban boldogan és sápadtan lubickolt, vérszegény ujjain szalagokat és tűket táncoltatva. Várakozás közben gyakran gondoltam, hogy ez az esti láng teszi őt meddővé és közönyössé, mint mesék tündéreit a részvétlen holdfény. Szerettem volna felébreszteni benne a nőt. Eleinte pásztorkölteményt játszottam. Rózsaszínű, illatos bonbonokat adtam neki, parfümöket és ritka szalagokat. Aztán csiklandó szavakkal hízelegtem a fülének, remegő ujjakkal nyúltam a karjához, hogy felrázzam azt a kis, merev tündért, aki benne hosszú szempillákkal, öntudatlanul aludt.

Egy este végre azt mondta:

- Szeretlek.

Ez a szó tüzes ívben rakétázott fel a mennyezetre. Minden szobámon keresztül kacagva visszhangzott. A gitár, amely fekete bársonyszalagon lógott a falon, hirtelen összerezett, a dédapám komoly képe a falon mosolyogni kezdett, a hold pedig az örömtől, a láztól egész éjszaka nem feküdt le.

Másnap megint eljött. Alázatosan letette a kalapját, kisimította szűk homlokából a szőke hajtincseket, és azt mondta:

- Szeretlek.

Lázasan vártam a folytatást. Az apró leánynak minden roppant újság volt. Szemöldökei magasra szöktek, és maga is csodálkozott, hogy olyan boldog. A téli esték zsolozsmaszerű csendjében vert az ő kis szíve. A békés idillen, a mély és sárga teán pedig forrón libegett a szerelme, mint a rumláng. Ha erről a merev és dacos szájról hallottam a vallomást, elöntött a mámor, pirosra gyulladt a fülem, félreverték a harangokat, s künn az utcán trombitálva, lobogó fáklyákkal tűzoltókocsik vágattak végig.

Egész télen tartott a viszony. A színház utáni esték izgalmas lázban lobbantak el. De aztán kitavaszkodott. A télikabátot naftalinba tettem, a japán kályhaellenzőt, mely annyi csókunkat bámulta, kivettem az előszobába, a nehéz bársonyfüggönyöket fehér csipkével cseréltem fel, és ebben a változásban valami újság szükségét éreztem. Rózsai pedig még mindig azt mondta:

- Szeretlek.

A szókinca nem nagy, gondoltam magamban, és el tudok képzelni valakit, aki ezt egy kissé változatosabban fejezi ki, de egyszerű kedély, és ezt meg kell becsülni, hű, és ez a fő. Lassanként mégis szökni kezdtem a találkákról. Udvarias levelekben takarodót fűjtam. Különböző hosszú és fontos utazásokról beszéltem. A leány mégis mindennap eljött. Éjfél után érkezett, otthonosan leült az ágyra, és a kályhába meredt.

- Mi újság? - kérdeztem kelletlenül.

- Szeretlek.

- Igen. Ezt már hallottam. Most mondj valami mást.

Rózsi erőlködött, köhögött, fészkelődött az ágyon, és aztán elpityeredett. Nem tudott mást mondani. Csak ezt az egy szót tudta. Mint ahogy egy zsarnoki álmatlan csecsemő folyton ezt ismételteti: „Anyá”.

- Buta vagy, Rózsi - mondtam szelíden és mélabúsan. - Menj haza.

Másnap reggel levelet kaptam tőle. A paplanomra hozták kora reggel, minthogy expressz adta fel. Türelmetlenül bontottam fel. Azt hittem, hogy végre megsokallta a durvaságomat, a hidegvéremet, és a szakítást adta tudtul. A levélben egyetlenegy szót írt óriási, gömbölyű betűkkel:

- Szeretlek.

Keringett velem a világ. Mit tegyek? Ez az ártatlan és szokott szó, mely eleinte sáfránya és illata volt életemnek, most hatalmasan, borzasztóan, parancsolóan beléje furakodott, uralkodóvá lett és elöntött mindent, beszívódott a ruháimba, a bútoraimba, a könyveimbe, mint egy olcsó és émelyítő parfüm, s nem volt szabadulásom tőle. Ahová tekintettem, mindenütt az ő nyoma. Egy párna a pamlagon, melyre kék selyemmel hímezte rá a végzetes szót. A falfestmény tőle való, a szivartárcám az ő emléke, a zsebkendőimbe, az ingeimbe ő varrta bele a monogramot. Alapjában ártatlannak látszott ez a cérnaszál-háló. Mosolyogva gondoltam az ő igénytelen fejére és a szép, méla szemére, mely mély volt és szomorú, mint egy szimbolista költő vagy egy ökör szeme. Inkább szántam, mint haragudtam rá. Diplomata módon próbáltam lefegyverezni. Zsíros és nehéz húsokat etettem vele. Hizláló kúrára fogtam, hogy ellustuljon és elvesze az ábrándosságát.

- Egyél! - kiáltottam rá.

A lány szorgalmasan evett. Két hónap múlva gyönyörűen kigömbölyödött, nehéz és kényelmes lett, mint egy kacsa, de a zsíros és maszatos szájával is azt suttogta:

- Szeretlek.

A sírás fojtogatta a torkom a dühtől, az unalomtól, a kudarc mérgétől. Gyökeres soványító kúrára gondoltam, de nyomban feladtam. Világos, hogy ezt a lányt csak erőszakkal lehet lerázni a nyakamról. Az ajtót az orra előtt csaptam be. Leveleit felbontatlanul küldtem vissza. Azt írtam, hogy Kínába, Madagaszkárba kell utaznom, Amerikába vagy akárhová. Új lakást vettem a város másik részén. Ettől kezdve aztán nyugodtabb életem volt. Csendesesen szívtam el az esti szivarom, teáztam, füstöltem, ábrándoztam, egyedül feküdtem le a tiszta, hideg ágyba egy könyvvel, kicsit olvastam, és azután elfújtam a gyertyát.

Rózsi eltűnt a föld színéről.

Már nyár volt, piros foltok remegtek a levegőben, forró gyönyörben táncoltak a fák, a zöld bokrok, s egészen elfelejtettem őt. Egy napon azonban a vasalóné hazahozta a fehérneműimet, és amint szétbontottam, ezer apró cédula rebhent ki belőle tovakodva, ijesztően, kísértetiesen. Mindegyiken csak egy szó. Az ő vallomása, az ő kezeírása. Újra a nyomomon van.

Szívdobogva mentem ki az utcára. A fal mellett jártam, mint a tolvaj, kikerültem a kertet, mert minden bokorban őt sejtettem, újra elfogott a régi félelem. Képtelen helyeken találkoztam vele. A villamoson láttam először. Hajnalban a kávéház előtt várt. Ha kocsin mentem, elém került, megelőzött, elmaradt; de a fordulónál megint csak felbukkant kevélyen, kaffogva az indulattól, mint egy eb, mely a küllőket harapja. Üldözött. Éjjel, magányos sétatímon, a ligeti fák közt láttam távolról. Mindenütt ott volt, mintha ezer példányban sokszorosították volna.

Nemsokára egy széles, lompos tortát küldetett a címemre, amilyent vidéki lakodalmakon látni. A tortán teljes nevemet olvashattam piros cukrokból kirakva.

- Ez túrhetetlen - ordítottam -, ez örület, ez pokol!

Rózsi azonban néma volt. Egy sztrájkoló büszkeségével állott elém, szótlanul, közönyösen, várva a szavam. Én se szóltam. A sorsra bíztam magam.

Egy novemberi éjjel, mikor hazamentem, a sötét folyosón várt, a korlátra dőlve, zokogva.

Reszkető dühvel, de egy kissé ellágyulva és kíváncsian is, bevezettem a szobámba, s meggyújtottam a gázt. Ijedve néztem rá. Ez a semmi lány mintha megnőtt volna. A lámpa lobogásában magasabb volt, mint én, és rettenetes, parancsoló, ellentmondást nem tűrő. A taglejtése biztosabb. Szőke fejével, kisírt szemeivel és a sáros fehér ruháival egy kegyetlen királynőhöz hasonlított, aki némán és nyugodtan elfoglalja régi birodalmát, és leül az aranyos trónszékbe. Körülötte resten feküdt az egész természet. Átkozódni szerettem volna. Megátkozni a logikámat, a ravaszságomat, az egész férfi mivoltomat, és megragadni őt, kilóditani a szobából, elűzni azokat a szellemeket, melyeket oly könnyelműen idéztem föl. De a némasága parancsolt. Hozzáhajoltam, és beszélni kezdtem. Rózsi nem felelt.

- Mi van veled? - kérdeztem. - Hogy dobog a szíved. Milyen nagy a szemed. Szegény, szegény lány...

Rózsi leült a díványra, és a képeket nézte. Pityergő száján csendesen vajúdott valami. Csücsörítette a száját, ráncolta a szemöldökét, mintha valamit mondani akart volna, egy újságot, melyet sohase hallottam, s egyszerre felém fordult. Aztán rám tekintett, talán, hogy magánya titkát közölje velem, a sok csatakos, szomorú nap emlékét, s az élete örömét beolvasztva egy új veretű, mágikus szóba, de - úgy látszik - nem találta ezt a szót, és inkább néma maradt.

Szelíden segítettem neki:

- Szeretsz?

A lány dühösen, boldogan, zokogva kiáltotta:

- Szeretlek!...

1910

A MAGYAR FIÚ

Panamakalap volt a fején. Úgy ment neki a hegynek. Fiatal, nagyon fiatal volt ez a fiú, gyengéd és szelíd vonásokkal, melyeken még ott lehetett az anyja csókja, vagy más valakinek a csókja, akit szeretett. Bágyadtan ment, lógó karokkal, szájában sok keserű éjszaka ízével, hitetlenül, nagyon hitetlenül. A fülében még mindig valami émelyítő cigánymuzsika cincogott. A szájában a feketekávét érezte talán, s az ajka széle fanyarul gondolt vissza a cigarettafüstre. Céltalanul nézdelődött, rámosolygott az emberekre, tétovázva haladt előre, és sápadtan, mint aki rózsakoszorút dob el magától, vagy egy édes szájtól szakad el, és ölelő karokból bontakozik ki... Ment föl a hegyre.

A hegyen már kevesen jártak.

Mikor fölért, lassan elindult az ősi templom felé, ahol bűgött az orgona, és néhány láng reszketett a sötétségben. Fülledt nyári alkonyat volt. A kövek szaporázva lehelték ki a beteg hőséget, amit napközben magukba szívtak, s ódon bánatot, fejfájasztó hangulatot terjesztettek, amely elveszi az időérzékünket, és álmodozóvá tesz. Maga az ég is, mint átfűlt kemence, okádta a meleget. A templom már hűvösebb volt. Sokáig álldogált itten. Leült a padra. Sőhajtva járkált a színes ablakok alatt. Úgy hatott rá mindez, mint jótékony fürdő. Majd kissé felüdülve könnyebb lépésekkel a mellékfülkébe ment, ahol márványravatalon III. Béla és Anna királyné alszik.

Egy pillanatra visszadöbbszent.

„Milyen érdekes - gondolta -, itt pihen egy király, egy Árpád-ivadék, egy magyar király.”

A márvány szikrázott a napfényben. Méltóságosan, nyugodtan, mintegy örökkévalóság óta feküdt ott a király, gyűrűs kezeit csendben összekulcsolva a mellén. Az arca hideg és komoly volt. Hosszú szakáll a jóságosan hullámozott le a palástra. Mellette aludt a márványkirályné, egy halott királyné csendes bánatával, előkelően, lábánál a fülelő királyi ebbel. Nézte, sokáig nézte ezt az ünnepi csendéletet. Bámulta a király finom, tojásdad arcát, a homlokát, a kezeit, amelyek gyengédek voltak, de szigorúak, és látszott rajtuk, hogy fenyíteni is tudtak, zsarnokian és kegyetlenül, mert az ősei pogányok, s kissé csodálkozott, kissé káprázott a közelségétől, és elmosolyodott, hogy micsoda találkozása van egy királlyal, aki már réges-régen halott.

„Mért állok itt ilyen sokáig?” - kérdezte magától, és nem ment tovább.

A vállát vont:

„Mi közöm hozzá?”

Eleinte zavarta a király merevsége. De azután egyszerre megenyhült a kőarc, és szinte apaian tekintett rá:

„Ki vagy te - akarta neki mondani -, hogy századok után is változtatod az arcod, mely márványból való, és átveszed belőlem az életet, mozdulatlaná teszel, és beleragadsz az örökkévalóságba, mint a márvány?”

Vonta őt - bűvösen és ellenállhatatlanul -, s nem tudott elszakadni tőle. Kíváncsian nézte. Azután égető szükségét érzett, hogy kiengesztelje és eltüntesse arcáról azt a mély, mély bánatot, melynek nem tudott a nyitjára jönni. Lassanként közeledett hozzá. Nemigen tudta, mi történik vele. Látta a királyt barbár és kegyes mivoltában. Az élete pillanat alatt lepergett előtte. Majd hallotta a temetési énekét. Zokogást hallott, kántáló papokat, akik füstölőkkel tömjénorkánt kavartak köréje, a püspököt látta, az öreg magyar püspököt, komoran és sötéten,

és ellágyult, meghatódott, majdnem könnyezett ő is. Úgy feküdt előtte a király, amint olvasta vén könyvekben, fején ezüst koronával, nyakán az amulettekkel, kezében az ország almájával, melyet halottan is görcsösen szorongatott valami félelem, valami tragédia előérzetében.

Az alkony heves és forró színekben tündöklött, és ebben a színezavarban maga az idő is megsemmisült. Megnézte az óráját. Az óra megállott. Nem is igen törődött az idővel. Inkább arra gondolt, miért kell itt lennie egy márványkirállyal, mikor lenn zajong a város, és a párafényben cikázik az elektromosság, mikor ott lenn annyi ember él, aki melegen ragyogó szemmel fogadná, és miért csak éppen ennek a könek mondhatja ezt a névtelen panaszt, amely alaktalanul és zavarosan forrong benne? Most oly rokonnak érezte a követ. Azt érezte, hogy vallomással tartozik neki. Azt érezte, hogy az apja helyett apja. Hiszen úgy hasonlít valakire, talán egy emlékre, amit réges-régen elfeledett. Ez az emlék pedig megbolygatja egész életét. Eszébe jutnak bús esztendők, céltalan utak, sok fényes és füstös éjjel. Emlékezik vasúti kocsikra, amelyekben álmatlanul hánykolódott, külföldi szállodákra és villámlo operaestékre. Mégis olyan érzése volt, hogy csak most érkezett haza. Odakönyökölt a ravatal párkányára, és a királyra meredt különös arckifejezéssel, amivel kedves halottainkat nézzük, és az ajkai mosolyogni kezdtek, hangtalan mozgással, némán.

„Király - gondolta magában -, király. Mi lenne, ha most ezzel a sápadt és züllött arccal, ezzel a vézna testtel azt mondanám neked, vérem? Ha elmondanám neked, hogy miattad jöttem föl a hegyre? Ha eléd szórnám a fiatalságom, és odaszorítanám arcom a te arcodhoz? És ha elmondanám, hogy mióta élek, téged kereslek, hogy öntudatlanul is vágyódtam utánad, hogy szeretlek, hogy a fiad vagyok, a folytatásod, király.”

Az arca már közel hajolt hozzá, de vajúdó szája néma maradt. Ezek a szavak színpadiasak voltak. Nem is tudta volna kimondani őket a finom és fáradt szájával, így, ziláltan, könnyű nyári ruhában, félrecsúszott nyakkendővel. Csak a lelke fürdött bennük, mint edző acélfürdőben. Az arca tündöklött csak a fényüktől. Büszke, kemény és egzotikus volt ez az arc. Egy fiatal és ragyogó barbár állt a napfényben. Vasból és kőből volt. A bátor árnyalat a homlokon, az orr merész íve pedig mintha visszatükrözése lett volna a szobornak, mely a csöndben szelíden intett neki. A magyar fiú mégse szólt. Sarkon fordult, és kiment. Alatta fényben égett a város, a lángok roppant himnuszában.

Most már bátran és egyszerűen ment előre. A könnyein keresztül látta a budai hegyeket, a Dunát, a várost, és új értelme lett mindennek, neki is, mert érezte, hogy milliók állnak mögötte, és milliók következnek utána, s ő egy kapocs a kezdet és vég között, egy zászló a sírokon, koszorú a múlton. Sötét haja a homlokába csapzott. Léptei alatt döngtek a hegyek. A bő angol ruháját jókedvűen libegtette a szél. Panamakalapja alól pedig egy fekete arcél tűnt elő, olyan határozott és merész, aminőt csak harcias sisakok alatt lehet látni.

1910

FÉLIX

1

- És - kérdezte a tanácsos - tud ön kínaiul?

Végzetes csönd lett. A tanácsos szivarja bordó tűzzel égett. Sokan álltak a teremben, a zongora körül, teáscsészével, feketekávés findzsával kezükben, kik asztalbontás után odasereglettek beszélgetni, s ezek most mind körülvették a kis újságíró, ki a kérdés hatása alatt zavartan állt ott, horpadt arccal, mint egy lelottyadt léggömb. Vajon mit fog felelni? Nevetésre ajzott szájak bámulták, egyelőre szomorúan lefelé görbedve, hogy aztán annál nagyobb erővel kunkorodjanak föl, kitágulva a kacaj föloldó enyhületében. Már lehetett is hallani a röhej indulását, mely a viszkető torokban szunnyadt, csöndesen, mint az ágyúdőrej, mikor a csőben a golyó, de még csak a kanóc serceg. Kíváncsi fejek bújtak elő. Egy vendég a zongorára tette csészéjét. Néhányan, közelebbi barátai, aggodalmasan csoportosultunk köréje, és néztük, amint vesződött, elsötétedett, de aztán fölragyogott, a szájukra fagyasztva a kétkedést. Önérzetesen, biztosan mondta:

- Tudok.

2

Mi, akik ismertük őt a kávéházakból és szerkesztőségekből, nem bírtuk elfojtani a kacajt. Egyszerre csak szétrobbant egy levegővel fölfújt arc. Bujdosott a kuncogás, pukkant, rángatózott, cikázott és kánkánt táncolt, hol itt, hol ott, mint szüretkor a lombok közé bújtatott békarakéták. Semmi sem volt oly mulatságos, hihetetlen, mint hogy a sárga Félix, a kezdő újságíró kínaiul beszél. Ez a fiú hasonlított egy aszaltszilvához. Álláról gyér, sárga szőrök lógtak le. Szomorú, igénytelen jelenség volt, amint a szerkesztőség lámpája alatt gyötrellemmel fordítgatta - németből - a kínai novellákat, és aztán gondosan letisztázva, komoly homlokkal főlóhajtott:

- Nincs más ország, barátom, csak Kína. Ott szeretnék élni. Ez itt nem élet.

- Miért? - kérdeztem tőle egyszer.

A felelettel adós maradt.

3

Az estély után vele mentem haza. Szótalan, mogorva volt. Észrevette, hogy mulattunk füllentésén. Valami láz röpítette, lebegett a széles utcán, mint viharban a ponyva. Szégyenét nagy kortyokban nyelte. Tele volt vele szája, orra, egész teste. Tréfára fogtam a dolgot, vigasztalni próbáltam. Ezt mondtam:

- No, te pompásan kivágtad magad.

- Hogy érted ezt? - kérdezte szigorúan.

- Az a számár tanácsos most szentül hiszi, hogy te tudsz kínaiul.

Félix szemembe nézett, hidegen. Megrántotta száját.

- Tévedsz - dadogta -, én csakugyan tudok kínaiul. Nem dicsekszem vele. De tudok. Nem folyékonyan. De töröm a nyelvet.

Kapuja előtt álltam. Kezet nyújtott, beszaladt. Én pedig egyedül maradtam az éjszakában. Eleinte nevetni akartam, de végigborzongott rajtam a hideg.

„Jaj de furcsa - gondoltam magamban -, ez már maga is hiszi. Szegény.”

4

A zavar zengő hullámokban nőtt körötte. Egy hétig még évődtünk vele. A másik héten vállunkat vontuk, ráhagytuk. Azután már daccal beszélt, senkit sem engedett közel magához, keresztülnézett rajtunk.

Egy remetére, vagy egy bolondos szentre emlékeztetett. Elmaradt társaságunkból, pontos és rendes lett, szótlánul jött-ment. Valami napkeleti méltóság ült rajta. Ő volt a kínai ember, az „orientalista”. Átvette a kínai politikát, a keleti érdekességeket, s hozzáutaltak mindent, verset, cikket és hírt, mely Kínára vonatkozott. Tovább fordítgatta természetesen a kínai novellákat is, németből, s egyszer valamelyikünk tréfából odaírta, hogy „*kínai eredetiből fordította*”. Meg volt pecsételve a sorsa.

5

Fogalmam sincs, mi mehetett végbe a lelkében. Csak annyit láttam, hogy még jobban megkomolyodott. Talán örült is ennek a tallérnak, melyet - szegény koldus - vakon talált, kotorászva az életben. Fájdalmas honvágy élhetett benne a távol Napkelet után.

Egy este meglátogattam őt. Szobája most már egy tarka, rikító szarkafészekhez hasonlított, melyben roskadozva álltak a badar csecsebecsék, az utánzott, olcsó kínai holmik. Az asztalán tusos edények. Tao és Konfucius képei. Ágya fölött egy barna szobor, petyhüdt arccal, lógó emlőkkel, egy nyugalmas-ijesztő fa-Buddha, ki közönyös, idegen szemmel nézett rám és a sápadt fiúra, kit egy szó, egy farsangi ötlet tett hívévé.

- Minden pénzemet ezekre költöm - mondta. Könyvtára a szenesládán csupa kínai könyvből állott. Érthetetlen ákombákomok, pergamenek, írárok, egy kis polcon pedig másik vasszobor.

- A Pusztulás Istene.

Kezembe adta a szobrot. Kaján és kárörvendő Gnóm volt, a táncoló és gonosz Isten, ki vigyorogva ujjong, ugrál életek és romok fölött, haraggal rázva hosszú farkocását: a testet öltött Pusztulás. Majdnem leejtettem a földre.

6

- Fiúk - mondtam másnap -, kegyetlen a tréfa. Hagyjuk abba. Képzeljétek, ez a szerencsétlen most csakugyan tanul kínaiul.

- Óriási - harsogta a röhögő kórus.

De a kínai emberen már nem lehetett segíteni. Mogorván tűnt el szemünk elől kínai könyveivel és rongyaival. Pár hónap múlva már alig került szemünk elé, a szerkesztőséget otthagya,

rejtélyes életet élt. Egyszer valaki látta még egy vendéglőben, amint egy copfos kínai árus odament asztalához, és hamutartókat kínált neki. Állítólag kínaiul csevegtek, s örültek egymásnak. Mások szerint azonban ez a találkozás is mese. Rossznyelvek azt beszélték, hogy szegény fiú rettegett a kínaiaktól. Ha látta őket, otthagya vacsoráját, borát, futott tőlük, hogy beszédbe ne kelljen elegyednie. Egyelőre a kínai nyelvtant bújta éjjel-nappal. Egy év múlt el, és nem láttam. Aztán egy éjjel találkoztam vele, hajnal felé, az Üllői úton. Már majdnem csontvázzá aszott. Mikor köszöntöttem, nem ismert meg.

Akkor már nagyon messze volt. Kínában, a porcelántornokok között, vagy még távolabb.

Nem is igen lepett meg, amikor pár évre rá Pekingből kaptam tőle levelet. Azt írta benne, hogy jól van, sokat dolgozik. De szájamban keserű lett a szivar, egyszerre unalmasnak, értelmetlennek tetszett a könyv, melyet olvastam. Arra gondoltam talán, hogy egyszer majd azért kell meghalnom, mert valaki elneveti magát. Aztán sokáig semmi hír sem jött felőle.

Múltkor tudtam meg, hogy tavaly nyáron, forró augusztusban, elragadta a sárgaláz. Sokat nyomorgott. Tussal festett furcsa figurákat és ábrándokat nyersselyemre. Ebből tengődött. A halált azonban nyugodtan fogadta, mint bölcs ázsiai emberhez illik. Egy apró teáscsésze állt a bambusznád asztalon, ágya mellett, és egy rézsútszemű kis kínai ápolónő fogta le szemét.

Különben azt mondják, hogy az utolsó években már egészen jól beszélt kínaiul.

1911

HRUSSZ KRISZTINA CSODÁLATOS LÁTOGATÁSA

1

Hrussz Krisztinát, a kabaréénekesnőt 1902. január 7-én temették el. A temetés délután három órakor volt. Erősen fagyott, már egészen besötétedett, mikor a koporsót kivitték az udvarra, és felállították az ácsolt ravatalra, hogy beszenteljék és reátegyék a halottaskocsira. A papnak a hidegtől meggypiros volt az orra. Még szájában volt az ebéd íze, a badacsonyi bor kesernyészamata. A ködben most angyalokat és rózsákat látott. Mereven emelte a szenteltvízsórót a koporsóra. Mellette állott a diák, Tass Vidor orvostanhallgató, az énekesnő kedvese, az érdeklődés központja, hanyag, fekete ruhában, elegánsan uralkodva a bánata fölött. Közül néhány ripacs, egy komoly művész és a kabaré igazgatója. Majdnem mindnyájan jól érezték magukat. Itt, a gyász kellős közepében, az ebédjükre gondoltak. Buja és dús érzések tarkázták a komoly elérékenyedést. Később, mikor véget ért a szertartás, és a lovak gyásztollukat rázva megindultak a temető felé, fáklyák és lámpások között, esni kezdett az ólmos eső, amely a koporsót vékony jégártyával vont be, úgyhogy kívülről egy üvegekoporsónak tetszett. A cilindereken is finom üvegréteg csörgött. Bevont mindent ez a hideg és csillogó burok, üveggé és cukros gesztenyévé változtatta a tárgyakat, jégpályává az aszfaltot, s aztán siralmasan olvadt, és fázó lábak topogtak a hűvös, kásás lucokban. Már-már a hegyre kanyarodott a temetés. A diák nézte ezt a lángoló és sötét menetet - akárcsak egy túlvilági menet - a kora délutánban. Inkább csodálkozott és bámészkodott, mint gyászolt. Olyan hihetetlennek tetszett az egész. Krisztina három nap előtt betegedett meg tüdőgyulladásban. Most pedig egyszerűen elragadták tőle, gyorsan és brutálisan, mint mikor éjjel bekötik valakinek a szemét, felnyalábolják, egy kocsiba gyúrik, s reggel máshol ébred fel. Ezen csodálkozott a diák. Nem is igen hitt a halálban. Hallgatta a bús kántálást, a latin jajveszékeltést, s a csokoládéuzsonnán járt az esze. A kőművesek befalazták a kriptát. Híg habarcsot csaptak a friss téglákra. Azután egyedül jött le a hegyoldalra. Lóbálta a kezét. A leányra gondolt. Kicsit szepegett így magában. Újra fájdalmas erővel fogta el a csodálkozás. Krisztinát kereste, és ő - ő, igen -, ő már nem volt.

2

De később sírt. A kis asztalára borult, amely a homályos ablak előtt állott, és keservesen, jóízűen sírt. Le se vetkőzött éjjel. Három napig alig aludt. Egybeolvadtak előtte a percek, az órák, a napok. Mikor az ablakredőnön betetszett a világosság, nem tudta, hajnal van-e vagy alkony?

- Ha visszajönne! - zokogta a párnába.

Tavaszi felé kissé elcsendesedett. De az arca még sápadtabb lett. Most már sírni se tudott, s a könnyei befelé folytak. Ezzel az elcsendesedett bánatával azonban még rettenetesebbnek tetszett. Azok, akik látták, önkéntelenül elnémultak.

„Ha visszajönne!” - sóhajtotta magában.

Este maga elé tette a ruháit, a cipőjét, a sárga sálát, amit oly kecsesen tudott a nyakára kanyarítani. Elképzelte, hogy mellette ül. A tűznél vagy a széken, vagy a földön, finom, gyengéden szeplős arcát a vörös melegségbe fordítva. Sokszor látta az ágyán is. Hallotta a

hangját. Ha csengettek, az ajtóhoz rohant, és csodálkozott, hogy nem ő jön. Ekkor visszament a szobába, és pontról pontra kifestette magának a találkát. Krisztina belép. Ő lesegíti a kabátját, székkal kínálja meg, a leány azonban a nyakába csimpaszkodik, elbújtatva fejét a mellén, és kacag. Egész hajnalig játszott így a leánnyal, hallgatta a kacagását, bámulta a szemét. E gyötrelmes és halálos ölelkezések után másnap szürke arccal és keserű szájjal ébredt.

Mindennap elment a kabaréba is. Kereste őt a kis, züllött színpadon, a színes lámpák között, és nem találta. Megvárta az éjfélt. Azután hazament. Otthon nem lelte a helyét. Ijedten vette észre, hogy neki az idő nem orvosság. A leány egyre szebb lesz. Az évek fátyolán át szökén és aranyosan ragyognak eléje a szeplői, ezek az édes, erotikus pettyek. Szája mint egy roppant rubin villog, s érzi ezüst nyálának langyos nedvességét is.

- Ha visszajönne!

Ez a sóhajlás úgy maradt meg benne, mint egy szent vágy, mint a bánatának és gyászának desztillált esszenciája. Nem is mondott le róla. Az életét adta volna oda, ha - csak egy pillanatra - látja. A pillanatot gondolatban millió részre osztotta, s úgy érezte, hogy ebben átélte volna a gyönyör egész skáláját. Napról napra alázatosabb lett a vágya. Arra gondolt, hogy csak a koporsóját látja egyszer, s félve bepillant az üvegablakon, vagy egy tükörben veszi észre a ruhája árnyékát, amikről nem is tudni egészen bizonyosan, hogy felhő-e vagy csipke. Ezért évekig gyalogolt volna hajadonfőtt, vérző, mezítelen lábbal. Társaságokban, mikor a jókedv bukfencet vetett, tánc közben gyakran végigborzongott rajta ez a gondolat. Hiába menekült előle. Követte őt. A diák csendesen megadta magát. Kísérő árnyéka lett a halottnak. Szikáran és sápadtan áhította vissza a holdfényben. Mereven beszélt. Hidegen és csillogón öltözködött. Mellén, mint kriptán a fehér kőlap, állandóan ott feszült a kifogástalan plasztron, tündökölve, szikrázva, s az, aki látta, egy halottra gondolt, egy leányra; egy leány bús fejére, aki alatta sápadtan alussza a névtelen álmot.

- Ha visszajönne! - rezgett a szívében.

Az arca is ezt mondta. Ebbe a puha viaszarcba beleégett a szenvedés. Még évek múltán is ezt tükrözte, az első ijedtséget és riadalmat, amely megmerevedett rajta, kökemény és hideg lett, mint egy halotti maszk.

3

De egy napon Krisztina visszajött.

4

Pogány lumpolás után ment haza a diák a forró májusi délutánon.

A Körúton az ákácok őrjöngve ontották forráságukat. Kiszögelltek az aszfaltból és bólongattak, és nyújtózkodtak, és az égbe kiabálták nehéz, harsogó illatukat.

Ebben a parfümös lármában szédült a diák. Émelygett a gyomra. Távol az ég sarkán kénes csíkok kígyóztak, homályos fények, mint mikor valaki a sötétben tükörrel játszik. Ment előre, a lakása felé.

Az előszobában a cseléd fogadta:

- Vendég van.

- Kicsoda?

- Egy kisasszony.

Tass Vidor csodálkozott, s nem tudta elgondolni, ki keresheti, mert Krisztina halála óta nem fogadott nölátogatót.

Benyitott a szobába.

A leány az ágyon ült. Nyakán a sárga sál. Az arca szelíd, majdnem vidám.

- Krisztina - szólt csendesen.

- Drágám - mondta a leány, és hozzásimult. A diák egyáltalán nem volt meglepetve. Gyufát keresett, és meggyújtott két gyertyát. Most már tisztán látta Krisztinát. A halál határozottan jót tett neki. Sokkal egészségesebb volt, mint mikor élt. Kissé meg is hízott a koporsóban. De elegáns volt, akárcsak skatulyából ugrott volna ki. Fehér ruhája, ugyanaz a ruha, amiben eltemették, lágyan simult az arcához. Jól állott neki. A pereme kissé elrongyolódott, itt-ott a penész zöld virága tarkázta, de alig észrevehetően, oldalt pedig a sírok gyémántja csillogott, a salétrom. Oda nyújtotta neki a kezét.

- Nézd, a gyűrűm.

- A régi gyűrű.

A diák mégis kérdően bámulta.

- Ne kérdezz semmit - mondta fuldokolva a leány. - Itt vagyok, hisz láthatsz, frissen és ragyogóan. Ne gondold Cholnoky Viktor novelláira, amelyekben visszajárnak a szellemek. Én nem vagyok se szellem, se kísértet. De nincs időm a beszédre. Csak harminc percig maradhatok nálad. Aztán vissza kell mennem. Vedd ki az órát. Most három óra. Három óra harminc perckor már nem vagyok itt.

- Csak harminc perc - sóhajtott a diák hamis pátosszal. A leánynak ez kissé visszatetszett.

- Ne színészkedj, drágám - mondta. - Minden perc egy aranyat ér.

- Ezer aranyat! - kiáltott a diák. - A csókod... a csókod... ezerszer többet ér...

- Te nyolc év óta mindennap hívtál. Most beteljesült a kívánságod. Mit akarsz?

Krisztina kitérte karjait. A szája pedig pirosan, frissen kettéhasadt, ájultan várta a csókot.

A diák megcsókolta.

Azután mind a ketten szembe ültek egymással.

A diák a tabouret-re, a leány a pamlagra. Egy kis ideig bámulták egymást. De mintha csalódtak volna a csókban. Elszomorodtak, és a diák lehorgasztotta a fejét. Ez tehát az a találkozás, amiről annyit álmodozott. Minő viszontlátás. Úgy tetszett, hogy egy kicsit gyorsan jött. Mit tegyen ezután? A csend leereszkedett a szobára, a szíve vert, az óramutatók pedig lassan másztak. Még csak öt perc múlt el. Huszonöt perc van hátra. Irtózatosságnak látszott az idő. Egyre kínzóbb a hallgatás.

A diák köhögött.

- Hogy vagy? - kérdezte. - Azaz, mi újság?

A leány tág szemeket meresztett. Elvégre tapintatlanság ilyesmit kérdezni egy halottól.

- Főztek teát? - mondta gyorsan.

- Nem, köszönöm.

- Te - hadarta -, tudod, hogy a kis Herman megnősült? Már három éve. Gyerekük is van. Erős, egészséges fiú.

- Érdekes - felelt a leány unottan.

- Azután sok minden történt. Az apám meghalt gyomorrákban. Szegény, sokat szenvedett.

- Érdekes.

- Nem érdekel? Nekem azóta doktori diplomám van. Jövőre rendelőszobát nyitok, a szomszéd-ban veszek lakást. Négy szoba, fürdőszobával, konyhával, villanyvilágítással.

- Érdekes.

- A színpadon megbukott a Nusi.

- Érdekes.

- De Ilinek nagy sikerei vannak. Bolondul érte a publikum.

- Érdekes.

A diák torkát a görcs szorította. Lopva az órára tekintett, s látta, hogy még csak hét perc óta van ott a leány. Halálos zavarban kereste a szavakat. Minden pillanat egy végtelenségnek tetszett. Először valami vidámat akart mondani, aztán valami nagyon komolyat és gyászosat, de egyiket se találta jónak, és inkább hallgatott. Egy egész perc múlt el anélkül, hogy szóltak volna. Krisztina lesütött szemmel ült a pamlagon, s a szőnyeg mintáit nézte.

Közben megeredt az eső.

- Esik - mondta a diák halkán.

- Igen - felelt a leány.

- Tegnap pedig szép idő volt.

- Igen.

- Micsoda vihar.

- Igen.

Majd hirtelen más térre csapott.

- Nem fázol meg ebben a vékony ruhában?

- Nem - kacagott a lány.

Még egynéhány szó, egy új erőlködés, és hirtelen elhallgattak.

Mind a ketten néztek. A diák felkelt, mintha ki akarna mászni a zavarból. Még csak kilenc perc pergett le. Krisztina hátradőlt a pamlagon. A diák az ablaknál állt. Ekkor pedig valami rettenetes történt. A lány egyszerre valami szorítást érzett az állkapcaiban, szeretett volna felkiáltani, hogy mennyire unja magát, és futni, futni ebből a szobából. Hiába küzdött ellene. Az izomszalagok felrántották a száját, és ő, mint egy kis automata - s ez nem csalódás - egészségesen, erősen ásított. Ásított egyszer. Ásított kétszer. Ásított harmadszor. Azután felvette az esernyőjét az asztalról. Ment kifelé. Talán még akart mondani valamit, de a kilincsnél megint elfogta az ásítógörcs, és szó nélkül tűnt el a szobából.

A diák magára maradt. Valami megkönnyebbülést, felszabadulást érzett. Egy darabig dobolt az asztalon. Nézett az utcára, az esernyőre, a viharra, a csurgó ablaküvegekre. A vállát vont. Ő is ásított. Megnézte a zsebóráját. Három óra tíz perc volt.

Még teljes húsz percük lett volna.

1911

LIDÉRC

Mentem az utcán. Cipőm annyi zajt sem vert, mintha harisnyában járnék. Elhagyatva mindenkitől bandukoltam, egyedül a szívemmel, mint egy álomalak, gyötrő, éjféli álomban. Ha kinyújtottam a kezem, könnyen elértem a négyemeletes házak kőcirádáit, vagy az ablakokat, melyek mögött mécsek égtek, emberek aludtak. Sokszor gondoltam, hogy mindez csak álom. Most, hogy megtörtént, csak a félelmet érzem, mely minden porcikám megfagyasztja, egy alvó félelmét, ki szemben a holddal, nehéz mellel fuldoklik, s szeretne fölébredni.

Az úton részeg munkások jöttek.

- Hahó - ordítottak az éjben -, hahó.

- Hahó - felelte a másik csoport, távol, elhalóan, akár a vadászaton -, hahó.

Valami dáridóról jöttek. Fülük rézvörös volt, arcuk izzó, mint egy kerek, fényes toronyóra. Tízen vagy tizenöten lehettek. Orrukon, szájukon dőlt a sűrű pára, gomolyogva, bodrosan, szivarfüst módjára.

Már az első pillanattól ellenszenveseknek tetszettek. Lekanyarodtam az aszfaltról, a kocsútra mentem, hogy kikerüljem őket. Alig néztem körül, ők is a kövezeten kocogtak. Néhányan villámgyorsan a másik oldalra futottak, mások kicsit lekuporodtak, és úgy lestek. Darabig tétováztam. Azután, mikor éreztem, hogy kezükbe kerültem, és a hurok mind összebb szorult, sietni kezdtem, futottam határozatlanul, remegve, körülbelül száz métert. Végre elértem a kocsiallomást. Belevetettem magam egy kocsiba, és gyorsan elhajtattam.

Ezen az éjszakán úgy űzött a kétségbeesés, mint az éhes farkas. Nem is mertem előbb kiszállni a kocsiból, csak jó sokára, a külvárosban, egy kétes vendéglő előtt, hol vörös abroszok voltak az étteremben, sánta s kancsal pincérek járkáltak szutykos ruhában, az újságrámából pedig elrongyolt lap csüngött, a tegnapi újság, hiába árulva kopott újdonságait, kacérkodva, mint vénasszony a bálban. Itt végre megpihentem. Leültem egy asztalhoz, bort rendeltem. Töröltem a homlokom. Nézegettem a kopott falkárpitot. A bor savanyú volt, ihatatlan.

Öt perc múlva nagy csörömpöléssel kinyílt az üvegajtó. A munkások jöttek. Érthetetlen, valószínűtlen az egész, de ők voltak, mind a tizenöten, vérengző jókedvvel, otrombán, dalolva, borvirágos orral. Letelepedtek a kármentő mellett, a nagy kerek asztal köré.

Nemigen törődtem velük. Poharukba sárga, vörös folyadékok ömöltek. Egy idő múltán azonban mind gyakrabban néztek felém. Az egyik, egy nyurga, sápadt legény, fölállt. Zavart a tekintetük. Az asztal másik végére ültem, hátat fordítva nekik.

- Ezek valamit akarnak tőlem - mondtam magamban. Sokáig ülhettem így, magam előtt is titkolva nyugtalanságomat, töprengve az idegenek kilétén. Nyilván mind félreismertem. Lehet, hogy valaha dolgom volt velük, és elfelejtettem őket. Talán megnéztek egyszer, anélkül hogy tudtam volna. De most, hogy nem láttam őket, még egyre bámultak rám, mindig erősebben, halkabban, s tekintetük, mintha gyűjtőlencsén szűrődne át, égette kabátom posztóját. Szívem viharosan vert. Tűrhetelenné vált a helyzet. Fölkeltem, és régi helyemre ültem.

Csakugyan figyeltek. Néhányan fölálltak, előrehajoltak, mások barátságos, hívogató jeleket adtak.

Odaintettem a pincért.

- Kik ezek?

- Nem tudom.

Fölhajtottam az undok bort, fizettem, indulni akartam. Már rajtam volt a télikabát is. Erre csak az asztalomhoz sompolygott két alak. Az egyik, a barna kabátos, valamit hadart, ismeretlen nyelven.

- Nem értem - mondtam türelmetlenül, a végletekig fölízgatva.

Erre németül kezdett beszélni.

- A Krakói Templómépítő Munkások jöttek üdvözölni téged. Szervusz.

Nyújtotta kezét.

Hátrahőköltem, nem fogadtam el a parolát.

- Kicsodák az urak?

- Még te kérdezed? - kacsintott a sápadt és nyurga.

- Jól adja - vihogott a másik.

Végtelen gyöngesség fogott el. Gondolkoztam, hogy faképnél hagyjam-e őket, vagy végére járjak a dolognak. Rájuk tekintettem. Láttam, mint tükröződik az arcom a savószínű, lengyel szemekben, és láttam, hogy nem tréfálnak, és láttam, hogy ebben a pillanatban - egyszerre mind - csakugyan fölismertek. Egy idegen élet árnya húzódott végig lelkemen. Fejemhez kaptam. Tapintottam a homlokomat. Éreztem a rácsapzó haját, az én hajamat. Beszéltem, és hallottam hangomat. Mégis mintha megsemmisültem volna. Olyan jó lett volna most aludni a föld alatt, névtelenül, mélyen-mélyen a föld alatt.

- Mit akarnak? - esdekeltam csaknem síró hangon, az aléltóság utolsó erőlködésével. - Miért kínoznak? Az ég szerelmére, miért kínoznak engem?

- Gyere az asztalunkhoz - ordították karban. Pillanat múlva már ott ültem, sápadtan, mereven. Nem volt kegyelem számomra. A munkások belém szúrták tekintetüket, felborzolták hajam, összevissza csókoltak. Tegeződtem velük. Lassankint mindenbe belenyugodtam. A másik homályos szobában nyekeregni kezdett a verklizongora, mi pedig ittunk. Csak néha eszméltem föl. Kerestem valamit összeszorított, görcsös agycsomóimmal, mintha kincset kutatnék ájult álomban, és nem találtam. Életem elsüllyedt mellőlem. Semmire sem emlékeztem már. Csak a munkásokat láttam, kik megint ordítani, marakodni kezdtek, ostromoltak kérdéseikkel.

- Mennyire megsoványodtál azóta - mondta a nyurga.

- Dehogyan - bőfögték a többiek -, hiszen olyan kövér, mint a krakkói püspök.

- Nem értem - dadogtam.

- Ő nem érti - szónokolt egy kis lengyel. - Nem akar megismerni bennünket a gyalázatos, a számár, a szemtelen... - és földhöz vágta poharát.

- Az anyádra sem emlékszel már? - kérdezték többen.

- Az anyámra? - dadogtam fáradtan.

Rájuk sandítottam, és úgy rémlett, hogy ismerik anyámat. Egy idegen asszonyt, kit én nem ismerek.

- A húgod a télen férjhez ment - kiáltott egyik munkás.

- Hol maradt a nászajándék, te zsugori?

- De hisz nekem nincs is húgom.

- Nincs, nincs - nevetett az egész asztal.

Ezután már alig engedtek szóhoz. Közrefogtak, megrohantak, elkábítottak szavaikkal:

- A krakkói hídra sem emlékszel, hol annyit ácsorogtál? A részeg éjszakákra, mikor a hóban szuszogtál, és pezsgőt öntöttél a lányok mellébe? A csengős szánokra? A nagy lovaglásokra? A fekete paripádra, melyen holdas éjen végiglovagoltál a városon?

- Nem - nyögtem -, nem.

- Az apádra sem emlékszel, a kövér ulánusra?

- Nem.

- A szeretődre sem, az almazöld szemű Maricára, a fehér, csodás Maricára?

- Nem - zokogtam egyre csendesebben, minden ellenállás nélkül.

- Várj csak - sívított egy kis göndör lengyel -, mindjárt kisegítelek. Egy délután, augusztusban, a pap méhesében aludtál a földön, és körülötted méhek, darazsak dünnyögtek. Mindjárt nyomon leszünk, uracskám. Akkor te beszéltél velem. A domboldalon tökvirágok voltak. Galagonyák nyíltak a melegben. Erre sem emlékszel?

Hallgattam a beszédet, melyben egy ismeretlen élet minden szemete kavargott, és megtántorodtam. Láttam a tájat, hol jártam, talán álomban, de igazán, határozottan emlékeztem rá, különösen a kövér, sárga tökvirágokra. Ez egyszer csakugyan megtörtént. Mintha derengeni kezdett volna, már nem voltak idegenek a részeg álmalakok sem. Elhatároztam, hadd fosszanak ki, hadd vegyék el mindenemet, és eresszenek el.

- Emlékszel rá? - kérdezte még egyszer a kis lengyel, nagyon jelentősen.

Csönd volt. Lehajtottam a fejem, és halkán mondtam:

- Emlékszem.

Vad kavarodás támadt. A röhej sortüze pattogott. Poharakat emeltek, éljeneztek, táncoltak. Én pedig összeszedve minden erőmet, fölkeredtem, és haza akartam menni.

- Nem úgy - ordított egy széles arcú, vörös szláv, egy óriás, ki eddig meg sem mukkant -, ily könnyen nem menekülsz. Engemet egyszer valaki pofonvágott hátulról, orvul, egy sötét folyosón. Most már tudom, ki volt az.

A vér megdermedt ereimben. Emelte iszonyú kezét, rám mutatott.

- Te vaddisznó - sápítozott rekedten -, te rongy, te szemét.

A többiek békítgetni próbálták. De ő nem tágított.

- Ez az ember tolvaj - kiabált torkaszakadtából. - Egyszer ellopott tőlem öt aranyat. Mondd, hogy nem te voltál!

Szótlanul kivettem a pénztárcám, az órám, a melltűm, és eléje dobtam. Mindenemet odaadtam volna most, a ruhámat, ingemet is, csak menekülhessek, és mehessek tovább - tovább az éjben. Az öngyilkosok búcsúzhatnak így az élettől.

Röfögve kurjongattak, kérődzve mámorukon. A szláv óriás diadalmasan lobogtatta pénztárcám. De a többiek ezalatt körülfogták, ki akarták csavarni kezéből. Ez volt a szerencsém. Egérutat leltem. Alattomban az ajtóhoz osontam, kiszédültem az utcára.

Alig álltam a lábamon. Csak most fogott el igazán a rettegés. Nem tudom, hogy mi történt, csak azt, hogy kiraboltak, és elvesztettem önmagam. Ki vagyok én, szegény, egy ember a világűrben, egy senki, ki az utcán ténfereg? Szavakkal, hazugságokkal hűtöttem lázam. Kétségbeesésem nőttön-nőtt. Emberek közé vágyódtam, kiket ismerek, s akik ismernek, hogy belekapaszkodjak az életükbe, az életembe, közös emlékeinkbe. De hová menjek? Itten senki sem ismer. A vendéglők csukva vannak, a kávéházakban lélek sincs.

Rohantam haza. Szüleim már bizonyára fenn vannak és reggeliznek. Apám koránkelő. Ilyenkor még egyszer átnézi az aktákat, mielőtt hivatalába megy.

Az éj lassan pitymallott. Ebben a zöld derengésben kutyák kóboroltak, szörnyű külvárosi alakok, kendővel nyakukon, kiket sem éjjel, sem nappal nem látni, csak ebben a határozatlan félórában, mikor még habozik az ég, hogy megvirrad-e vagy sötét marad.

Hazaértem. Fölrántottam az ajtót.

A hálószoza lámpája még égett.

Mellette az ebédlőben, gyertyavilágnál reggelizett apám és anyám. A szoba sötét volt a ködtől.

Beléptem.

Anyám csodálkozó szemekkel nézett rám. Aztán ezt mondta:

- Kit keres?

Apám fölkelt az asztaltól, letette az újságot, kivette szájából a szivart. Zavartan tekintett rám:

- Bocsánat, kérem, de egy idegen lakásba... Talán téved... Nem értem, hogy a cselédek...

S anyám, mikor kifelé indultam, alig hallhatóan suttozta:

- Különös.

Csak ennyi történt. A másik percben már künn voltam az utcán, hazátlanul, félőrülten, iszonyodva magamtól.

Átkotortam zsebeimet. Megtaláltam arcképes igazolványomat. Ez én vagyok. Ott voltak a leveleim is, melyek címemre érkeztek, okmányaim, vasúti jegyem. Nekem azonban döntőbb bizonyíték kellett. Szemben, a körút másik oldalán, egy kirakat tüköruvege csillogott. Odasiettem. Szomjasan néztem belé. Akkor aztán láttam. Mindent láttam, és mindent megértettem.

Kusza, dúlt arc meredt reám, az idegen, kivel még sohasem találkoztam, egy közömbös, fáradt alak, lebegve a semmiségben. Egy ember, ki elszakadt mindentől. Az ismeretlen.

Aléltn hajoltam a tükör lapjára.

Az arc tovább is mozdulatlanul feküdt benne, mint üvegekoporsóban a halott, és az álom nem akart végetérni.

1911

KÉK GYÁSZ

Kisöcsém alig élt huszonnégy órát. Szemei kinyíltak a tavaszra, és meghalt. Szemei is kékek voltak, mint a tavasz. Halálában volt valami derűs, egyszerű, boldog.

Az üvegburás barokk órát egyszer se kellett fölhúzni, s az ő kis szíve már lejárt.

Másnap reggel házunk halottasházzá változott. Kék takarókat hoztak, ezüst rojtokkal, lepleket, s bevonták velük a kis tisztaszobát. Egy fényezett asztalra állították az érckoporsót, mely inkább játékdobozhoz hasonlított. A kisgyerekeknek pici a játéka, s picike a koporsója is.

Valami megdöbbenés és enyhe - nem kellemetlen - szomorúság vett rajtunk erőt. Apám fekete ruhákban, sötéten járkált a szobákban. Sóhajtozott, de bánatában - észrevettem - sok erőltetett, színpadi volt, nem is hittem neki. Csak anyám sírt keservesen. Mi némán álltuk körül a koporsót: néném meg a jegyese, húgom meg én. Egyik öcsém hangosan dobolt, trombitált künn az udvarban, a tulipánok között.

Én akkor tizenhárom éves voltam. A latin könyvekkel éltem, templomi tisztaságban. Odaálltam a halott elé, s ezt kérdeztem magamtól:

„Csak ilyen ez?”

Sokáig csodálkozva, fürkészve szemléltem a halottat. Amikor pedig mindenki kiment a szobából, lábujjhegyre álltam, kinyújtottam kezem, s azzal a félénk-vágyó mozdulattal, mellyel tilos tárgyakhoz, késhez, ollóhoz, cukrászsüteményekhez ér a gyermek, ujjaimat a kisöcsém hideg homlokára nyomtam.

Órákig bámultam őt. Nem tudtam betelni a halál érzésével.

Messze, a másik szobában, az ablakmélyedésben, kék fátyolok mögött mécs égett, s az elmosódó fény a lángoló verőfényben egy virrasztó lélekre emlékeztetett, a házat templommá, a fájdalmat mítosszá varázsolta.

Mégse fáj nekem ez a fájdalom. Inkább belesápadtam, mint valami vágyba. Hiszen csak egy kis vendég ment el, aki itthagya névjegyét, kék-ezüst gyászjelentését. Mindenki érezte ezt. A gyász mélyén, a szájak vonalán, a szavakban titkolt öröm lappangott.

Este a függönyöket leeresztették. Engem aludni küldtek. De egy óra múlva visszaszöktem a szobába.

Margit, fiatal, szőke szobalányunk, a gyertyák lobogásában állott. Könnyezett és imádkozott, sóhajtott, és félt ő is, akár én. Arca viaszhalvány volt. Jólesett mellette lennem, és félni vele együtt.

Hajnatra vörös szemmel ébredtem, álmatlan, párnák között. A leányra gondoltam, aki olyan bánatos volt. Csüggedten öltözködtem. Mosdás közben éles, szikrázó nap csiklandozta nyakam. Kimentem a parkba sétálni. Fecskék énekeltek, verebek ugráltak a szemén. Vidáman ropogott cipőm alatt a kavics.

A délután azonban rettenetes volt. Ilyenkor szobáink már homályosak. Lassan készülődtek a temetésre. Egyre többen és többen jöttek. A szemek ragyogtak, az arcok pirosak voltak, a szájak melegek, és leheletük forró. Elgyötrődve, idegesen húztam föl fekete cernakesztyűmet, s közben lepattogzottak róla a gombok. Indultunk a temetésre. Előbb kisuhantam a kertbe.

- Margit - mondtam a leánynak -, jaj de halvány. - S ezt gondoltam: - Mint egy halott.

A leány sírt a tavaszi fűben. Mi indultunk. Elöl egy kocsin szüleim. Utána a jegyesek, másik kocsin, egymáshoz simulva. Én a tréfás nagybátyámmal, aki vadászni szokott, és a szüreten rakétákat enged föl.

Mire visszatértünk, besötétedett. Mindnyájan visszajöttek hozzánk, a gyászházba, s az ebéd-lőben ültek le. Egy sarokban húzódtam meg. Fejem lüktetett a friss föld, a tavaszi rögök életkedvétől. Nyugalom ereszkedett reánk. Egy fiatalasszony tettetett bánattal ült a pamlagon, ölében egy csokor ibolyával. Az ura melléje bújott, s a kezük összeért. Akik itt maradtak, mind-mind örültek.

A szoba komoly volt, ünnepélyes.

Meggyújtották a lámpát. A pap az asztalfőn foglalt helyet. Arca ragyogott a bronz fényben. Poharában fekete-vörös bor csillogott, s amint ajkához emelte, szája szélét megnedvesítve vele, finom mosollyal, nem minden grácia nélkül mondta:

- Egy angyal az égben, egy fehér angyal az Úr trónusánál. - Hirtelen meleg lett körülöttem. A félelem és mámor füledt érzéssel hömpölygött végig rajtam. Szemem égett, torkom tüzelt. Kimentem az udvarba. Minden kék volt. A kék égen pedig kétszer akkorák a csillagok, mint egyébkor. Rengetek-hajladoztak az orgonabokrok.

A bokrok mögött két ember állt. Halálos bánattal hajoltak egymásra, mintha sírnának. De csókolóztak. Dühösen, elszántan, mint eddig még soha. A jegyesek.

„Ők is - villant meg fejemben -, ők is félnek, szegények.” Futni kezdtem a kapu felé. A sötét kapu alján - mint kísértetek - ismét egy pár. Egy katona meg egy leány. Az utcán, a szomszéd kapuban még egy, mint az örültek, siető csókkal, egymás karjában.

Távol pedig forrt-izzott a kisváros. Az aszfalton széttiport virágok és az erdőből hazatérő kirándulók a porban, az alkonyatban. Fölöttük az ég, az ég bársonyos, forró, szinte afrikai kéksége. Leányok mosolyogtak rám, sokkal erősebben, kedvesebben, mint egyébkor, ismeretlen emberek intettek a virágos gallyal, melyet kezükben hoztak a délutáni sétáról. Összeesküvés történt ezen a napon ellenem. Mindenki egyetértett. Csak én álltam egyedül, egészen egyedül.

Szédültem tántorogtam vissza az udvarba.

„Ezt ő művelte - gondoltam -, ő, aki elment.”

A tavasz valósággal dühöngött. Kénköves pokol volt a tavasz, kék leplek fönnyel kifeszültek és lengettek, az ágakon a rügyek zöld sebei forrottak, s minden virágot, gyönyört, gyümölcsöt izzadt. Ördögök fűtötték alattam a roppant katlant. Egy fához dőltem, és csendesen sírdogáltam. Az izgalomban, a virrasztásban lesóványodtam. Ha egy légáram megbillentette vékony kabátomat, összeborzongtam. Körülöttem valami pogány ünnep készülődött. A bokrok bóbitái roskadoztak. Párak úsztak a földön, és füstölt az illat, a részeg és őrző aroma, ezer-millió szag, mint egy parfümgyárban. Mindez pedig szomorú volt és édes. Kisöcsém járt az eszemben. Azon tűnődtem, hogy most már egyszer kisirom magamat, magamra öltöm a gyászt. Kiáltani szerettem volna, visszamenni a temetőbe, utazni, messze, céltalanul, rohanni, elbujdosni valahová, és sohase jönni vissza. Meghalni valahol egy síron.

Az udvar mélyén egy ablak világított.

Odasiettem.

Tükör előtt a lámpafényben fészkelődött Margit.

„Most - gondoltam - megkérdezem, miért olyan halavány?”

Szorongva kopogtam az ablakon.

- Margit.

Kinyitotta az ajtót.

- Úgy félek - dadogtam. Csodálkozva nézett rám.

- A halottól - suttogtam rekedten. - Nem merek bemenni a szobámba.

A leány babrált a fehér nyakán és terhes, szőke kontyán. Éreztem, hogy elsápadok.

Ő is elsápadt. Haja, mézszínű haja villogott, lángolt.

- Félek - mondtam.

És hozzáértem a hajához. És átkaroltam, hogy ne féljek. És leesett a kontya, a hosszú-hosszú haja, majdnem a földre.

És téptem a haját és a száját a szájjammal.

1911

HÍMEK

1

A vendégeknek a parfét szolgálták fel.

Hirtelen felkelt az asszony, s lerohant a kertbe. A kertben egész sötét volt. Haragoszöld orgonabokrok mögött állt a gimnazista, dobogó szívvel.

- Te... te...

- Te... te...

Két kéz kereste egymást.

- Te gyönyörű...

- Te édes...

Az udvarban két szív dobogott.

Az asszony nem volt szép. Egyáltalán nem szép. Harmincöt éves lehetett, s állandóan fáradt volt, mintha hosszú utazásról tért volna meg. Volt azonban benne valami izgató. Az utolsó láz még egyszer befűtötte a testét. Az akarat és az erőfeszítés is megszépít. Minden idegével és szívdobbanásával akarta még a szépet. A szemeibe atropint cseppentett, amitől túlvilágian sötétlettek a pupillái, a haját, amit már elfakított a sok festék, kalászsárgára festette, s idegen-szerű csillám ragyogott rajta. Át a festékek és a kenőcsök iskoláján most elérkezett a tökéletességhez, a hazugság és a szépség ideáljához. Szemei úgy ragyogtak, mint az apró, elektromos lámpák. A fogai - gyöngyös, ápolt, fehér csontocskák - akár a kis zongorabillentyűk. Hangja affektált. Melegsége kiszámított, de heves és ható, mesterséges, mint a gázkályha forrósága.

A diák a fülébe suttogott, mint egy telefonkagylóba. Mindenkinek ez jutott eszébe, amikor beszélt hozzá. Az elektromos asszony szinte nem is volt húsból és vérből, de valami égőbb anyagból. A szavakat felfogták az idegek villamos sodronyai, továbbították a központba, s látni lehetett, mikor érnek az öntudatába, mert akkor a szemei felszíkráztak, jelt adtak a beszélőnek, s folyt tovább a füledt, mesterséges, rendkívüli élet.

- Ha látna az urad - dadogta őrzöngve a diák. - Ha kijönne. Ha megölne itten, a fűben, mindkettőnket.

A diák szőke volt, halvány és áttetsző bőrű, finom arccal, leányos porcelánfülekkel. Ez volt az első kalandja. Imádta az asszonyt. A fiatalsága minden erejével kapaszkodott beléje, nem tudott betelni vele, bámulta és nézte a puha testet, amely szebb lett és megnemesedett az idegen szájak csókjától, az élettől, a szerelemtől, mint egy kijátszott, ódon hegedű. Éppen a tapasztalása imponált neki legjobban. Félig ölelte csak. Félig átengedte magát a lány karoknak, amelyek vitték őt, röpitették és dajkálták, szorították és simogatták. Nyugodtan csuklott le feje a szelíd mellekre. Nézte a villamos arcot kisfiúsan, áhítatos bizalommal.

Egyszerre felvillant a szeme:

- Van nála revolver?

- Kinél?

- Az uradnál.

Az asszony kicsit gondolkozott.

- Nem tudom... Mért kérde?

Kissé előrementek a kerti golyók közé. Most már látták is a világos ablakokat, a folyosót, az ozsonnáló társaságot, amely még mindig a parfén nyalakodott. Az asztalfőn ült a férj. Kezében egy görbe tortakés villogott.

A diák már a mellében érezte a kést, s édesen összeborzongott.

A férj azonban nyugodt volt, bort öntött, rágyújtott egy szivarra, s szokása szerint nyomban a szipkába tette. Arca vöröslött a bikaegészségtől. Körszakállt viselt. Afféle vidéki nagykereskedő volt, aki reggeltől estig derékig áll a munkában, s este szívesen elül órák hosszáig az asztalnál, és a poharat se veti meg. Becsületes, nyílt, magyar arcából naivság áradt. Szemében állandóan pár könnycsepp, nem tudni, a bortól, a lágylelkűségtől, vagy a sírva vigadó szomorúságtól-e? A diák reszketve bámulta atlétavállait, húsos és roppant tenyereit.

„A dühös hím” - gondolta magában.

Előrehajolt, hogy jobban lássa.

- Nézd, haragszik.

- Dehogyan - intette le az asszony.

- Észrevett valamit. Most olyan bánatos az arca. - Az asszony legyintett a kezével.

- De érzem. Megöl, megöl engemet, meglásd. Meghalok miattad.

A diák elképzelte a temetését is. Amíg az asszony macskaügyességgel átlibegett a virágágyakon, s felsurrant a falépcsőn a folyosóra, addig ő kifestett magának egy romantikus temetést, s látta magát feketében, sápadtan, egy rózsás koporsóban, sok zokogó leány között, és őt is, őt is, halottfehéren, nyomban a koporsó után. Nem volt sok ideje az ábrándozásra. Kisimította a haját, megigazította a nyakkendőjét, s rohant fel az asztalhoz. Hallatlan lámpalázzal izgett-mozgott. A férj zordan meredt maga elé. Kétségtelenül sejt valamit. Kerüli a tekintetét, nem is koccint vele, a kezét se nyújtja, mikor eltávozik. Csakhogy éppen megérintheti az asszony csuklóját. Utoljára a kapualjában még odasúghat neki pár édes szót.

Boldogan és rugalmasan ment haza, egy diadal érzésével.

A meleg éjszaka lehelte a boldogságot. Rózsakörmökkel karcolta a mámor. Dulakodásokról álmodott. Egy utcaközön találkozott a férjével, s az a vasbotját emelte rá, sarokba szorította, míg neki kegyelemért kellett könyörögnie. Később egy kardpárbajban esett el. Az asszony belenézett haló szemeibe. Reggel hősiesen gondolt vissza az álmaira. Mosdás közben nézte a mellkasát, a karjait, s meg volt elégedve magával. Délben azonban ideges lett. Délután már félt. Este pedig óvatosan kanyargott a házhoz, a poros, vidéki utcákon.

Az egyik első emeleti ablak nyitva volt, s az asszony könyökölt ki rajta.

A diák az aszfalton állott, a gyér gázvilágításban.

- Hol az urad? - rebegte.

- Alszik.

- Már?

- Igen.

- Ott?

- Ott.

A fiú az ablakára nézett. Szilárdan be volt spalétázva. A spaléták mögött van a veszedelem. Az oroszláncok lehet csak ilyen. Erre a gondolatra azonban fejébe szállt a vér minden fűszere és bódulata.

- Dobd le nekem a hajadat, a te nagy hajadat, ide az aszfaltra.

Az asszony megtapintotta hamis haját, és szomorúan mosolygott.

Dús hajzuhatagon járt a fiú gondolata, és selyem kötélhágcson, amelyeken a lovagok a vár-kisasszonyokhoz másznak éjjel, ellenséges puskaropogás közben. Ez az éjszaka az álmatlanságé volt. Másnap azonban már találkoztak. Előkelő, nagyszerű és tiszta pillanatokat éltek át. Egy kedves kis hotelben találkoztak, ahol a kopott tapétákon búsan andalog a fehér villanyfény. Udvari szobájuk egy folyosóra nézett. A szoba hangulatában, a tiszta és hideg ágyruhákban, a tompa világításban s az asszony fáradt és rajongó nézésében volt valami őszi, az utolsó vágy forró, utolérhetetlen költészete. A fiú pedig sötét és szilaj.

- Te, ha most jönne!

- Nem jön.

- Itt egy kalitkában vagyunk. Még csak nem is védekezhetnénk. Én eléd állanék. Előbb én halnék meg.

- De nem jön.

- Te nem ismered. Én tegnap láttam őt. Ő nem beszél, hanem cselekszik.

Az asszony egyszerre elérte a gondolatát.

- Azt hiszed? - mondta sejtelmesen.

Becsukták a szobát. Amint kattogott a zár, kéjes remegés futott át a diák ujjain. A félelem és a gyönyör remegése.

- Hol van most?

- Nem tudom.

- Valahol leskelődik. Talán már a lépcsőn is áll. Vagy hallgatózik, itt az ablakok előtt.

Ebben a pillanatban egy árnyék úszott át a világos függönyön, lassan, nagyon lassan, mint egy ember, aki tovább lopakodik.

- Ez ő - mondta a fiú hangtalanul.

Az asszony látta a hordársipkát, de nem szólt, színlelte az ijedtséget. Összeborultak. Ebben a néma együttesben mondhatatlan gyönyört éltek át. Még egyszer csókolóztak, a halál előtt, mielőtt bezuhanna az ajtó, s megjelenne vérben forgó szemekkel a férj. Az ajtó azonban nem zuhant be.

- Ő volt - mondta egy óra múlva a diák.

- Ő - hagyta rá az asszony.

Azután pedig állandóan rémmesékkal traktálta. Sokat beszélt az ura kegyetlenségéről, a katonakori csínyjeiről, a revolveréről, melyet állandóan a zsebében viselt. Szerelmük forróan és egzotikusan virágzott ki a vér, a félelem szomszédságában. A fiú egyre zavartabb lett a férj előtt. Napról napra hallotta, mint gyűlöli őt, és minő halált szán neki. Mégis szüntelenül vacsorára invitálta, és egyiptomi cigarettákkal tölte a tárcáját.

„Minő alattomos” - gondolta magában.

Egyszer látta őt az utcán. Utánasompolygott. Masztodon lábai gázolták az aszfaltot. Vasbotja zengett és kopogott. Köszönt neki. Közönyösen billentette meg rá a kalapját. Húsz-harminc lépcsőről követte őt, tetszelgett a hős szerepében, s egész hazáig ment. A kaput mennydörögve csapta be maga mögött.

„A zsarnok” - gondolta a diák.

Az ablakokra nézett, melyek sötétek voltak és rejtelmesek.

- A dühös hím - mondta csendesen.

2

A dühös hím letette a kalapját. Kopasz fején rezgett a lámpafény. Ingujra vetkőzött, s úgy ült a nádszéken. Bort ivott, véres rostélyost evett szótlanul a felesége mellett. Egy kezdő pszichológus is megállapította volna róla, hogy ő egyáltalán nem az a dühös hím, akinek a gimnazista látta, inkább egy nyugodt kedély, egy szelíd és puha férfi, akinek a legfőbb jellemvonása az emberszeretet s a jovialitás, egy görög bölcs, aki már évek előtt végleges kompromisszumot kötött az élettel, s veszi az értékeit, amint kapja, anélkül hogy lázongana a végzet ellen, amelyet se túlságos sötétnek, se túlságos ragyogónak nem lát. Arcán inkább derűs motívumok játszadoztak, az a bizonyos tisztaság és meglegedettség, amely csak az érett kor sajátja, s emlékeztet némiképp a coelibatusban élő szerzetesek és a bölcs anachoréták nyugalmára. Ezt a nyugalmat egy mosoly is színezi. Bölcsesség, fölény, lenézés van ebben a mosolyban, s egy kis szájalom is azok iránt, akiknek nyugalma szenvedélyek barázdálják, eltérítik a helyes és igaz úttól, a kötelesség és hivatás ösvényétől. Sohase ragadta el az indulat. Ezúttal is kitüntető szeretettel és teljes méltánlattal beszélt a gimnazistáról, s nem is titkolta, hogy választékos modorától el van ragadtatva.

- Ma nem jön? - kérdezte.

- Nem.

Vajat kent a kenyérre.

- Szeretem ezt a fiút. Mikor találkoztok?

- Holnap.

- Ma láttam a szobátokat. Kissé kényelmetlen. Kerestem egy másikat. Az utcára néz, s így nem fognak zavarni a folyosóval járó kellemetlenségek. Itt a kulcsa.

Az asszony megcsókolta őt. Ő pedig mosolygott. Egyáltalán mindig mosolygott. A kaszinóban gyakran félrehívták, figyelmeztették diszkrét emberek a családi élete veszélyére, de ő ekkor is mosolygott. A társaságban is mosolygott.

Mikor egymagában volt, akkor is mosolygott. Mosolygott törhetetlenül, állandóan, szenvedéllyel. A találkák ideje alatt pedig újságot olvasott a kereveten, barátmalmozott szelíden, és mosolygott, nevetett, röhögött. Ez a széles ember a mosolyával szinte ijesztő volt. Mint hogyha valamire rájött volna. Talán egy új filozófia kulcsára jött rá, talán a csillagok zenéjét hallotta, talán egy társadalmi bölcsélet vázlatát dolgozta ki magában, de nem szólt senkinek, s a titkát és a boldogságát megtartotta magának.

- Miért nevet mindig ez az ember? - kérdezték a városban.

- Egy rejtély - suttozták a kaszinóban.

Nyáron egy hónapra elutazott Marienbadba. Májbaja volt, s néhány kiló hájat le akart hányni magáról. A feleségétől érzékeny búcsút vett. Szemei szinte könnybe lábadtak a vonatlépcsőn.

A nyár tüzes volt. Forró, halványzöld, poétikus éjek jöttek. Az asszony ragyogott, és kacagva mondta a diáknak:

- Szeress.

A diák pontosan eljárt a találkára. Egy hét múlva azonban néha ki-kimaradt.

- Mi van veled? - sopánkodott az asszony.

- El vagyok foglalva.

- De...

- Az érettségi - sóhajtott a fiú.

Fanyar szájjal állott előtte, s érezte, hogy zuhant, süllyedt lefelé, már nem szereti.

Kétségbeesett gondolata támadt, s írt a férjének. Pár nap múlva a diák szemébe lobogtatta az ura dühös, féltékeny levelét.

- Érdekes - szólott. Ez se igen használt.

Egy délután aztán átment a vaskereskedésbe, s megvásárolta a legendás revolvert.

Odatette az ura éjjeliszekrényébe, az ágya mellé, egy vörös bőrtokban.

- Itthon hagyta? - kérdezte a diák.

- Igen. Most nincs szüksége rá.

- Hát ez az... - szólt, és nézte sokáig a diák. Azon az éjszakán nem is ment el. Egy új boldogság várt rájuk. A diák valósággal beköltözködött, s a cselédek a háziurat megillető tisztelettel beszéltek vele. Fürdött a fürdőszobában, szívta a férj cigarettáit, viselte a hálóingeit, a papucsát, a bajuszkötőjét, s használta a hajszeszét és az eau de Cologne-ját. Lassanként áthurcolta az egész könyvtárát. A latin könyveket, a jegyzeteket, a sztereometria kártyakártyákat és a puskákat is, amelyek az érettségénél oly megbecsülhetetlen szolgálatot tesznek. Délben és este kitűnően evett. Roppant sokat evett. Farkasétvággal evett. A férj bő hálókabátjában járt, s komikus és kedves volt, mint egy afrikai pap.

Csak néha riadt föl:

- Jaj, ottan, a fák közt.

Az asszony félhangon mondta:

- Lehet.

De sohase volt ott.

Egy éjjel azonban tényleg megjött. Akkor, mikor legkevésbé várták.

Ijedt csöngetés járta be a házat, úgy három óra tájt, mikor mindnyájan aludtak. Suttogtak és futkostak a cselédek. Az inas felköltötte az asszonyt:

- A nagyságos úr.

A diák felriadt álmából. Gyorsan kapkodta magára a ruhát. De már késő volt.

Kinyílt az ajtó, s jött a férj, két görnyedő szolgától kísérve, akik a bőröndjeit hozták. A férj fáradt volt, poros az úttól, és álmos.

- Hogy vagy, fiam? - kérdezte a feleségét.

„Most - szólt magában a fiú -, most...”

A férj azonban a vörös, puha kezét nyújtotta feléje is:

- Hogy vagy? - szólt hozzá atyai hangon, a meglepetés minden árnyéka nélkül.

Ámult. Nézett. Az ájuláshoz volt közel. Az alattomoságára gondolt, és várt.

Ő azonban bement a szobájába, s az asszony bekísérte, hogy lefektesse.

„Mi történt?”

Most meglátja majd a jegyzeteit, a széthányt könyveit, s mindenre rájön. Egy pillanat múlva ordítva nyitja ki az ajtót. Az ablakmélyedésbe dőlt. Megadta magát a végzetének.

Öt perc múlt el így. Csend. Mindenütt csend. Végül kinyílik az ajtó. Az asszony jön ki mosolyogva.

A diák vizet ivott. Most tért magához az ijedségtől.

5

- Mi volt ez? - kérdezte rekedten.

- Semmi.

Leült egy székre. A fejét a tenyerébe temette. Az asszony szégyenülten állt előtte.

A diák nem tudott szóhoz jutni. Kereste a szavakat. Egy óriásit akart kiáltani, de jobbnak látta elnémulni. Ült a didergő hajnalban, s nézte a tárgyakat, az asszonyt, és egy világ süllyedt el a lába alól, mozogtak az ajkai hangtalanul, s elpityerdült a szája. Nézte, nézte az asszonyt. Fogai többé nem fénylettek, a rózsái lehervadtak, hangja rekedt lett, és a szemei kialudtak. Megszűnt a villamos varázs. Az asszony vén volt.

- Te cudar - suttogta férfias dühvel -, te cudar. Megcsaltak, megcsaltak, megcsaltak.

- Én? - suttogott az asszony.

- Nem - szólt a fiú -, az urad... az urad...

Szava belefűlt a zokogásba. Kereste a kalapját, a felöltőjét, a könyveit. Sarkon fordult, és kiment. Becsapta maga után a kaput. A kapu mennydörgött. Most érezte, hogy fontos a bánatában, és szép az élet, szép férfinak lenni, a csillagokat nézni, egyedül, a kapura gondolt, amely még mindig remegett, és csaknem felkiáltott, hogy hatalmas és hódító és erős, hogy férfi, hogy ő - igen, ő - a dühös hím.

1911

TIZENHÁROM GONOSZ KISLÁNY

Ez a kis dráma egy mozgószínház lepedőjén játszódik le. A mozidirektor a programra ezt írhatja: realiztikus. De ha kissé idősebb, ha tapasztalt valamit az élet keserűségéből, s a jó és rossz értékek egyensúlyba helyezkedtek lelkében, esetleg azt biggyeszi a cím mellé: kacagtató. Olvasóim is kényük szerint nevethetnek vagy sírhatnak a történeten.

ELSŐ KÉP

Egy kövér, szívtelen asszony könyököl a holdfényes ablakon, s látszólag találkára vár valakit.

Az udvarló - fekete, kócos fiatalember - felmászik a csatornán, a cirádákon, egészen az ablakig, s kopog.

Az asszony hallgatózik az ajtón, mert a gyerekszobában visonganak a lányai, a tizenhárom gonosz kislány. Bezárja kulccsal az ajtót. Villámgyorsan kinyitja az ablakot, s bekukkan a fiatalember. Csókolóznak. Ölelkeznek. Megint csókolóznak. Gyors csengetés. Az ablak becsapódik, s az udvarló künnreked az ablakpárkányon.

Jön haza Willy, a férj. Hórihorgas és sápadt, negyven év körüli, szegény miniszteri hivatalnok. Deres haj. Olcsó, ezüst óralánc. Kitérdelt nadrág. Látszik, hogy az asszony már elzárta az életét. Mostan semmit se sejt. Felveszi a házikabátját, leül az asztal mellé, s a felesége alattomosan csókolja. A férj sóhajt. Az asszony a zsebkendőjével töröli a homlokát, félresimítja deres fürtjeit, s leülteti háttal az ablaknak, ahol az udvarló rejtőzik. A férfi újságot olvas.

Közben kinyílik az ablak. Az asszony és a fiatalember csókolóznak. Még egyszer csókolóznak. Willy a tükörbe pillant. Új csókolózás. Most meglátja a jelenetet. Homlokára csap, felugrik, hevesen gesztikulál. A felesége eleinte védekezik, mikor azonban kifogy a hazugságokból, felemeli a fejét, sarkon fordul, és elmegy. Otthagyja az urát. A férfi szívére szorítja a kezét, mint a rossz színészek szokták (de a póz megindító ebben az esetben), s lehorgadt fővel áll a gyerekszoba előtt, ahol a lányai hancúroznak.

MÁSODIK KÉP

A tizenhárom lány.

Majdnem mind egyforma. Mindegyiknek rövid a szoknyája. Az első egy csöppség. A másodiknak parterli van a nyakán. A harmadiknak a haja, mint a kakastaréj, ágaskodik a kislányfésű alól. A negyedik fontoskodó és fekete. Az ötödik előkelő, mint egy hercegkisasszony. A hatodik ábrándosan babrál az ékszereivel. A hetedik közönyös. A nyolcadik vékony, csipkés s áttetsző fátyolait lobogtatja, mint a szitakötő a szárnyait. A kilencedik ledől a díványra. A tizedik züllött unalommal bámul maga elé. A tizenegyedik arca kövér, s hasonlít egy jól ápolt bulldoghoz. A tizenkettedik parfümözi magát. A tizenharmadik egész az anyja.

Most egyedül vannak a lógólámpa alatt. Egy darabig pipiskélnek, dalolnak, azután keresni kezdik az anyjukat, végigrohannak a szobákon, s rájönnek, hogy az anyjuk elszökött, és most árvák. Mintegy vezényszóra leborulnak az asztalra, és sírnak. Azután felemelik a fejüket, és nevetnek. Feltörik a szekrényeket. Kiveszik az anyjuk ékszereit, fésűit, ruháit. A ruhákat ollókkal feldarabolják. Icipici tűkkel varrni kezdenek. A ruhák egy pillanat alatt készen vannak.

Felöltözködnek. Illegnek a tükör előtt, tapsolnak, ugrálnak. Előkerítik az összehajtható tükörtöket, s kilopják az anyjuk arcképét, és kézzel kézre adva összecsókolják mind a tizenhárman.

Bosszút esküsznek. A legnagyobbnak lobog a haja. Végül jön az apjuk. Mostan még soványabb, mint előbb. Szűk ruhái szálnalmasan lötyögnek ösztövére testén. Leroskad egy székre. A lányok a térdére ugranak, és eszeveszetten csókolják, az apa pedig könnyezik, mutatja, hogy boldog. Vacsorára terítenek. Mindnyájan tejet isznak óriási, hasas köcsögökből.

A leányok apró, piros nyelveikkel nyalogatják a szájukat, mint a cicák.

HARMADIK KÉP

Most már egészen elzúllott a kis szoba.

A tükrök megrepedtek. A díványból lóg a kóc és a lószőr. Az egyik ablak újságpapirossal van beragasztva.

Újságot olvas az apa a díványon, de többször felkel, hogy csendre intse a lányait, mert a pokoli lármában nem tud olvasni. Mímeli, hogy fáj a feje. De a lányok nem csendesülnek. Visonganak, kuncognak, ordítanak, bömbölnek, rínak, kornyikálnak, csörömpölnek, lázonganak. Az apa kiabál, hogy ez egy pokol, egy örültek háza. Erre gyertyát gyújtanak a kislányok. Apró köténykéikkel szítják a lángot, és körültáncolják, és éneklük a gyerekverset:

*Lányok, lányok
Földi boszorkányok...*

Az apa eleinte fenyíti őket száraz ujjával, majd segítségért akar kiáltani. Egy láng hirtelen belekap valamelyik szoknyácska fodrába. Tűzbe borul az egész ház. Vörös fény cikázik a színpadon.

A zenekarban dobog dobognak, megpendül a triangulum is, s távolról hallani a tűzoltó-trombitákat és a tömeg moráját.

NEGYEDIK KÉP

Mindnyájan megmenekültek a tűzvészből.

Az utcán találkozunk velük.

Elöl az apa, szomorúan ballagva, utána a tizenhárom leány, és mind beléje csimpaszkodik, ráncigálja a kezét, a karját, a ruháját. Valószínűleg nagy ünnep van, mert sokan járnak-kelnek, vasárnapi ruhában. Bemennek egy vendéglőbe vacsorálni. Az apa dús és deres haja megritkult azóta. Csupa ránc az arca.

A pincér roppant üvegtálon száz szerezsenfánkot hoz, amit a lányok egy pillanat alatt felfalnak. Az apa éhes, enni akar, ijedten bámul az üres tálra. Újra rendel. Megint ismétlődik az előbbi játék, háromszor-négyszer. Utoljára még egy kísérletet tesz, s maga elé teszi a tálát, de ellökik, és megint hoppon marad. A lányok nevetik. Fizetésre kerül a sor. Jön a pincér, s az apa egy nagy bankjegyet tesz eléje, de ő kevesli, s hívja a vendéglőst, aki szintén kevesli, azt mondja, hogy nem tehet róla, a számlát ki kell egyenlíteni, ilyen még nem történt az ő vendéglőjében. Vita támad. A kövér vendéglős a gallérján megpenderíti az apát, s kidobja az utcára. Szerencsétlenül esik, arccal az aszfaltra. Körülötte könnyeznek a lányai. Az apa is sír.

Öt perc szünet.

„Friss vizet, sóskiflit, szaloncukrot, savanyú cukrot, erős cukrot tessék.”

ÖTÖDIK KÉP

Egy nyomorúságos vackon látjuk most a szerencsétlen családot, a tizenhárom lányt és az apát, aki az ágyban fekszik súlyos betegen, nyakán egy hidegvizes törülközővel, az arcán flastromokkal és vattakötegekkel. Mellette a széken jég és lavór. Lányai porolják az ócska bútorokat, s fulladoznak a porban. Az apa köhög. Rimánkodik nekik, de ők nem tágítanak. Kinyitják az ablakokat. Beárad a jeges levegő. Jön végül a doktor, egy nehézkes öregúr, aki nagyon közellátó. A lányok levetkőztetik, elveszik a botját, a kalapját, a felöltőjét, s elveszik a vastag pápaszemet is, amit hamarosan összetörnek. Szegény orvos felteszi az üres szemüveget. Csak ügyel-bajjal tud a beteghez botorkálni, hogy megmérje a lázat. Egyik leány kikapja az apja hóna alól a lázmérőt. Ezt is összetörik. A szoba padlóján vihorászva keresik a kis fűrgő higanygömböket. Az orvos vállat von, de még leül, hogy receptet írjon, és a leányoknak szigorúan meghagyja, nyomban csináltassák meg a gyógyszerértárban.

HATODIK KÉP

Jönnek a leányok a gyógyszerértárból.

Tizenhárman hatalmas üveget cipelnek lihegve és izzadva, amely majdnem nagyobb, mint ők maguk. Az orvosságok színe fekete, barna, kék, vörös, sárga, lila, zöld, narancs, szürke, viola, rózsaszín, ezüst és arany. Egy utcasarkon megpihennek, mielőtt hazaérnének. Ekkor a legkisebb kihúzza a dugót, és megkóstolja a medicinát. Az orvosság jó. Az orvosság cukros és édes. Az orvosság, mint a szörp. Inni kezdi. A többiek utánózzák. Körömcseppig isszák az üvegeket. Valósággal berúgnak tőle. Kacagnak, dalolnak, felfújódnak, s szemmel láthatólag meghízhatnak.

HETEDIK KÉP

Mikor hazaérnek, az apjuk kétségbeesetten kéri az orvosságokat. Meglátja az üres üvegeket. A leányok valamit hazudnak neki. Ő nem hiszi el. Sőhajtozik, zokog, átkozódik, s mutatja sovány testét, amely már mint a csontváz, és komikus lábait, amelyek mint az aszott kórok. Később hátrafekszik a párnán, és sokáig nem mozdul.

A leányok papért szaladnak. Megérkezik a pap - egy ősz, piros arcú káplán - fehér karingben, egy ministránsgyerekekkel, aki a csengettyűt rázza előtte, meggyóntatja a beteget, megáldoztatja, s vattával megkeni az őt érzékét, amely annyit vétkezett ebben a földi életben embertársai ellen, férfiak és nők ellen egyaránt. Vigasztalja. Az Istenről beszél. Az ajtóból még egy búcsútekintetet vet a leányokra, akik egyedül gyámolítják az apát, s egy könnyet morzsol szét a szemében arra a gondolatra, hogy nemsokára elárulnak szegénykék, pedig oly ártatlanok, mint az Úr angyalai.

A leányok most már pityeregnek. Gyászos arccal tesznek-vesznek a haldokló körül, aki hánykolódik a kisvánkoston. Most egy új párnát kér. A legkisebb az anyja tűpárnáját teszi a feje alá. Sziszegve jajdul fel a haldokló, s vér csurog a fejéből. Most meg inni kér. Kiölti parázsos nyelvét, és piheg. A legnagyobb vesz egy üres poharat, és itatja-itatja, az apa pedig szívja, nyeli, kortyolja a levegőt.

NYOLCADIK KÉP

Még mindig várnak a leányok. Lenn a zenekar már kegyesen előlegezi a gyászzenét, amely a közönség tájékoztatlanabb részét biztosítja, hogy az apa nemigen fog felgyógyulni, s a film tragikus kimenetelű. Hallgatóznak. Az agónia nem sokáig tart. Felkel a legidősebb, az apa szívére hajol, s int, hogy meghalt. Erre mind térdre rognak. Felugornak, és sűrögni-forogni kezdenek. Az első megmossa a halott arcát. A második tiszta inget hoz. A harmadik öltözteti. A negyedik fésüli. Az ötödik sír. A hatodik csókolja. A hetedik imádkozik. A nyolcadik kirohan. A kilencedik hozza a koporsót. A tizedik, tizenegyedik s a tizenkettedik beléemeli. A tizenharmadik pedig ráborítja a szemfödőt és a koporsófedelet. Tizenhárom kis ezüstkalapács kerül elő, s tizenhárom aranyszeggel - mint egy gondolat - beszegezik a koporsót. Meggyújtják a gyertyákat. Letérdelnek és sírnak, eltakarva kis arcocskáikat. Egyszerre azonban letépik szemükről a zsebkendőket. Elnevetik magukat. Táncolnak. Csendesen az ablakhoz sompolyognak, mind a tizenhárman, intenek az anyjuknak, aki lenn az utcán vár, hogy készen vannak, most már jöhet.

A lepedőn megjelenik: Vége. Majd egy ástózó bácsi jelenik meg, aki „jó éjszakát” kíván a publikumnak.

1911

A LÉGGÖMB ELREPÜL...

A költő megállt a Rákóczi út sarkán. Meglátta a léggömbös embert, ki a rügyező akác mellett állott az aszfalton, s vastag cukorspárgán egész csokor léggömböt táncoltatott, kéket, lilát, zöldet, sárgát, vegyesen. Kora tavasz volt. Ez a színpompa boldogan szorította szívét, mámorossá tette, érezte benne a nyarat, a lángokat. Odalépett az emberhez.

- Hogy ez?

Egy zöld léggömböt csikartak hosszúkás ujjai.

- Ötszáz korona, nagyságos úr.

- Drága - mondta mosolyogva.

Azzal lenyeste a gömböt a közös zsinegről, egyik gomblyukába kötötte, s a felső mellényszéből odadobott a léggömbösnek százezer koronát.

- Megörültél? - rivalltam rá.

- Meg kell fizetni a passziókat. Ez a levegőgolyó többet ér nekem.

- De...

- Semmi de. A nyárspolgárok nem értik, ha végre egy becsületes ember honorálja a könnyűséget, a szárnyat. Nézd, nem olyanok ezek a kolibriszínű gömbök, mint a tavasz madarai, az aszfalt ibolyái?

Néztem a költőt. Hihetetlenül magas, vékony ember volt. Amint a léggömb kabátjához akasztva himbálódzott és szökdelt, félni lehetett, hogy elragadja őt, és tovább repül vele. Bámulta az egész utca. Néha olyan volt, mint egy karó, fején a léggömbbel, mint valami zöld kertigolyóval. Szeme pedig babonás, ábrándos, kék: két eleven türkizkő.

- Kinek viszed? - kérdeztem tőle.

- A fiamnak. Beteg. Az orvos léggömböt rendelt neki. - Elmosolyodtam.

- Mit mosolyogsz? - mondta indulatosan. - Nekem már csak ebben a semminél is könnyebb metángázban, ebben a ragadós kolloidum hártáiban van a reménységem. Te tanultál fizikát, vegytant, s tudod, hogy ezt nemigen rendelik orvosok. Bizonyosan kuruzslónak, szélhámosnak tartod azt, ki metafizikával, okkultizmussal gyógyítja az én szegény kis betegemet, de akkor a többiek, a pozitivisták, az alaposak, az orvosi szakközlönyök tanult munkatársai s az egyetemi dobogók hátramoszdítói egyenesen gazemberek. Orvosságaikat a moslékba öntöttem, s kifüstöltem utánuk a szobát. Nem akarok tudni róluk. Most egy különös idegorvosban bízom. Nemigen előkelő hangzású a neve. Két évet ült sikkasztás miatt. Elvesztette diplomáját is. De szíve van, képzelete van, és sugallata van. Ő az én barátom.

Szótlanul mentünk.

- Nos és mi baja a fiadnak?

- Mi baja! Nem tudom. Senki sem tudja. Két évvel ezelőtt - négyéves korában - egyszerre elkomorodott, s azóta alig lehet szavát venni, minden iránt közönyös, bámul maga elé, ásítózik, alszik. Egészen elpohosodott már. Gonosz, öreg az arca, mint egy elbutult vénembernek. Hajh, barátom, ha ez segítene.

- Vannak pajtásai?

- Az egész körút gyerekeit odacsődítettük. Rájuk se nézett. Lármás játékokat vettünk, pus-kákat, ágyúkat, trombitáló katonákat, kukorékoló kakasokat, de egyiknek se volt foganatja, az én kis mélabús filozófusom a másik oldalára fordult, s aludt-aludt.

- És bízol ebben?

- Bízom. Ez a táncoló léggömb nekem is valami rendkívülinek tetszik. Meglátod: föl fogja röpíteni.

Hazaértünk. Fölkapaszkodtunk a harmadik emeletre. A lakás csendes, reménytelen volt, mint ahol gyógyíthatatlan beteg van, s a környezet már belefásult a tudatba, hogy úgyis minden hiába. Az ágyban feküdt a beteg. Rátekintettem, és megijedtem tőle. Feltűnően értelmes volt az arca, öreges és csüggeteg, mint egy elhízott filozófusé, ki már csak a mozdulatlanságban és nirvánában hisz, s megveti a tépelődőket, a becsvágyó, korlátolt mozgókat. Mellette a széken kétes világításban egy szomorú alak gubbasztott.

- Berthold, ideg orvos - mondta csöndesen. Őszintén szólva, nem így képzeltem az ideg-orvosokat. A börtön járt eszemben, ahol hosszú évekig sanyargott. Arca himlőhelyes. Vékony állán gyér, nyírt, vörös szakáll, bajusza helyett erős borosták. Holmi sovány rókához hasonlított. Szájából dőlt a pálinkaszag. Erős virzsíniát szívott, s minden pillanatban féltem, hogy a vörös tűzponttól föllobban az egész ember, meggyullad, elég kékes lánggal, mint egy automatyufa.

- Megvetted? - kérdezte barátomat.

- Itt van - mondta, és átnyújtotta neki a léggömböt.

- Pompás - kiáltotta föl villanó szemmel. - Ön, uram, nem is sejti, micsoda megbecsülhetetlen szolgálatot teljesít ilyen léggömb a modern idegterápiában. A melankólia effajta makacs eseteiben egyszerűen csodatevő. A beteg elveszti minden kapcsolatát a földdel, és levegőszerű, könnyű, virgonc lesz. Pár nap múltán már látszik a hatása. Csakhogy vigyáznunk kell. Csínján kell vele bánnunk, mint a mérgekkel. Nem akarnám, hogy a kisfiú is olyan érzéketlen legyen a realitás iránt, mint az apja.

Keszeg pillantásával a költőre nézett. A költő kitekintett az ablakon.

- Rajta már nem lehet segíteni - mondta az ideg orvos, mosolyogva.

Aztán megfogta a léggömböt, s a cérnával odakötötte a rézág gombjához.

- Kölyök - kiabált a gyerekre, nem épp orvosi tapintattal -, ébredj. Nézd, itt a léggömb.

A fiú fölnyitotta szemét, aztán ismét lehunyta.

- Nem kell - motyogta.

Csalódottan álltunk az ágy mellett. Az orvos leküldte a cselédet három másik léggömbért, egy sárgáért, egy pirosért és egy kékért.

- A színek igen fontosak - mondta fontoskodva.

Mikor megérkeztek, a másik hármat is odakötötte az ágy gombjaihoz, úgyhogy az ágyban, a négy ficáncoló gömbbel, volt valami légies, meseszerű, egy induló aeroplánhoz hasonló.

- Gáspár - szólt újra -, nézd a léggömböket.

A gyerek föltekintett. Kissé elcsodálkozott. Aztán újra visszatorpant közönyébe.

- Nem kell - nyafogta.

Vártunk. Fél óra múlva a beteg fölült az ágyban, szemeit dörzsölte, beszélni kezdett.

- Álmodtam.

- Miről?

Az orvos mosolygott.

- Itt vannak - kiáltotta, és leoldott egyet, a gyerek kezébe adva.

A fiú játszani kezdett. Megvártuk, míg besötétedik. Ekkor az orvos bezsírozta az egyik léggömb cérnáját, s óvatosan meggyújtotta. A vékony lángcsík lassan kigyózott a gömbig, ott aztán belékapott a hártába, s délibábos tűzkoszorúvá pukkant szét, összerázva, megvilágítva a sötét szobát.

- Nagyszerű - kiáltott a beteg, és kacagott.

Késő éjjel mentem haza. Sokat gondolkoztam erről az érdekes szélhámosról, ki, mint valami bűvész vagy szent, egyszerre meggyógyított egy beteget. Később azonban nagyon is átlátónak tetszett a fogása, nem tulajdonítottam túlságos fontosságot neki, el is felejtettem. Egy álló hónapig a barátommal sem találkoztam.

Júniusban egy mulatóhelyen láttam.

- Nos?

- Óriási - kiáltott. - A fiam meggyógyult. Egészséges, mint a makk. Reggeltől estig futkároz, hancúrozik, játszik a léggömbökkel. A szobámat már egészen földülta. Ha hazamegyek, a szekrények tetején, az ablakpárkányon, a könyvtáramon találok. Valóságos gyerekaviatikus. Most a Svábhegyen lakunk. Jöjj ki egyszer hozzánk, látogass meg.

Csak késő nyáron mentem el, több hónap múlva. Gépkocsin rohantam a hegyre. Egyik fordulónál találkoztam a fiúval, aki a félhomályban egy zöld léggömbbel viaskodott. Ugrált és táncolt, nevetett és röpdösött. Örültem a viszontlátásnak, és intettem neki a kalappal.

A költő otthon volt, a dolgozószobájában. Komoran, halkán köszönt.

- Mi bajod?

- A fiam...

- Hogyan?

- Ül le. Mindent elbeszélek.

Leültünk a tornácra a kis, terített asztalkához, s élveztük a hűvöskés, nyári éjszakát. A költő meggyújtott egy zöld villamoslámpát, beszélni kezdett.

- Eleinte minden jól ment. De most már belátom, hogy az orvos elvetette a sulykot. A fiút valósággal megbabonázták a léggömbök. Szenvedély emészt. A levegő szenvedélye. Kora hajnaltól késő éjszakáig künn ugrál a mezőkön, és nincs mód, hogy csak egy percre - értsd meg - egy pillanatra is kitépjem kezéből az átkozott léggömböket. Velük alszik, velük álmodik, velük ébred. Azóta egészen lesoványodott. Kísértetiesen lesoványodott.

- A dolog egyszerű. Kezdj ellenkúrát.

- Nem lehet. Vettem neki vonatokat, melyek gyönyörűen rohannak a parketten. De a fiam nevetett. Később egy gőzre járó, benzinnel fűthető liliputi aeroplánnal leptem meg. Ez sem kellett neki. Azt mondta, nem érdekes, mert motorok hajtják. Füttyöl a technikára. Ő repülni akar.

- Családi végzet.
- Ez a gyerek most eltépett minden köteléket, mely a földhöz vonzza. Olyan, mint a madár.
- És az orvosok?
- Nevetnek. Azt mondják, hogy képzelődöm.
- És az idegorvos, a rókaarcú, a barátod?
- Eltűnt. Nyoma veszett. Mikor látta, hogy a fiam senyed és lázas a levegőtől, fölszedte sátorfáját, s azóta hiába keresem. Pedig minden az ő kezében van.
- Mit csinálsz most?
- Várok.

Este volt, kilenc óra. Ekkor a fiú hirtelen elénk ugrott. Az arca piszkos volt és piros. Nagyot ugrott, ijesztőet és hihetlent, a virágágyakból egyszerre a tornádra.

- Repültem - kiáltotta. - Átrepültem a Dunát, és a Bazilika tornyára szálltam. Ott megpihentem, és most itt vagyok.

Hit és láz volt beszédében.

Apja csendesen mondta:

- Mindig ilyen badarságokat beszél. Múltkor, mikor megfenyítettem, azzal fenyegetőzött, hogy elrepül, vissza az égbe. Hiába bizonyítottam, hogy az lehetetlen. A kisgyereknek - mondta - vékony a húsa, a csontja, neki nem kell repülőgép, csak egy céna meg egy gömb, s az égben van.

Nyomott hangulatban vacsoráztunk, fenn, a szálló emeletén. A gyerek alig evett valamit. Vacsora után bevonultam a költővel a dolgozószobába. Éjfélig beszélgettünk.

- Hol van a fiú? - kérdeztem.
- A másik szobában játszik. Mindjárt lefektetem.
- Átmentünk a másik szobába. Hosszú-hosszú fehér cérnákat bogozott, oldott és kötött, mint hajósok indulás előtt. Az apa indulatos lett.
- Lefeküdni.
- Nem - visongott a fiú.
- Megverlek.
- Nem, nem - ordított vásottan.
- Leszállsz mindjárt az ablakpárkányról?

A gyerek az ablakpárkány peremén szédelt.

- Az árgyélusát, kibukik! - kiáltott az apa.

Mind a ketten odarohantunk.

Igen, mintha megszédült volna. Oldalt dőlt, és kezében a zöld léggömbbel kissé megferdülten kacérkodott a mélységgel. Kinyújtottuk karunkat, hogy elkapjuk. De már késő volt.

A gyerek a vékony fehér cérnába kapaszkodva megállt a levegőben. Lehetetlen volt utolérni. Dobáltuk utána kalapjainkat, kötelet nyújtottunk neki, de minden eredménytelennek látszott. Nyilallt föl, föl a levegőbe. Nyugodtan és majdnem vidáman ült a cérnán, egy darabig integett, mosolygott ránk, mintegy biztosítva, hogy semmi baja se eshetik, aztán belefürödött az égbe, s pár perc múltán már semmit se lehetett látni.

- Én még látom - mondta az apa.

De akkor teljesen elvesztettük szemünk elől. Repült az egekbe, a gyerekekbe, a lehetetlen képzelet birodalmába, s éreztük, hogy sohase bukik le, meg se áll az örökkévalóságig.

A költő egy karosszékbe roskadt. Víz ivott. Törölte homlokát.

- A rendőrséghez - lihegte.

- Mit érsz vele? - mondtam hitetlenül.

Bementünk a szobába. Előszedte vastag szivarjait. Szivaroztunk, ittunk.

- Az én életemben - mondta a költő - annyi csodálatos dolog történt már, hogy nem is csodálkozom rajta.

Megvártuk a hajnalt. Az ég ismét kéklött. Acélos, józanító szelek fújtak.

A költő az égre nézett, mint a tengerészek rokonai az óceánra, mely elragadta kedveseiket. Szeme, az ő türkizszeme is kék volt. Egy folt ebből a végtelenségből. Most egy volt vele, s az Istennel beszélgetett.

- Te - mondta egyszerre józanul -, ez nem érdektelen novellatéma. Hihetetlen és csodálatos. Sokan nem fogják megérteni. De a gyerekek, bölcsek és bolondok megértik. Van benne valami, amit éreznünk, logikánk ellenőrző, tiltakozó szava ellenére is. A címe: „A léggömb elrepül...”. Mit gondolsz?

1911

MENYEGZŐ

- Anyám, anyuska...

(...Mit akarsz, fiam?)

- Mesélj valamit.

(...Miről, fiam?)

- Akármiről. Egy éve, két éve fekszem már itt. Úgy unom magamat. Siess, míg este nem lesz. Mert jön a láz, s akkor a padló fölött lengesz, felröpülsz a kandallóra, és oly nagyok, nagyok a szárnyaid. Beszélj a lakodalomról, a te lakodalmadról, amit már annyiszor elmeséltél, a nagy-nagy lakodalomról beszélj.

(...Hol kezdjem?)

- Kezdd el kora hajnallal. Azzal kezdd, mikor felébredtél és ránevettél az orgonabokrokra, azzal kezdd, mikor kinyitottad a szemed, és friss vízzel szépítetted az arcocskádat. Ugye, szép idő volt akkor?

(...Aranyidő, lelkem. Virágvasárnap és csupa arany és csupa virág. Aki ezen a napon kinyújtotta a kezét az ablakon, az egész nap zománcos lett az aranyfürdőtől.)

- Azon a napon korán keltél.

(...Aranyzárban fésülködtem. Ilonka-pillék repkedtek a hajam körül. Belekacagtam a tükörömbébe. Csigákba fésültem a hajamat, és tornyos frizurám volt.)

- Láttam az arcképedet. A széle ezüst. Olyan vagy itt, mint egy kis galamb a tükörben. Abban a fehér brokátselyemben voltál, amit azon az arcképen láttam?

(...Abban, amiből később pólyát varrtam neked.)

- Sok vendég volt a menyegzőn?

(...Kilencvenkilencen érkeztek. Már egy hét előtt megjöttek. Nagyanyád a ház kerti részén szállásolta el őket, akiknek még hely maradt, a többiek elfoglalták a város összes szállót. Istenem, minden rend felborult a házunkban. Hét szakácsné sült-főtt éjjel-nappal. Mindenünnen jöttek, az ország minden részéről és külföldről, rokonok, ismerősök, és sírtak az örömtől. Családi kék szemek olvadoztak a félhomályos szobákban, ha a boldogságomról beszéltek, s reápillantottak a mirtuszkoszorúmra, amellyel álmodozva babráltam. A szemem, a kék szemem pedig csillogott, mint a kék gyémánt.)

- Kik voltak ott?

(...Mindenki ott volt. A püspök lila talárban, őszén, okos szemén egy aranykeretes szemüveggel. Őt a vendégszobába szállásolták, oda, ahol a mennyezetes ágy áll. A selyempaplant és a csipkés vánkosokat adták neki. Tömérdék bőrdnndel érkeztek meg az északi rokonok, porosan, összetörve az úttól és a fáradtságtól, a gazdag rokonok hetykén és kevélykedve. A déliek már egy hét előtt jöttek a szomszédos falukból, s irigykedtek az északiakra. Nem mondhatom el, mennyien voltak. Ügyvédek, orvosok, jegyzők, katonatisztek, sok-sok nyoszolyólány, talpig fehérben, virágosan, és sok fontos nagyúr, aki vacsora után fejedelmi borraivalót adott a cselédeknek.)

- Hol terítették a vacsorára?

(...Az udvaron terítettek, fiam, amit ismersz, az ecetfák mellett egy sátor alatt patkó alakú fehér asztalok voltak, torták és virágok alatt roskadozva. A városi hajdúk fehér zsinóros atillában hordották a melegített tányérokat. Nagyanyád világhíres pecsenyéi és fánkjai sohase tündöklöttek úgy, mint ezen az estén.)

- Hogy ültetek?

(...Én az apád mellett ültem, aki nagyon sápadt volt. A fátyolommal hűtöttem az arcomat, a kezeimet, az égő füleimet. Csak a nyakam volt jéghideg. Mellettünk a násznagyok ültek és a püspök, enyhén mosolyogva. Lejjebb hosszú koszorúban a leányok, oldalukon a vőfélyek, táncra készen. Egyik rokonod vidám felkészítőt fabrikált, s erősen köszörülte a torkát. Kopasz nagybátyád pedig, akin annyit nevelsz most, göndör fűrtjeit simogatta, és nagyban udvarolt a leányoknak. Akkor még élt mind a két nagyapád is.)

- Nekem ez az este most oly ismerős.

(...Bizony, bizony. A cigányok a szomszéd városból jöttek két kocsin, és sohase játszottak szebben. A primás arcát eláztatták a könnyek. Régi-régi magyar nótákat muzsikáltak, amiknek hallatára a fiatalságukra gondoltak az öreg urak, fiatal leányokra, akik azóta megöregedtek, ottan ültek ezüstszerű hajjal, főként, és a hervadt kis szájacskájukkal szűrösködtek az érzékenyülést, részegre itták magukat a könnyekkel, mint az urak a borral. Nem tudom, de mindenki kicsit szomorú is volt. Az olajfák a szomszéd kertekből átküldötték fájdalmas illatukat.)

- Anyám, én érzem az olajfák illatát is.

(...Csak maradj nyugodtan, fiam. Elmesélek mindent.)

- Nem, most én folytatom. Hisz annyit meséltél már, anyuska, róla. Én kívülről tudom és emlékszem rá. Lásd, én látom, hogy hét órakor ültök a sátorban, és még egész világos van. A cselédek sűrűnek-forognak. A ház pedig fel van dülva. Látszik a ponyván keresztül is, hogy a szobákat kirakták a vendégek számára. A gang, amely máskor oly rendes és kedves, az egymásra állított bútorokkal valami sejtelmes rendetlenségben ravatalszerűen borongott, s te sírtál, és nem tudtad, miért. Elszorult a szíved, mert az életedre gondoltál, a leányéveidre, a te szobáidra, amelyekbe nem lépsz be többet. Csendesen zokogtál egy ablakon.

(...Honnan tudod, fiacskám?)

- Tudom, tudom. Azt is tudom, hogy megölelted az ajtódat, mielőtt lementél a sátorba. Olyan szomorú voltál.

(...Mit beszélsz?)

- És egy tearózsát tűztél a hajadba.

(...Egy lankadt tearózsát.)

- A menyasszonyi csokrod is tearózsából volt, s emlékszem a fehér papírtölcsérre és az atlaszszalagra, amelyet szelíden simogattál.

(...Hiszen ezt sohasem mondtam neked.)

- És az asztalnál, a gyertyák hideg fényében fáztál. Körüljártattad a szemed a vendégeken, s megakadt a szemed egy fiatalemberen.

(... Kin?)

- Egy ismeretlen fiatalemberen.

(...Nem emlékszem.)

- De én emlékszem. Egy ismeretlen fiatalemberen, aki ott ült az asztalfő mellett, balra, két rokon között, vakító plazmtronban, feketében, ünnepélyes gyászban, és tisztán, nagyon tisztán. Nem ismerted meg. De a szemetek találkozott. Aztán az apámhoz fordultál. Ő is feléje tekintett egy pillanatra, nagyon félve, nagyon reszketve, és nagyon zavartan lesütötte a szemét. Ő se ismerte. Azt hittétek, hogy idegen. Senki se ismerte.

(...Igen, igen.)

- Pedig már nagyon szerettétek.

(...Azt hittük, hogy valami távoli rokon, egy vándor vagy egy jöttment, aki beállt a mulatók közé.)

- Senkihez se szólt.

(...Most már emlékszem reá. Nem evett semmit.)

- Csak éjfél után ivott egy korty feketekávé.

(...Azt is olyan áhítatosan, mint a pap az oltárnál a bort, Krisztus szentelt véré.

- A fiatalember majdnem szent volt. Gyakran kiment az éjszakába, s a csillagokat nézte, amelyek a fák aromájában fürdöttek, és sóvárogva bámult kelet felé, a hajnali csillag elé.

(...Mikor bejött a sátorba, a frakkja csupa aranyfüst volt. A csillagok közt láttam az arcát.)

- Egy csillag égett a ruháján, anyám.

(...Úgy vigyázott magára. Egy morzsa se szennyezte be. Egy csepp bor se gurult le az ingmellére.)

- De a lelkéhez se engedett senkit, és befogta a fülét a cigányzenére. Más dalokat hallott.

(...Reggel felé már jobban láttam.)

- Reggel felé csendesen utánad lopózott. És az udvaron megcsókolta a lábad porát, a cipőd nyomát a homokban.

(...Másnap is ott ült az asztalnál.)

- Ottan ült, s nézte a vendégeket, akik délben az asztalon horkoltak csonkig égett gyertyák mellett. Bámulta a kövér könnyeket, amelyek végiggurultak a sírva vigadók arcán, a bankókat a cigányok kezében, a poharakban áporodó borokat, a viharvert, szivarhamus abroszt, amely megszenségtelenített oltárterítőként állt ott. Három ily napig tartott a menyegző, s ő három napig ottmaradt.

(...A harmadik nap hajnalán azonban eltűnt.)

- Nem, anyuska, ottmaradt melletted. Te arra is emlékszel, mikor átmentetek az üvegtornácon. Azon a reggelen egy mély fotelben ült, haldokolva és elborulva.

(...Az ablakok már ragyogtak.)

- Ő pedig várt benneteket az előszobában.

(...Az ablakon könyököltünk, s néztük apáddal a csillagot.)

- A fiatalember pedig, aki a te jövőd volt, s aki látja most magában a múltadat, mereven tekintett maga elé, mintha aludnék, de nem aludt, csak imádkozott érted. A láza felbokrétázott tüzes pántlikákkal. Alattad zölden füstölgött a kert pázsitja, s a verőfényben úgy égtek a pipacsok, mint a piros villámlámpácskák.

(..."Minő sápadt"... mondotta az apád, és a fiatalemberre mutatott.)

- Ő pedig nem mozdult onnan.

(..."Hogy sír"... mondtam szelíden, s megsimogattam a haját.)

- Azután megcsókoltátok egymást, először, és egészen jól láttatok. Engemet láttatok. Igen, anyuska, ne ijedj meg a szememtől, én voltam az, én voltam ott a te szent, ezerszer szent menyegződön, az ismeretlen fiatalember az asztal bal sarkán, balra a szívedtől, és sírtam, örültem, imádkoztam az én imámmal, és énekeltem az én beteg lelkecskémmel.

(...Fiam, fiam, mit beszélsz? Megint megjött a lázad. Feküdj vissza nyugodtan. Holnap újra mesélünk. Az orvos azt mondta, hogy antipirint adjak neked.)

1911

HÁROM ANGOL

Három angol érkezett a szigetre. A tenger egész éjjel viharzott. Úgy, hogy mikor kiszálltak a partra, mind a hárman sápadtak voltak, összeharapták a fogukat, és káromkodtak. Az egyik angol, a legfiatalabb, izgatottan ment előre a sziget virágágyai között, az őszi csendben, krétafehér sávok és mélylila árnyékok között. Ő volt a legkíváncsibb. A másik kettő inkább epés és hitetlen. Vörhenyeges arcbőrük meg se rezzen. A kikericsok és az őszi rózsák mellett szivaroztak és beszélgettek, bosszankodtak, hogy még eltévednek, vagy találgatták, hogy él itt a fogoly a patkányok és a négerek között. George, a lámpagyáros, egy ötletet köszörült magában, amit alkalmas pillanatban közölni akart vele. William kétméreteket lépett.

- Azt mondják, szatócsoknak nevezte az angolokat.

- A „szatócsnemzet”, mondotta egykor.

Mind a ketten nevettek. Némán mentek előre, csendes kárörömmel. Azután megszólalt George.

- Mekkora?

William kivett a zsebéből egy mérővesszőt, a körmét rátette egy vonalkára, és mutatta:

- Ekkora.

- Csak?

- Igen. Inkább kicsike. Egy barátom látta Párizsban, s azt mondta, hogy alacsony. Kövér. Az arcképeken sokkal magasabb. Magas sarkú cipőt visel, s a palást, a korona is nagyította. Alapjában csak egy jól táplált patkány.

Ezen megint nagyon jól nevettek.

Az első angol intett a másik kettőnek.

- Itt vagyunk.

Kis földszintes, fehér ház sütkérezett előttük a délután sugaraiban. Tiszta, egyszerű és rendes volt ez a ház, s egyáltalán nem hasonlított ahhoz a börtönhöz, melyet a hosszú tengeri út alatt elképzelt a három angol. Minden megilletődés nélkül álltak ott. Vállat vontak, türelmetlenkedtek, és kerestek valakit, aki bevezeti őket. Nem jött senki. Így múlt el vagy tíz perc. Méltatlankodtak a hivatalnokok gondatlanságán, mert a házat mind a hárman úgy tekintették, mint valami múzeumot, melynek ajtait földig hajló szolgák tárják ki az idegeneknek.

Egyszerre kinyílt az ajtó szárnya. Egy alak lépett ki, zsinóros egyenruhában. Montholon tábornok volt, a császár főmarsallja.

„Az ő!” - gondolta magában George, és hozzálépett. Tapintatosan félrevonta, egy aranyat nyomott a tenyerébe, előkelően és hanyagul s azzal a parancsoló hangsúllyal, mellyel a pincértől valami ételt rendelünk, ennyit mondott csak:

- Bonaparte.

A tábornok megnézte az aranyat, királyi módra zsebre dugta, meghajolt a három angol előtt. Tudomásul vette a megrendelést.

- Most alszik - mondotta. - Tessék befáradni az előszobába. Egy óra múlva.

Amint közeledtek a lépcsőkhöz, néhány kerti virág akadt a lábuk elé, melyet kegyetlenül tépett le valamely erőszakos kéz.

George felemelt egy virágot, a tábornok felé fordult.

- Most, ugyebár, csak ezeket öldösi?

A tábornok értő mosollyal honorálta az angol szellemeskedését.

Az előszoba nem volt barátságos. Hideg pompa terjengett mindenütt. Az óriási empire-székekben barátságtalan ülés esett. Valósággal szédültek a merev, katonás, mértani formák között. Illedelmesen köhintettek, szájuk elé tartva a zsebkendőiket. Fönn az ajtó szemöldök-fáján egy színpadiasan összetépett s átluggatott zászló, néhány kard a falon, kétségtelenül múzeumi értékek, melyek a fogoly dicsőségét hirdetik. Általában kellemetlenül érezték magukat. Sokszor azt hitték, hogy valami titokzatos útvesztőbe kerültek, és szerettek volna menekülni. Alig beszéltek. Bámulták az empire gyümölcsös koszorúit. Savanyú szájjal ültek ott, mint a fogorvos előszobájában. A koraósz bágyadtsága ereszkedett le, melankolikusan dúdolt egy beteg legyecské, az árnyak és a fények bújócskáltak. Meleg is volt. Arthur fej-fájásról panaszkodott.

- Nem tesz semmit - mondták a barátai, s ideges kézzel előkotorták a szalmafonatos rumosüveget, melyet a tengeri úton hoztak magukkal. - Igyál.

Arthur ivott, és George is. William is. Reszketve és mohón ittak, mint a cselédek. Amint az óra mutatója előrehaladt, egyre jobban féltek. Tétován abban reménykedtek, hogy a császár nem fog felébredni. Szerettek volna megszökni. De a másik szobából zaj hallatszott. Siető lépések, suttogások, áhítatos neszek, mint a templomban. A három angolnak kidagadt a homlokere, lüktetett a szíve, és az ájulás környékezte őket. Egyszerre megdagadt a zaj. Kardcsörgés. Sok cipő súrolta a padlót. Arthur remegve támaszkodott egy székhöz, s azt dadogta, hogy ő kimegy innen. A másik két angol is az ajtó felé sandított. Ebben a pillanatban azonban egy gárdista cikázott át az előszobán, kitérte az ajtót, s harsány hangon bejelentette a vendégeket, kiket udvariasan a belső szoba felé tuszkolt.

Ezt nem így képzelték.

Ott állt a császár, a fogoly, a legyőzött hadvezér. Gárdistái között állt, mereven és peckesen, a tábornokai között, a zászlók lángoló mennyországában, melyeken löporfüst, arany és vér barnállott, a szeptemberi sugarak aranyzivatarában állt, mintha még egyszer, utolszor színházat játszanék három kíváncsi szatócsnak. Körötte hat lakáj ezüstös hímzésű zöld livrée-ben, csatos cipőben, s a másik oldalon ismét hat lakáj. Hajtincse ördögien kúszott a homlokára. Zömök termete egész a mennyezetig nyúlt fel. Egy utolsó csatát kellett megnyernie. A gárdisták háromszor a földre koppantottak az aranyos botokkal, és háromszor egymás után éltették a császárt, aki imperátori mozdulattal az asztalra nyomta kövér hüvelykjét. Nagyon fehér volt. Arcán ott ült a halál jegye. Ebben az időben már a gyomorrák és a nyavalyatörés kínoztta. Az éjjel se aludt. Mégis minden erejét összeszedte most, a szemében villám, a száján gőg, s reszketve nézett a diadal elé, a három angol kék szemgolyói felé, melyek félelmesebbek voltak, mint egykor a sivalkodó ólmok.

Az angolok a rum ködén látták a császárt. Egy idegen bálvány volt most, mely valaha a templomban állt, s millió kéz és millió száj melegítette. Tanácstalanul hebegve, összezsugorodva nézték. George kereste az ötletét, a csípős, hitetlen, finom ötletét, és nem találta. William pózolt, Arthur pedig félszegen, roppant komikusan megroggyantotta térdét, imádkozni akart vagy kiabálni, mint a gárdisták.

Úgy szédültek ki az ajtón.

A szigeten már őszt volt. Egy levél gurult előttük. Borzongó fűszálak, ismeretlen növények, törpe gumifák zizegtek a szürkeségben. Lassan mentek a hajóállomáshoz.

George félénken szólalt meg:

- Kissé nagyobb, mint ahogy leírják. Az adatok, úgy látszik, hamisak.

Elővette a mérővesszőjét.

- Ekkora - mutatta.

William megtoldotta egy taglejtéssel.

- Ekkora.

Arthur a tengerre nézett, s egy szót se szólt. Ősziesen reszketett a víz. Felszedte horgonyát a hajó. Söhajtottak a sziget elátkozott fáin. A magány és bánat végtelenségét lehelték.

Mielőtt hajóra szálltak volna, hátratekintettek. Egy katonát pillantottak meg maguk mögött. A császár elkísértette őket. Egy közkatona szalutált, a császár katonája, aki reggelente friss fénymázatot ken a császár cipőire.

A három angol riadtan tekintett rá. Az egyik mélyen leemelte a kalapját. A másik földig hajolt előtte. A harmadik mély tisztelettel, áhítatosan közelebb lépett, s nem tudott mit tenni. Majdnem kezét csókolt neki. Borravalót akart adni. De meggondolta a dolgot, s inkább visszacsúsztatta a zsebébe.

A közkatona pedig tisztelgett, és várta a borravalót.

1911

CSAK EGY KIS FEHÉR KUTYA

Egy kis állomáson - a fürdőtelep mellett - pont egy óra huszonhárom percig kellett várakoznom a legközelebbi gyorsvonatra. Hamar eluntam magamat. A sínek mellett, a kavicsokon járkáltam, s néztem a fák között felcsillanó vizet, amely a hajnali órákban redőzte magát, mosdott, toalettet csinált. Álmos utasok várakoztak a padokon. Nyaraló ifjak, puha, fehér ingben, leányok rakettel a kezükben. Nemigen érdekeltek. A flörtjük kezdetleges stádiumban volt. Inkább sétáltam a füben, a pálya mellett nyíló pipacsok tövében, amelyek mint a tilosra állított jelzőlámpák, pirosan meredtek az érkező vonat elé, és hivatalos tekintéllyel hajlongtak. Minden esemény az volt, hogy megjelent egy zsömleszínű macska. Utána az állomásfőnök lánya, pongyolában, a teraszra ült, ásítózott és tejet reggelizett sok kaláccsal. Ijedten gondoltam arra, hogy mit csinállok ezen az unalmas állomáson egy óra huszonhárom percig?

Ekkor tűnt fel az idegen kutya.

Az idegen kutya egy családdal jött, amely szintén a gyorsvonatra várt. Fehér, rövid szőrű, fiatal foxterrier volt, virgonc stréberszemekkel. Elegáns kutya, egy kissé vidékies, a nyakláncra fogatékos ízlésre valló. Látszott rajta, hogy gondozzák, ismeri a polgári jómodot, de automobilt még sohasem ugatott meg.

„Mindegy - mondtam magamban -, a vonatindulásig eljátszom vele. Emberekkel úgysem szeretek ismerkedni.”

A kutya gyors iramodással a sínek mellé jött, és néhányszor körülkarikázott. Azután megállt előttem, és felületesen végignézett a kedves, fekete szemével. Édes kis dög volt. Határozottan tetszett nekem, szerettem volna megsimogatni a fülét, az okos homlokát, a karcsú, arisztokratikus derekát.

Csettintettem az ujjammal. De a kutya - se szó, se beszéd - továbbment.

Vállat vontam. Később azonban csendesen utanasompolyogtam. A vasúti sorompónál értem utol.

- Kutya - mondtam neki, már nem egészen elfogulatlanul, és csodálkoztam, minő zavart és félszeg szavakat dadogok.

A kutya nedves orrával megszagolta a nadrágom szélét, reám bámult, és elfordította fejét. Körülbelül ezt gondolhatta:

„Ez az ember nem is olyan fontos.”

De én erősködtem. A kutya pedig a fejét rázta, s megformálta rólam végleges eredményét.

„Nem igazi kutyabarát. Csak afféle amatőr. Életét szenvedélyek, hiú ambíciók fűtik, könyveket és verseket ír, s csak üres óráiban gondol a kutyákra, amikor egyáltalában nem tud mit csinálni. Most jó lennék neki, hogy elűzzem az unalmát. De engem egy csöppet sem érdekel, faképnél hagyom, maradjon magának.”

Ment előre, és én követtem leplezett, de intenzív bosszúsággal. Hosszú, fehér nyaka kinyúlott, roppant tevékeny és fontoskodó volt. Most láttam, hogy a kutyák mennyire pózolnak. Egyetlen őszinte mozdulatuk sincs. Azt hiszik, hogy ők intézik a világ sorsát, szemlét tartanak minden felett, az önhietségük határtalan. Lám, ez a kis fehér kutya is úgy sétál itt az állomáson, mintha ő engedné be a vonatot. Nézi, hogy rendben vannak-e a dolgok s úgy látja, hogy nincsenek rendben, kétszer, háromszor is visszatér ugyanarra a helyre, szagolja a levegőt, tüsszköl, s aztán

már rendben van minden. Azok a kölykek, akik magukkal hozták, biztosan elkényeztették. Ostobaság foglalkozni vele.

Cigarettára gyújtottam, s az erdő felé mentem. Egy pillanat múlva ismét előttem volt a kutya.

- C... c... c - kedveskedtem neki, összecücsörítve a szájamat.

- Ostoba - mondta a kutya -, még a nyelvemen se tudsz. Hisz így a macskákat hívják. Megvetlek.

Szégyelltem magamat. Csakugyan rosszul szólítottam meg, s elgondoltam, hogy roppant komikus lehettem előtte, amint édeskedve affektáltam a becézésre illesztett szájjammal.

- Gyere ide - mondtam természetesebben -, gyere, drága kutyuskám.

A kutya azonban azért se jött. Pár lépéssel megállt előttem, és kérdően emelte fel a fejét:

- Mit akarsz?

- Szeretlek, drágám - mondtam neki könnyedén. A kis kutya egy lépést közeledett, és bizalmatlanul csóválta a farkát:

- Nem hiszek neked. Te könnyelmű embernek látszol. Nem megyek oda.

- De ha szeretlek, te kedves dög. Magammal viszlek a vasúton. Nálam fogsz lakni, és jó dolgod lesz.

- Lemondanál érettem a kényelmedről, a buta és üres ambícióidról?

Kicsit gondolkodtam, és tudatosan füllentettem:

- Le.

- Fizetnél-e értem kutyaadót? Ott a fővárosban (a kollégáimtól hallom) nagy a kutyaadó, és drága az élet. Tudnál-e értem szenvedni? Ha nyáron a legyek csípnek, elkergetnéd-e rólam őket, s télen, mikor a sötétben szűkölök, betakarodnál-e a takaróddal? Vennél-e nekem új nyakláncot és hússal bélelt Fattinger-lepényt, amely jobb a jogtalanul magasztalt Gerbaud-nál? Azt mondod, hogy igen. De a gazdám is azt mondta, s most csak kolonc és mócsing kerül az asztaláról. Te egyszerűen csak szórakozni akarsz velem, *sujet* vagyok neked, fűtyülök rád, te nyavalyás.

Ezzel megint eliramodott. Utánvettem egy darab cukrot, amit a reggeli kávé mellől csentem el. A kutya megszagolta, megvetően otthagya, és szaladt az állomás felé.

Mit tagadjam, hogy most már végzetesen érdekelt? Csak játék volt az egész, de komolyra fordult. Eszembe jutott, mennyit szaladtam utána, eszembe jutott a becézés, a szégyen, amit érte szenvedtem, és a cukor is, s most már minden energiámmal akartam a kutyabarátságot. Hiába vigasztaltam magamat, hogy csak egy kutyáról van szó. Éppen ezért akartam. Mit ér az életem, ha egy ilyen kutya is megvet? Nem azért dolgoztam és szenvedtem. Lassanként csak ezt láttam, és az életem legnagyobb fájdalma lett, hogy a kutya, a kedves fehér kutyus közönyösen táncol el mellettem. Nem, ezt nem szabad engednem. Minden áron meg kell ismerkednem vele.

A kutya ravaszul visszasompolygott a fámiliához, a gyerekek ordítózva köszöntötték, s felugrott egyik pufók és lomha kamasz ölébe.

- Ami - beszélgettek vele, és ő kéjesen dörzsölgette homlokát az oldalukhoz.

Tehát Aminak hívják, francia név, és minő banális, és minő affektált. Ó, a sznobok. Mennyivel szebb nevet tudnék neki adni.

Tettem, hogy nem veszem észre, nem törődöm vele, de félszemmel odasandítottam. Most már égett a fülem az idegességtől. Nem sikerült, amit akartam, s dühöngtem, mint az, aki húsz-harminc gyufát eltör a skatulyáján, anélkül hogy meggyulladna. Apró bosszúság, de annál fájóbb.

Lestem, mi történik.

Jött, ment a kutya, hol hozzám, hol a családhoz, csaholt, vakkantott és kapacitált, üljek közéjük, nem is olyan nagy dolog, és végre az ő kedvéért teszem.

- Azt soha - feleltem ingerülten.

- De ha kérlek.

- Pusztulj, te kerítő - kiáltottam és elfordultam tőle.

A kutya a padra ült. Kissé haboztam még, de aztán én is melléje ültem. Egyik kamasz rám bámult. Már a könyökünk is érintkezett. Anélkül hogy észrevettem volna, a legnagyobb veszélyek között lebegtem.

A család antipatikus volt.

Az apa, egy pöffedt, szemüveges úr, valami úszómester vagy előregedett táncitanító, zihálva lélegzett, asztma gyötörte, és az arca földszínű sárga volt, az öregkorral járó májbajtól. Fején egy ócska, egykoronás szalmakalap. Kevés ily undok embert láttam. Az anya szomorú, zöld arca letűnt éveit siratta. Díszes társaság. A gyerekek kék és piros csíkos tornaingben ülnek, úgy látszik, hogy buták és álomszuszekok, többnyire mozdulatlanok. Fogcsikorgatva néztem rájuk és a kutyára, aki csak azért se nézett rám. Az apa azonban felém fordult, és megkérdezte:

- Utazni tetszik?

- Igen - hörögtem bosszúsan.

Ők azonban nem utaznak. Csak a gyorsvonatot várják, amelyen - tetszik tudni - egy nénike jön, aki mindig meglátogatja őket nyáron, mert kedves, jó lélek, nincs is párja a világon. Milyen jó, hogy ideültem melléjük. Már régen figyelnek, látják, hogy unom magam, beszélgessünk együtt. Most meleg van, az ember izzad, nézze, milyen vizes az ingem.

A kisfiúk tanulnak, okos lurkók, a Pistike már tudja s *Szózat*-ot is, mindjárt elszavalja: *Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar!* Az apa jól érzi magát, múltkor ugyan kelés volt a hátán, de elmúlt; mézet és hagymát, cukrot és sót rakott rá a felesége, aki a világ legáldottabb asszonya. Próbáljam meg én is, ha kelés lesz a hátamon, biztosan használ. Ami a kutyát illeti, az övék, a gyerekek szeretik, ő is szereti a gyerekeket, de idegenekkel nem barátkozik.

Erre vártam. A kutyát odavezették, hogy bemutassák. De ő most is végignézett, ásított, mintha ezt mondogatna volna:

- Ah, megint az az unalmas fráter.

Eltorzult arccal, ökölbe szorult kézzel bámultam reá. Füttyentettem neki, de rám se hederített. Helyette azonban ismertem a családot, tegeződtem az apával, megcsókoltam a gyerekek maszatos arcát, s megesküdttem, hogy mindenesetre küldök képes levelezőlapot, minden héten legalább egyet.

A vonat jött. Majdnem sírtam a dühtől, amikor beszálltam.

„Csak egy kis, fehér kutya - dörögtem magamban -, egy kutya, egy buta állat.”

Az állomáson a család kalap- és kendőlengetve búcsúzott tőlem. A kutya pedig a vonat elé állott, és fontoskodva jelt adott, mintha azt mondta volna:

- Mehet!

A vonat elindult.

1911

A ROSSZ BABA KARRIERJE

1

A húgom utolsó babáját mi magunk kereszteltük el Bolinnak. Nem tudtam, mit jelent ez a név, és ma se tudom. Hiába bújom át a meséskönyveket, a szótárakat és a lexikonokat, nem találok bennük, és arra is emlékszem, hogy otthon sohase hallottam. De a névvel mindnyájan meg voltunk elégedve. Idegenszerű volt és pajkos. Kifejezte azt, hogy a baba jó családból származó, úrikisasszony, bár nem egészen idegen tőle a szófogadatlanság, a csintalanság bocsánatos bűne.

Én nem sokat foglalkoztam vele. A leányokat és a játékaikat általában megvettem. Mit lehet egy babával csinálni? Lefektetjük, felöltöztetjük és újrakezdjük az egészet. Néha legfölből levest főzünk neki, amely vízből és egy kevés porcukorból áll, aztán kenyérmorzsákat aprítunk beléje. Ezt a babalevest egyszer megkóstoltam. Émelyítő kotyvaléknak találtam.

A baba kék selyemben ült a gyertyák mellett. Karácsonyra érkezett meg, amikor én a kis színházat és öcsém a tengerészkatonákat kapta. Fekete harisnyát és fekete harisnyakötőt viselt, és egy kis ezüst keresztet a mellén. Anyámnak szigorú neveléstani elvei voltak. Ezek az elvek itt is teljesen érvényre jutottak. Illedelmes baba volt, szerény és szemérmes, mint egy iskolakönyvi olvasmány. Csak a szempillái hosszabbak a rendesnél. Ez azonban nem enyhítette az ellenszenvemet, amelyet a közönye, a tartózkodása, a szőkesége már az első pillanatban fölkellett, és később a dühig feszítette az, hogy a húgom áhítatos kultusszal vette körül.

Bolin este hat órakor lehunyta kék üvegszemét, és aludt.

- Csitt! - mondták nekünk, midőn a babaszoba körül lármáztunk. - Csitt, a baba alszik.

Láttuk, hogyan alszik. Teljes toalettben feküdt, cirádás babaágyon, ami az apám lombfűrészmunkája volt. Még a kalapját se tette le. Csak a csipkés szoknyái világítottak a homályban.

Különben folytatta a maga unalmas babaéletét. Nem kopott meg, a ruhái ragyogtak, és ragyogott az üvegtekintete is. Gőgös és önhitt volt, mint minden tárgy. Akkor nem értettem, miért. Ma már tudom. Ez azt jelentette, hogy én meghalok, de ő nem hal meg soha.

- Nézd - mondtam egyszer az öcsémnek -, minő ronda. Elfintorítottam az arcom, és köptem.

Közben pedig arra gondoltam, hogy egy vaskalapácsot szerzek valahonnan, s feszült karral, teljes erővel a fejére sújtok, ízzé-porrá töröm a száját, a rózsaszínű viaszpofáját, és aztán a lábaimmal tiprom ki belőle a fűrészpont.

2

A babát egy év múlva mégis elfelejtették.

Én se gyűlöltem többé. Húgom zongorázni tanult, és ahelyett, hogy szalagokat kötött volna rá, a skálák együgyű és gyerekes futamait cifrázta. Bolin még ott pompázott a babaszobában a kék ruhában, de alig beszéltünk róla, és aki ismerte az emberi dolgok sorát, az tudta, hogy a csillaga hanyatlóban van.

Csak egy forró, nyári délután került elő.

Jolánka érkezett meg, a húgom barátnője. Kedves és vásott kislány, szeles és ideges gesztusokkal. Különös lány. A szeme fekete, de távolról sötétkéknek tetszik. Emlékezem, hogy a barna haját is sokszor szökének láttam az Auer-égők derengésében. Mi nagyon szerettük őt. Anyám azonban nem szerette, mert tegeződött velünk, és a cselédektől illetlen dolgokat tanult, amelyek a fiatalság erkölceit olyan korán megmetelyezik. Azt is kifogásolta, hogy cukrot eszik, és parfümözi magát. Mindig kócos volt. Mindig éhes volt. Mindig jókedvű volt.

A babára hamarosan rávetette a szemét.

- Meg kell verni - mondta.

Azzal megragadta, és letépte a kalapját. Húzta a karját, forgatta a fejét, nyomorgatta a tagjait, és kínoztta édes és vérengző ujjakkal. Nem láttam világosan, hogy mit csinált. Halkan tett-vett, gyorsan cselekedett, macskaügyességgel. Kezében egy nagy bontófésűvel, nekiesett a frizurájának. Egy pillanat alatt megváltozott a baba. Szerényen hátrasimított haja kecses bodrokban hullott a homlokára, és a kibontott sűrű hajfonatok körülviharzották egész testét. Most láttam csak, mekkora a haja. A boszorkányos fésű egy fordulattal csinos kontyot kavart, és a baba, amely előbb egy kövér lúdnak látszott, borzasan nézett maga köré a szétbontott hajjal, mint egy részeg lány, majd pedig kedvesen, a szökesége aranyfényében, kacér fürtök, pikáns tincsek varázsában. A termete is megkarcsult. Szeme huncutul kacsintott.

- Szép? - ujjongott Jolánka.

- Nem - mondta a húgom félénken.

- De igen - kiáltottam. - Minő kedves.

A baba iránt most már határozottan érdeklődtem. Ezekben a perzselő percekben egyenesen a reneszánszát élte. Izgató pillanatok voltak. Letéptük róla a ruhát, amely már évek óta a testéhez tapadt, és láttuk csipkés ingét, a rózsaszínű lábikráit, a pihegő viasmellét. Mennyivel szebb volt így. A babát bálványoztuk. Jolánka telelocsolta füllesztő és terhes parfümjével, kivágott derekat varrt neki s egy sárga pongyolát nyersselyemből. Egy hét múlva kész volt az új toalettje.

- Remek, remek, remek!

A kalapját sokáig terveztük. Óriási kalap volt, sárga és fehér selyemcsipkéből, fehér virágokkal. Szőke hajához kitűnően illett. Minden összhangzott, s a baba a halványsárga bársonyharisnyakötőtől és a magas sarkú lakkcipőtől kezdve a frufruig és a gyémántos kalaptűig az ízlés és raffinement remekműve volt.

- Valami hiányzik - tépelődtünk.

Jolánka fekete angoltapaszból szépségflastromot vágott, és odanyálazta a baba arcocskájára. Szemöldökeit bekormozta. Ajkain diszkréten végighúzta a pirosítót.

- Tündér!

- Angyal!

- Kis angyalka! - csodálkoztunk.

A kis angyalt beültettük a babaszobájába, és nyugodtan elmentünk hazulról.

Másnap reggel azonban az anyám ijedten állt a baba előtt.

- Teremtő Isten! - sopánkodott, és az apámat hívta.

A tárgyalás zárt ajtók mögött folyt, és csak annyit tudok, hogy a babát hamarosan kilakoltatták a szobából, és aznap szótlanul ebédeltünk.

3

Be kell vallanom, hogy nem voltam se az anyám, se a húgom nézetén. Nekem a baba most tetszett. Azt pedig, hogy kiűzték a hideg előszobába, a paradicsomos-üvegek és az ecetes-üvegek közé, módfelett igazságtalannak találtam, és meg voltam győződve, hogy ilyenféle előítéletek csak a középkorban döntöttek emberek sorsa fölött. Egyszerre minden rokonszenvem a babáé lett. Lenéztem a többieket, akik elfordultak tőle, és órákig álltam az előszobában.

A baba kétségtelenül züllött. Belepte a por, és a nyaka kissé elferdült. Búsan hevert a szekrényen, a cilinderesskatulyák, a régi újságok s egyéb apróságok között. Divatos kalapján még a régi fátyol volt, de mikor leemeltem, nemegyszer ereszkedett le róla selyemfonalán egy pók, amely sietve menekült el a parkett kockáin.

A száműzés kártékonyan hatott az egészségére is. Arca beesett, teste soványodott, az éjszakázás megviselte. Hamuszürke szarkalábak sötétedtek szemei alatt. Ruhái, amelyek még mindig az édes és furcsa parfümöt lehelték, bepiszkolódtak. Nagyon hasonlított egy kis kokotthoz, aki valaha jobb sorban élt, és most csodálkozva köszönti a nyomort.

Különösen délelőtt társalogtam vele. Egy széket tettem a szekrény elé, és kíváncsian suttogtunk.

- Rossz vagy?

A baba mintha integetett volna:

- Rossz.

- Hazug?

- Hazug.

- Hiú?

- Hiú.

A kéjtől elfulladva feleltem:

- Te rossz, te rossz, te rossz.

A baba nézetei nagyon tetszettek nekem. Csodálkoztam, hogy csak most vettem észre, és megállapítottam, hogy a baba inkább a kisfiúk, mint a kislányok játékszere.

Azt is sejtettem, hogy a baba még rosszabb, csak szégyelli elárulni, és abban sem kétkedtem, hogy éjjelenként ki-kiszökik a szobából, és a tánctermekben hajnalig táncol.

Karácsonykor már a legjobb barátok voltunk.

Kedves tél jött. Szikrázott a fagy, az ablakokra csapódott, az udvarunkban hótól roskadó fenyvesek közt szánkáztunk. De a kis csizmám talpa kilyukadt, és én meghültem. Így történt, hogy karácsony estéjén feküdtem. Nem is láthattam a karácsonyfát. Magas lázam volt. Az ágyamba hozták a borlevest, amelyet kelletlenül kanalaztam.

Megmérték a lázamat, antipirint adtak be, és eloltották a lámpát. A fejemben különös gondolatok kóvályogtak. Sokat gondolkoztam a babáról, aki a szekrény tetején fagyoskodik, és a leányok szeméről, amelyek olyan különösek, hogy távolról kékek és közélről ijesztően feketék és mélyek. Ez volt az első szomorú karácsonyom.

Ilyen gondolatok közt aludtam el.

Éjfél felé, a csendben, megreccsent az ajtó.

- Te vagy az? - kérdeztem.

A baba biccentett a fejével.

Merészen az ágyam szélére ugrott, és lábait keresztbe téve, leült mellém. Az éjjeli mécses gyér világosságában alig láttam.

- Honnan jössz?

Egészen ki volt kelve magából. Arcát beteg pirosság színezte, mintha neki is láza lenne. Rekedten kacagott.

- De hiszen csuromvíz vagy. Te künn voltál a hóban, az esőben, és meghűltél. A hajad, a szép szőke hajad is sáros.

A baba közönyösen meredt maga elé:

- Táncoltam. Pezsgőt ittam. Akkora kis poharakból ittam pezsgőt, mint az anyád gyűszűje.

Egy icipici cigarettát vett elő, és rágyújtott.

- Cigarettázol? - kérdezte, és megkínált egy másikkal. Az ámulattól dermedten ültem a párnám szélén.

- A lányok - dadogtam - nem szoktak cigarettázni.

- A lányok is cigarettáznak.

Felém nyújtotta a kezét, amely hideg és nedves volt, s jótékonyan hűsítette a lázamat. A szomorúsága oly jólesett. Egy angyali énekhez hasonlított a karácsonyi éjjélben. Lassan beszélt. Beszélt arról, hogy minő unalmas a baba élete. Beszédét gyenge köhögés szakította meg. Ilyenkor finoman a szája elé tartotta zsebkendőjét, és a fehér batiszton pontocskák izzadtak át.

- Vér - susogtam sápadtan.

A baba nem figyelt rám. Igazgatta a frizuráját, és fásultan mondta:

- Meghalok.

- De én szeretlek - mondtam.

- Álmodol - mondta a baba.

- Igen, szeretlek - rimámkodtam, és a fejemet a szoknyája mellé nyomtam. - Nekem úgy tetszel te. A fakó arcod, a beteg, furcsa szemed tetszik, és az, hogy a többiek nem szeretnek. Hallgass rám. Én vétkeztem ellened. Egyszer egy vaskalapáccsal szét akartam zúzni a fejedet.

- Lázad van - beszélt a baba.

Kis hőmérőt vett elő, és a mécs világosságába tartotta. A higanyoszlop magasan állt a vörös vonal fölött.

A betegségem sokáig tartott.

Csak tavaszra keltem föl az ágyból, amikor mindezt elfelejtettem. Lábadozva, a park kavicsain sétáltam, örültem az életnek, és a gyenge karjaimat nézegetve, mosolyogva gondoltam arra, hogy a baba fejére akartam sújtani.

Anélkül is vége lett.

Nyár felé az orgonabokrok alatt botoltam beléje. Széttárt kezekkel feküdt, s nem tudtam megállapítani, él-e, vagy már meghalt. Csak azt láttam, hogy a macskák elmennek mellette, meg is szagolják, a kutya ugatja, és ő mégse mozdul ki egyetlen pózából. Arcát különben kiszívta a napfény. Ráncos és gyulladt volt, mint egy vénasszony arca, és vörös viaszkönnyek merevültek rajta.

Közönyösen fordultam el. Ez róla az utolsó emlékem.

4

Később még csak egyszer gondoltam reá.

A sötét udvarban álltam, egyedül. Benn a szobában kibontott hajjal egy leány zongorázott valami könnyű és léha dalt, két égő gyertya között. Kissé hátrabillentette a fejét, az ajkait lassan mozgatta, az ablakon keresztül láttam, hogy énekel. Mondhatatlan keserűség ömlött el bennem. A bokrok közé mentem, és rágyújtottam az első cigarettára. Émelygő rángás szorította a torkomat. Az életet utálatosnak láttam. Erősen néztem a lányt. A szeme távolról kéknek látszott. Ekkor újra egy vaskalapácsot akartam, de sokkal nagyobb, mint régen, egy súlyos, iszonyú kovácspörölyt, hogy feszült karral, a kétségbeesés minden erejével a fejére sújtsak, és ne fejezze be az énekét.

1911

VAKBÉLGYULLADÁS

Hősöm neve ez: Kovács János. Sietve említem ezt meg, mielőtt szólnék róla. A lak- és címjegyzékben legalább kétszáz embert találunk hasonló névvel. Ha elgondoljuk, hogy ezeknek az embereknek semmi közük a pörölyhöz, az üllőhöz s a kovácsmesterség egyéb kellékeihez, nem értjük, miért ragaszkodnak úgy a nevükhöz, melyben valami végtelen szomorúság, a nyelv fantáziaszegénysége nyilvánul meg. Az én emberem története is - azt hiszem - összefügg a nevével.

Kovács szorgalmas hivatalnok. Fekete karvédő van a kabátján, csíptető a szemén, és az íróasztalra hasalva körmöl. Reggel háromnegyed nyolckor már megjelenik a lépcsőkön, dörzsöli a kezét, kávé rendel, szerényen köhög, teregeti a ropogó papírokat, és boldogan gondol arra, hogy esztendőre okvetlenül előléptetik. Mindenki szereti. Négy gyermeke van, akik nyafogva csikorgatják délelőttönként a hivatala ajtaját, és van egy felesége, akit senki se ismer. Nagyon rövidlátó. Ha a szolgál asztalára teszi a hasas vizes poharat, melyből a tejeskávé issza, meresztgetnie kell a szemét, nehogy a tintatartóba aprítsa a kuglófot. Mindenkinek előre köszön. Mióta egyszer nem vette észre a hivatalfőnökét, a szolgának is megemeli a kalapját. Nem szép ember. Az orra pisze, arcán fillér nagyságú szeplők. Bajusza hasonlít a purzicsán dohány száraz és fakó szálaihoz.

Egy havas reggelen a hivatalában ül. Előtte a kávé - hab nélkül - és a sárga szőlőskuglóf. Midőn a kanalat belemártja a kávéba, elordítja magát, és aléltan rogy a székébe. Verejték gyöngyözik a homlokán.

Egy pillanat múlva mindenki a szobájába tódul.

Kocsira teszik, hazaviszik, onnan a kórházba szállítják.

Délben a hivatalban széltében beszélnek a hírt.

- Vakbélgyulladás van. Operáció lesz.

A főnök a mosdónál áll, habkövel dörzsöli tenyeréről a tintafoltokat, és atyaián rázza a fejét:

- Szegény, szegény.

Délután Kovács kórházi ágyon fekszik. Már felvette a betegek szomorú mozdulatlanságát. Száraz kezeit összekulcsolja, és észreveszi, hogy három óra, eszébe jut, hogy máskor ebben az időben hivatalban van, és az életet végtelenül üresnek találja. Minő búsan donganak el az órák. Szokatlan a délután, szokatlan a szoba, szokatlan a nagy változás. Hasán jeges tömlő. Mellette az éjjeliszekrényen egy csengettyű gombja és a hőmérő. Kovács nézi a csengőt és a hőmérőt, és egyszerre sírva fakad. Könnyei végigfolynak a szeplőin.

Öt órakor meggyullad a villany. Hat óráig semmi sem történik. Hatkor bejő egy orvos, megfürdetik, előkészítik az operációra, és már viszik is a kipárnázott liftbe, hogy a műterembe felhúzzák. Itten valami névtelen keserűség fogja el, melyet nem tud szavakba foglalni, csak gügyög és nyeli sós könnyeit, és az életre gondol, mely gyors, kemény és kegyetlen.

A terem vakítóan világos. Az orvos beszél hozzá, de nem érti, mit. Egy másodperc múlva fején van a kloroformos sisak. Mit sutognak körötte? Ó, gyors, kemény és kegyetlen az élet. A felesége, a négy gyereke, a hivatal, az akták, a számlák, a boldog, szabad vasárnap délutánok, s végül ez, amit most szívdobogva sejt, mit a szájával, az orrával, a fülével érzékel: a halál, a halál, a halál. Még erőlködik, és tudja, hogy egy perc múlva már aludni fog. A levegő vörös körötte, mintha annak a láza lenne. Minden tárgy hallucinál. Messze, a halvány vörösségben

egy izzó és átható pontot lát, ez egyre jobban tüzel, mint a cigaretta parazsa. Most kettőt lát, nemsokára hármát, aztán négyet.

Aztán nem lát semmit.

Másnap reggel.

- Jobban vagy? - kérdezi tőle egy halk hang, és valaki óvatosan föléje hajol.

A felesége. Egy sovány csirke, felborzolt tollakkal, kíváncsian forgó szemmel, sápadtan a virrasztástól és az izgalomtól.

- Hogy vagy? - kérdezi újra, még halkabban.

Kovács jól hallja, de nem felel. Felelet helyett kinyitja szemét, és nyöszörög. Egy kanálka hideg, keserű teát kortyint, jeget nyel, újra a közönyébe süpped.

Az operáció tündöklően sikerült. Az orvosok meg voltak elégedve, akik a betegségben csak közönséges iskolaesetet láttak, minden érdekesség nélkül, és közel se tulajdonítottak neki oly fontosságot, mint a beteg. Pár nap múlva tudatták is vele, hogy minden a legjobban van, egy hét múlva egészségesen hagyhatja el a kórházat, két hét múlva pedig már bemehet a hivatalába. Kovács ezt szomorúan hallgatta.

Általában annál inkább elszontyolodott, minél jobbra fordult a betegsége. Savanyú arccal fogadta vendégeit is. Fejét a párnába nyomta, állát leejtette, szemhéjait óvatosan zárta le, hogy egy kis résen, titokzatos ködben lássék a szeme lázas golyója. Úgy feküdt ott, mint a haldoklók az utolsó órában.

- De hiszen már egészen jól vagy - vitatkozott a barátja.

- Meg se kottyant neki - szólt a főnök, és kövér hasa rengett a nevetéstől.

Kovács megvetően néz végig rajtuk. Torkát keserű düh reszeli, káromkodni szeretne, de erre se méltatja őket, elmosolyodik, és a szájába fullad a harag.

Bicegve és sántikálva jön a hivatalba. A kutyák kényeskednek így, midőn nagyon jól érzik magukat. Vastag sállal köti át a nyakát. Mindenkinek külön, hosszan mesélte el az eseményt. Mert az nem úgy van, ahogy mi, laikusok gondoljuk. Ez egy egészen különös és nagyon, nagyon veszélyes eset, csoda, hogy kilábolt belőle, az orvosok is mondják. Tetszik tudni, a vágás inntől idáig terjedt. Persze, hogy elaltatták. Három orvos altatta. Úgy aludt, mint a bunda.

A kollégák lassan kiszöknek a szobából, és faképnél hagyják.

Nézegeti a tükörben piros mellényét, melyet tegnap vett, s úgy találja, hogy jól áll neki. Költségbe verte magát, de az ember végre nem járhat rongyosan. Táplálkozni is kell. Híg tojástartarót reggelizik, sovány prágai sonkát és pirított zsemlet. Délben gyenge húsokat, párolt almával. A gyerekei ezért nagyon tisztelik. Az iskolában hencegnek, hogy az ő apjuknak piros mellénye van, ezer forintja van, és olyan betegsége van, amilyen senkinek sincs, a többiek pedig irigykednek rájuk, és nevetik, csúfolják, bojkottálják őket. A legkisebb fiú egyszer bömbölve jön haza.

Kovács büszkén és peckesen jár. Fejét fenn hordja, aranykeretes szemüveget vesz, és vendégeket hív. Dagad az önérzete, amint újra és újra sorát ejti a mesének. Az orvos egy kis üvegben odaajándékozta neki a kioperált testrészt, melyet az almáriumba zárt, s áhítatosan mutogat mindenkinek. Ott áll a legfelső polcon. Csendes kultusz övezi. A tót szolgáló riadtan tekint az almárium felé.

Egy reggel hiába csönget a hivatalában. Hol az a szolga. A teremtsit neki.

Végül bejö.

- A sorvezetőt - ordít rá, a dühtől fuldokolva.

A szolga, aki sohase látta ily mérgesen, komikusnak találta az ártatlan embert, s haragját, a színtelen hangját, melyet pulykarikácsolássá torzított a méreg; elnevette magát.

Kovács felkel, elsápad, csak az orra tüzel, kékvörösen, mint a pulykataréj. Kinyitja az ajtót. Kidobja a szolgát.

Az eset nagy feltűnést kelt a hivatalban. Kartársai csitítják, de ő nem tágit.

- Egy beteg emberrel így beszélni - hörög -, egy beteg emberrel.

Kovács el van keseredve. Annyival inkább, mert két kollégájával is összeszólalkozott, és most már szentül meg van győződve, hogy mindenki az ellensége. Senkihez se szól. Az eset a hivatalfőnöknek is fülébe jut.

- Nem értem magát - mondja neki. - Miért játssza a beteget? Hisz majd kicsattan az egészségtől.

- Mit? - felel Kovács.

Azzal hátat fordít neki, becsapja az ajtót, és hazamegy. Két hétig nem is mutatja magát a hivatalban.

- Gazember - sziszegi a fogai közt -, gazember.

Nyár felé egy vasárnap délelőtt a hivatalfőnök velőscsontot eszik a sörkocsmában, és buzgón magyarázza az esetet:

- A fegyelmi bizottság jövő héten ül össze. Önök, kolléga urak, jól tudják, micsoda atyai szívvel karolom fel mindnyájuk ügyét, de ebben az esetben nem lehet engednem, márcsak azért sem, hogy hasonló esetekben *példát statuáljak*. Ez az ember makacs és hanyag. Az aktákat elintézetlenül dobja vissza. Lustaságát pedig azzal tetézi, hogy hónapokig ok nélkül kimarad a hivatalból, a nyakamra küldi a hitelezőit, akik botrányos adósságokról suttoznak. Végre is lehetetlen túrnöm, hogy valaki ujját húzzon velem. Nem a saját személyemért. Hisz önök ismernek engem, s tudják, hogy nekem igazán nem fontos, megbillenti-e a kalapját Kovács úr, vagy sem. Nem is döntök ebben a kérdésben. A fegyelmi bizottság és a magas minisztérium bölcs ítéletére bízom, kinek van igaza, s én nem kételkedem, hogy ezek a magas fórumok a méltányosság szemmeltartásával is akképpen intézik az ügyet, hogy a hivatali tekintélyen semmi csorba ne essék.

A hivatalnokok csendesen helyeselnek. Szépnek találták a főnök stílusát. Megitták a sörüket. A főnök letörülte bajuszáról a habot, s a jólét és a biztonság rőfögő kéjével csemcsegte még egyszer:

- A magas minisztérium.

Hónapokig tartott a hivatalos huzavona. Egy kollégája még békítgetni akarta a hivatali főnököt, de sikertelenül.

Kovácsot elcsapták, s mire esni kezdett az őszi eső, künn volt az utcán, állás nélkül.

Nem tudott mihez fogni. Később cigarettákat töltött, külföldi bélyegeket árult diákoknak, és egy találmányon törte a fejét, amely sehogyse sikerült. A családja éhezett. Egy sötét ferencvárosi utcában laktak - albérletben -, két kis szobában, ahol nem égett a kályha, kormosan füstölt a lámpa, és délután is megérezte, hogy mit ebédelték.

Közben Kovács betegeskedett is. Végigjárta az összes orvosokat, fájdtotta a tüdejét, a lépét, a veséjét, s arról ábrándozott, hogy megint kiveszik valamelyik szervét. Ha rajta múlt volna, a szívét kigyomláztatja, és kirakatja egész testét, mint egy telt ruhaszekrényt. De az orvosok mosolyogva küldték el. Azt mondták, hogy kutyabaja. Kovács csakugyan meghízott. A sok kenyértől és burgonyától felpuffadt az arca. Úgy látszott, hogy jót tett neki a nyomor.

A családnak csak vasárnaponként volt jobb napja. Délután összeverődött néhány ember. Kovács a gyermekeivel körülülte a kerek asztalt, és egy vértanú arcával büszkén és önérzetesen mesélte el az operáció történetét.

A gyerekek, akik századszor hallották a mesét, időközönként közbeszóltak, mert az egészet már könyv nélkül tudták.

- Most azt meséld, apa, mikor elaltattak.

- Most a doktorokat meséld.

Kovács arca ragyog. Órák hosszat prédikál. Vallásos tisztelettel beszél a *narkózis*-ról, a *lancettá*-ról, az *appendicitis*-ről. De a vendégek elmennek, a kályha kihűl, a gyerekek lefekszenek.

Kovács ilyenkor elgondolkozik az életén. Nem volt szép az élete. Folytonosan hivatalba járt, egyik napja úgy folyt, mint a másik, soha, fiatal korában se ismerte a mámort. Csak egy mámorra emlékezett. Arra a mámorra, mely a kloroform nehéz és édes illatából született, és arra a pillanatra, mikor egy nagyon világos üvegszobában fehér kabátos emberek vették körül, s rózsaszínű szublimáttal, érdes kefékkel sikálták a körmüket. Ez szép volt. Valahogy hasonlított a mennyországhoz, az angyalzenéhez, a hősi operákhoz. A levegőben, mint bujkáló parfüm, halványan érzett a vér illata.

Sokszor gondolja magában, hogy minden baj ezért szakadt rá. De nem bánja. Meg van elégedve magával, és mosolyog. Csak még egyszer a sárga földig ihatná magát kloroformmal.

Éjjel előveszi a barna üveget. A szeszben ott lubickol még a béldarabka frissen, épen megőrizve az örökkévalóság számára. A gyertya lobog. Mindenki alszik.

Kovács az asztalra teszi az üveget, és nézi.

1911

.oOo.